

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ

**NOSITELIA NOBELOVEJ CENY ZA LITERATÚRU
STREDOEURÓPSKEHO PÔVODU**

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Študijný program:	Stredoeurópska areálová kultúra
Pracovisko (katedra/ústav):	Katedra areálových kultúr
Školiteľ:	PaedDr. Patrik Šenkár, PhD.

Nitra 2011

Bc. Mária Novotná

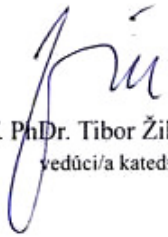
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Fakulta stredoeurópskych štúdií

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Mária Novotná
Študijný program: stredoeurópska areálová kultúra (Jednoodborové štúdium, magisterský II. st., externá forma)
Študijný odbor: 3.1.2 kulturológia
Typ záverečnej práce: Magisterská záverečná práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Nositelia Nobelovej ceny za literatúru stredoeurópskeho pôvodu
Anotácia: Analýza laureátov Nobelovej ceny za literatúru stredoeurópskeho pôvodu. Poukázanie na ich typické výrazové prostriedky a analýza ich rôznych literárnych textov, ktorá vedie k odhaleniu ich tematických okruhov i motívickej pestrosti a viaže sa k spomínanému regiónu.

Školiteľ: PaedDr. Patrik Šenkár, PhD.
Oponent: Agnieszka Janiec-Nyitrai, PhD.
Katedra: KAK - Katedra areálových kultúr
Vedúci katedry: prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.
Dátum zadania: 12.10.2009
Dátum schválenia: 03.11.2009

prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.
vedúci/a katedry

Pod'akovanie

Touto cestou vyslovujem pod'akovanie PaedDr. Patrikovi Šenkárovi, PhD. za pomoc, odborné vedenie, cenné rady a pripomienky pri vypracovaní mojej diplomovej práce.

Moje pod'akovanie patrí aj pani Alžbete Košťanovej zo Slovenskej národnej knižnice v Martine za pomoc pri vyhľadávaní relevantných materiálov a vypracovanie obsiahlej rešerše k téme diplomovej práce.

Nitra 04.04.2011

.....
Bc. Mária Novotná

ABSTRAKT

NOVOTNÁ, Mária: *Nositelia Nobelovej ceny za literatúru stredoeurópskeho pôvodu*. [diplomová práca] / Mária Novotná. - Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Fakulta stredoeurópskych štúdií; Katedra areálových kultúr.- Školiteľ: PaedDr. Patrik Šenkár, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: magister. - Nitra: FSS UKF, 2011. 89 s.

NOSITELIA NOBELOVEJ CENY ZA LITERATÚRU STREDOEURÓPSKEHO PÔVODU

V práci sa zameriavame na jednu z piatich oblastí, v ktorej sa udeľuje Nobelova cena, a to konkrétne na literatúru. V tejto kategórii je cena od roku 1901 udeľovaná autorom za najvýznamnejšie literárne dielo. Toto prestížne ocenenie bolo do dnešného dňa udelené sto siedmim laureátom. Ocenení literáti pochádzali z rôznych krajín, z rozdielneho kultúrneho prostredia. Mnohí z vyznamenaných autorov boli širšej verejnosti dovtedy neznámi, ale mnohí z nich už v čase ich nominácie patrili medzi svetovo známe a v literárnom svete uznávané osobnosti.

My sme sa pre potreby tejto práce, ako to vyplýva aj zo samotného názvu práce a s ohľadom na náš študijný program, zamerali iba na autorov pochádzajúcich zo stredoeurópskeho kultúrneho priestoru. Našou snahou je predstaviť zakladateľa Nobelovej ceny a okolnosti vzniku a udeľovania tohto prestížneho ocenenia, ako aj ocenených autorov zo strednej Európy a ich tvorbu. Snažíme sa nájsť odpoveď na otázku, čím je ich tvorba natoľko prínosná pre ľudstvo, že naplnila požiadavku Alfreda Nobela, zakladateľa Nobelovej ceny udeľovanej okrem iného aj za literatúru, vytvoriť „významné literárne dielo v ideálnom smere.“

Kľúčové slová: Alfred Nobel, Nobelova cena, literatúra, literáti, stredoeurópsky kontext

ABSTRAKT

NOVOTNÁ, Mária: The bearers of the Nobel Prize for literature of Central European origin. [Diploma work] / Mária Novotná. - Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Central European Studies; Department of Areal Cultures.- Adviser: PaedDr. Patrik Šenkár, PhD. The level of professional qualification: Master. Nitra: FŠŠ UKF, 2011. 89 pgs.

THE BEARERS OF THE NOBEL PRIZE FOR LITERATURE OF CENTRAL EUROPEAN ORIGIN

In this work we are focusing on one of the five areas, in which the Nobel Prize is presented, and that is for literature. In this category the prize has been presented since 1901 to authors for most important literary work. This prestigious prize has been given to one hundred seventh laureates to this day. These honored authors came from different countries and various cultures. Many of the awarded literary men were unknown to the public till then, but many of them were already world renowned and honored individuals in the literary sphere at the time of their nomination.

For the purpose of this work as it is indicated by the header and with respect to our study program we will only take into consideration the authors that come from the Central European cultural area. Our aim will be to try to present the founder of the Nobel Prize and the circumstances of the creation and the awarding of this prestigious prize and also the awarded authors of central Europe and their work. We are trying to find the answers to the questions, how their work was so contributing to human kind, that it fulfilled the requirements of Alfred Nobel, the founder of the Nobel Prize for literature – that means, they created “an important literary work in the ideal direction.”

Key words: Alfred Nobel, Nobel Prize, literature, literary men, Central Europe context

OBSAH

ÚVOD	8
1 ALFRED NOBEL – ČLOVEK, VEDEC, MECENÁŠ	10
1.1 História a súčasnosť Nobelovej ceny	12
1.1.1 Nobelova cena za literatúru	14
2 STREDOEURÓPSKY KULTÚRNY PRIESTOR	16
3 LAUREÁTI NOBELOVEJ CENY ZA LITERATÚRU STREDOEURÓPSKEHO PÔVODU	19
4 ČESKO	20
4.1 Autor s odvahou povedať pravdu – Jaroslav Seifert	21
4.1.1 Jaroslav Seifert: <i>Býti básníkem</i>	23
5 JUHOSLÁVIA	26
5.1 Hľadanie harmónie u Ivo Andrića	26
6 MAĎARSKO	29
6.1 Tvorba Imre Kertésza a jeho východiská absurdity	29
6.1.1 Imre Kertész: <i>Bezsudovost'</i>	31
7 POLSKO	34
7.1 História Poľska u Henryka Sienkiewicza	34
7.2 „Maliar“ postáv - Władisław Stanisław Reymont	36
7.3 Isaac Bashevis Singer - syn ťažko skúšaného národa	38
7.4 Czesław Miłosz, hľadajúci ľudský a demokratický princíp ľudskej spoločnosti	40
7.4.1 Czesław Miłosz: <i>Záhrada vied</i>	42
7.5 Autorka s ironickým pohľadom na realitu ľudskej existencie - Wisława Szymborska	44
8 RAKÚSKO	47
8.1 Canetti Elias a jeho psychoanalytické východiská	48
8.1.1 Canetti Elias: <i>Zaslepení</i>	49
8.2 Obdivovaná i zatracovaná Elfriede Jelineková	52
9 ŠVAJČIARSKO	56
9.1 Carl Spitteler zobrazujúci históriu cez „znovuvzkriesenie“ eposu	56
9.2 Dramatickosť ľudského bytia v tvorbe Hermana Hesseho	58
9.2.1 Herman Hesse: <i>Demian</i>	60
10 NEMECKO	64
10.1 Theodor Mommsen – zaujatý Rómom a jeho dejinami	64

10.2 Duchovný aspekt bytia a filozofické východiská v tvorbe Rudolfa Christopha Euckena	66
10.3 Lyrik, dramatik a románopisec Paul Heyse	67
10.4 Gerhart Hauptmann veriaci v mierové poslanstvo umenia	68
10.5 Majster irónie a symboliky - Thomas Mann, prenikajúci do najtajnejších zákutí ľudskej duše	70
10.6 Irónia osudu: Židovka Nelly Sachsová preslávila Nemecko – krajinu, ktorej nacistický režim zahubil celú jej rodinu	72
10.6.1 Nelly Sachsová: Hodina v Endore	74
10.7 Humanista a pacifista Heinrich BÖLL	76
10.8 Rozporuplný Günter Wilhelm Grass nastavujúci zrkadlo našej minulosti	77
10.9 Prenasledovaná kronikárka totalitného režimu Herta Müllerová	79
ZÁVER	82
LITERATÚRA	84
ZOZNAM OBRAZOVÝCH PRÍLOH	89
OBRAZOVÉ PRÍLOHY	

ÚVOD

Ľudstvo sa malo odpradávať snahu zachytávať prežité udalosti, myšlienky a názory. Najskôr sa tak dialo formou ústneho podania, neskôr aj rozmach písomníctva, ktoré malo strategický význam pre celé ľudstvo, umožnil písomne zaznamenávať fakty a myšlienky. Vytvoril sa tak základ nielen pre rozvoj vedy, ale aj kultúry. Z hľadiska celkového spoločenského rozvoja sa tak písmo stalo významným nástrojom, ktorý začína plniť aj kultúrnu funkciu. Vďaka sa tomu rozvíja sa literatúra a vznikajú rôzne literárne žánre.

V súčasnosti je pre nás literatúra cenným zdrojom faktov o rôznych historických epochách ľudstva, spoločnosti, jej kultúre, spoločenskej diferenciacii, politickej situácii, názoroch a náladách, ktoré v danom období formovali vývoj a smerovanie ľudstva. Aj toto sú určité dôvody, pre ktoré sa literatúra stala jednou z oblastí oceňovaných cenou Alfreda Nobela.

My sme sa v našej práci nezamerali na Nobelovu cenu za literatúru vo všeobecnosti, ale vychádzajúc z nášho študijného programu sme zúžili pohľad na nositeľov Nobelovej ceny stredoeurópskeho pôvodu. Kostru našej práce tvorí niekoľko celkov.

V prvom sme sa zamerali na postavu samotného Alfreda Nobela. Nobelova cena je všeobecne známy pojem, avšak už menej sa v širšej verejnosti vie o „otcovi“ tejto myšlienky. Z tohto dôvodu sme sa snažili v úvodných kapitolách práce priblížiť Alfreda Nobela ako človeka, zhrnúť základné fakty z jeho života, ale zaoberali sme sa aj okolnosťami vzniku a históriou samotnej Nobelovej ceny.

Druhá časť je venovaná pojmu stredoeurópanstvo. Nejde o presne vymedzený pojem. Podľa viacerých názorov vystihuje skôr duchovný ako konkrétne geograficky určený priestor. Preto pohľadov na to, čo možno označiť pojmom „stredoeurópsky“, je viacero. V tejto kapitole vysvetlíjeme, čo nás viedlo k výberu jednotlivých autorov.

Jadro práce tvorí najrozsiahlejšiu časť, ktorá je venovaná konkrétnym oceneným literárnym osobnostiam. Celok sa skladá z jednotlivých kapitol, pričom každá je venovaná jednej z krajín strednej Európy, ktorá sa môže pochváliť laureátom Nobelovej ceny v skúmanej oblasti. Každá kapitola je následne členená na podkapitoly. V nich rozoberáme už konkrétnych autorov, fakty z ich života, ich tvorbu, prípadne aj vybrané dielo spisovateľa. Zámerne sme si zvolili členenie kapitol jadra práce nie chronologicky, podľa dátumu udelenia Nobelovej ceny, ale podľa krajiny pôvodu autora. Naším cieľom bolo poukázať aj na úspešnosť tej - ktorej krajiny v získavaní tohto prestížneho ocenenia. Sledovať tento cieľ by nebolo celkom možné, keby sme sa striktno držali chronológie

udeľovania Nobelovej ceny za literatúru ako hlavného atribútu pri vytváraní kostry našej práce. Pri zhromažďovaní bibliografických údajov o jednotlivých autoroch sme vychádzali z dostupných materiálov, ktoré vyšli o laureátoch Nobelovej ceny knižne, ale aj z údajov publikovaných v tlači a na internete (či už z internetovej encyklopédie alebo z údajov zverejnených priamo na stránke Nobelprize.org – oficiálnej stránke venovanej Nobelovej cene). V rámci spracovania témy sme analyzovali aj vybrané diela niektorých autorov. Orientovali sme sa na diela, pri ktorých sme predpokladali súvis s priestorom strednej Európy, resp. s udalosťami, ktoré túto oblasť a jej vývoj významne ovplyvnili. Hľadali sme akúsi spojitosť v rámci témy, niečo, čo by azda mohlo byť určujúcim faktorom pre posúdenie diela z hľadiska jeho významu.

V závere práce sme zosumarizovali zistené skutočnosti a tým sme celú tému uzavreli. Diplomovú prácu sme doplnili aj prílohou ilustrácií, do ktorej sme zaradili fotografie jednotlivých laureátov, poprípade fotografie diplomov, ktoré sú súčasťou ocenenia a svojím umeleckým vypracovaním sú vždy jedinečným originálom.

Cieľom našej práce bolo poukázať na význam literatúry, jej postavenie v súčasnej dobe. Špecificky sme sa zamerali práve na strednú Európu – jednak sme brali zreteľ na náš študijný program, ale dôvodom bol aj fakt, že pojem stredná Európa na dlhé obdobie zmizol zo slovníka a Európa bola delená iba na Západ a Východ. My sme našou prácou chceli poukázať na fakt, že stredná Európa existuje a je významnou kultúrnou oblasťou tak v rámci celej Európy, ako aj celého sveta.

Kultúra odzrkadľuje naše najzákladnejšie bytie, myslenie, cítenie, vzťahy, celkový stav spoločnosti. Vytvára našu vlastnú podstatu - našu minulosť, prítomnosť aj budúcnosť. Je našou súčasťou, ktorú nám nie je možné vziať, ani ju od nás oddeliť. Rovnako to, pravdepodobne, cítil aj Alfred Nobel, ktorý sa rozhodol oceňovať významné literárne diela spolu s významnými objavmi v oblasti fyziky, chémie, medicíny a činmi prínosnými pre zachovanie mieru. Svojím rozhodnutím sa stal priekopníkom v podpore humanizmu, mieru, vedeckého a spoločenského rozvoja. Meno Alfred Nobel sa preto týmto gestom bude ďalším generáciám viac spájať s myšlienkou mieru ako s dynamitom, ktorý vynašiel.

1 ALFRED NOBEL – ČLOVEK, VEDEC, MECENÁŠ

Celým menom Alfred Bernhard Nobel sa narodil 21. októbra 1833 v Štokholme v rodine Immanuela Nobela - chemika a vynálezcu. Jeho otec sa mnohokrát dostal do finančných problémov, a keď jeho firma ohlásila bankrot, rodina sa presťahovala do Fínska a neskôr do cárskeho Ruska – do Petrohradu. Ten bol v tom čase metropolou s rozvinutým kultúrno – spoločenským životom, ale aj miestom značného hospodárskeho a vedeckého rozmachu. Mladý Alfred tu navštevoval súkromné školy, venoval sa prírodným vedám, literatúre aj štúdiu jazykov. Podľa jeho životopisu, uvádzaného v Kronike Nobelových cien, sa v sedemnástich rokoch plynule dohovoril piatimi jazykmi (švédsky, rusky, francúzsky, nemecky a anglicky).

Záujem Alfreda Nobela bol veľmi široký, zahŕňal nielen literatúru, ale aj chémiu a fyziku. Vzdelávať sa aj v tejto oblasti mu jeho otec umožnil tým, že ho poslal študovať chémiu do zahraničia. Alfred sa tak dostal na štúdiá do Švédska, Nemecka, Francúzska a USA. Počas pobytu vo Francúzsku pracoval v laboratóriu významného chemika Théophila-Julesa Pelouza, kde sa zoznámil s mladým talianskym chemikom Ascaniom Sobrerom. Ten vynašiel výbušninu nitroglycerín. Alfred Nobel sa veľmi zaujímal o túto chemickú látku. Uvedomoval si ale, že vlastnosti spomínanej zlúčeniny sú nestabilné, a preto pre jej možné budúce využitie je nevyhnutné s touto látkou ešte pracovať a vyvinúť metódu, ktorou bude možné riadiť jej výbušnosť.

Po návrate do Petrohradu v roku 1852 Alfred¹ pokračuje spolu so svojím otcom v pokusoch s nitroglycerínom. Skončenie krymskej vojny však malo fatálne dôsledky na prosperitu vojenských tovární a firma Immanuela Nobela opäť krachuje. Tak sa Alfred s rodinou rozhodnú opustiť Rusko a vracajú sa späť do Švédska. Počas pokračujúcich výskumov s nitroglycerínom dôjde k nešťastiu, pri ktorom zomiera okrem iných aj Alfredov brat Emil. Táto udalosť viedla vládu v snahe zabrániť ďalším nehodám s tragickými dôsledkami k zákazu pokusov s touto zlúčeninou na pevnine. Alfred bol ale nitroglycerínom doslova fascinovaný, preto ho ani zákazy, ani nebezpečnosť výskumu neodradili od pokračovania v práci. Presťahoval laboratórium na jazero a tu pokračoval v experimentoch až do roku 1867, kedy patentoval látku s názvom dynamit. Tento objav bol v tej dobe prelomovým. Posúval možnosti rozvoja priemyslu a hospodárstva, otváral nové cesty pre rozvoj stavebníctva a budovania železníc. Dynamit výrazne znížil náklady

¹ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 1.

na odstrel skál pri stavbe tunelov, a preto bol o túto trhavinu veľký záujem. V priebehu krátkej doby sa jeho výroba rozbehla v dvadsiatich rôznych krajinách a z Alfreda Nobela² sa stal veľmi vplyvný a bohatý človek. Napriek tomuto úspechu a veľkému majetku, ktorý vďaka svojmu vynálezu získal, zostal skromným človekom oddaným vede. V jeho životopisoch sa uvádza informácia, že v čase jeho smrti bolo na jeho meno zaznamenaných okolo 350 rôznych patentov.

Alfred veril v princíp odstrašujúceho príkladu, a preto bol presvedčený, že sila dynamitu odradí ľudí od vojenských konfliktov. Dúfal, že ak sa ľudia presvedčia, ako ľahko a rýchlo je možné zničiť celé armády, upustia od ozbrojeného riešenia konfliktov a budú hľadať možnosť dohovoru a umierneného riešenia sporov. V tomto ohľade sa však taký veľký mozog, akým Alfred Nobel nepochybne bol, veľmi mýlil. Stal sa presný opak toho, v čo vedec dúfal. Hlavným poslaním dynamitu sa tak v rozpore s jeho nádejami stalo práve ničenie ľudských životov a presadzovanie mocenských záujmov vo vojnových konfliktoch, kde sa dynamit využíval ako účinná zbraň.

Nobel však nebol iba vedcom, ale mal potrebu vyjadriť sa aj umelecky. Okrem vedeckej práce sa venoval aj písaniu poézie a dramatických diel. Jeho zanietenie pre vedu a výskum, ktorým venoval všetok svoj čas, mu neumožnilo usporiadať si súkromie a založiť si rodinu. Ako štyridsiatnik sa cítil prepracovaný a osamotený. Prostredníctvom inzerátu sa zoznámil s rakúskou grófkou Berthou Kinskou (vydatá Suttnerová)³, ktorá mu krátky čas robila asistentku. Alfred a Berta zostali aj po ukončení vzájomnej spolupráce priateľmi a počas mnohých rokov si dopisovali. Práve Berta Suttnerová⁴ bola jednou z prvých ľudí, ktorým Alfred Nobel napísal o svojom zámere založiť cenu za mier. Môžeme predpokladať, že vzhľadom na ich priateľské vzťahy ako aj Suttnerovej mierové aktivity, to bola práve ona, kto Nobela v tomto smere inšpiroval a najviac ovplyvnil. Pohľad na Nobelov výskum na jednej strane a jeho mierové aktivity na strane druhej však odкрýva aj istý paradox vzniknutej situácie: človek, ktorý tak významne svojím vynálezom podporil vojnové konflikty a umožnil ničivý rozvoj vojenskej stratégie, sa tak významne angažoval v otázkach mieru a jeho mierový odkaz pretrváva až do dnešných čias.

² Vid' obrazové prílohy - obr. č. 2.

³ Po návrate do Rakúska a vydala sa za Arthura von Suttnera. Neskôr sa venovala písaniu, stala sa bojovníčkou za mier – vyšiel jej román *Odzbrojte!*, angažovala sa v mierovom hnutí, zúčastňovala sa mierových kongresov. Bola prvou ženou, ktorá získala Nobelovu cenu za mier (v r. 1905 - za všetko čo vykonala pre mierové hnutie).

⁴ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 3.

Alfred Nobel zomrel 10. decembra 1896 ako 63-ročný v Talianskom San Reme. Bol síce obklopený svojím služobníctvom, napriek tomu ale zostal osamotený, bez vlastnej rodiny, manželky a detí. Pred svojou smrťou však napísal závet, ktorý spôsobil v tom čase veľký rozruch, a Nobel sa tak stal na dlhé roky mecenášom vedy a umenia a podporovateľom mieru vo svete.

1.1 História a súčasnosť Nobelovej ceny

Nobelova cena patrí od svojho založenia medzi prestížne medzinárodné ocenenia. Svojou poslednou vôľou,⁵ ktorá bola spísaná v Paríži v roku 1895, Alfred Nobel stanovil, že všetok majetok, ktorý sa vďaka objavu dynamitu získa, má byť speňažený. Získané finančné prostriedky mali byť vložené do fondu vytvoreného na tento účel. Z úrokov sa má každoročne vyplácať odmena ľuďom, ktorí v predchádzajúcom roku priniesli ľudstvu najväčší prospech. Podľa Nobelovej poslednej vôle nemala byť odmeňovaná iba jedna oblasť, ale úroky sa mali rozdeliť na päť rovnakých častí. Príslušná finančná čiastka spolu s diplomom a medailou sa má udeliť ako cena za fyziku, chémiu, fyziológiu alebo medicínu, literatúru a mier. V testamente je taktiež určené, kto bude o tej-ktorej oceňovanej oblasti rozhodovať: Kráľovská akadémia vied v Štokholme rozhoduje o cene za fyziku a chémiu, Karolínsky inštitút v Štokholme o cene za fyziológiu alebo medicínu, Švédskej akadémii v Štokholme pripadla úloha v rozhodovaní o cene za literatúru a komisia nórskeho parlamentu má rozhodujúce slovo o cene za mier.

V roku 1968 bola po prvýkrát udelená aj cena za ekonómiu, ktorá bola založená Švédskou kráľovskou bankou na pamiatku Alfreda Nobela. Táto ale nebola uvedená v testamente spísanom Alfredom Nobelom, preto sa nedá o nej hovoriť ako o Nobelovej cene. Nakoľko ale ide o vyznamenanie zriadené na jeho pamiatku, udeľuje sa spolu s ostatnými Nobelovými cenami.

Podľa informácií uvedených v knihe LAUREATUS LAUREATA od Josefa B. Michla mal fond Nobelovej nadácie na svojom začiatku k dispozícii okolo 32 miliónov švédskych korún (cca 3.378.735 €), avšak táto čiastka odvtedy značne narástla. Prírastok nesúvisí iba s výhodnými investíciami, ale dôvodom sú aj príspevky mnohých (veľakrát aj

⁵ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 4.

anonymných) darcov. Takýto prístup je dôkazom toho, že myšlienka Alfreda Nobela je stále veľmi silným a motivujúcim odkazom pre ľudstvo.

V súvislosti s udeľovaním ceny sú určené presné pravidlá. Cena síce môže byť rozdelená medzi viac osôb, ale maximálne medzi tri osoby, nemôže byť udelená in memoriam⁶ a podobne. Držiteľ Nobelovej ceny dostáva okrem finančnej odmeny, ktorá má pomôcť vytvoriť vhodné materiálne podmienky pre pokračovanie výskumu, aj medailu s portrétom Alfreda Nobela. Na nej je vyryté meno jej držiteľa a nápis v latinčine.⁷ Súčasťou ocenenia je aj originálny osobný diplom s umeleckým dizajnom a so stručne uvedeným dôvodom udelenia ceny.

Laureáti sú vyberaní príslušnými inštitúciami z navrhnutých kandidátov. Tých navrhujú kompetentné osoby,⁸ ktorým inštitúcie zodpovedné za udelenie ceny v jednotlivých kategóriách zasielajú výzvy na vypracovanie nominácií na nasledujúci rok. Z týchto kandidátov pochádzajúcich z celého sveta potom výbor Nobelovej nadácie vyberá jednotlivých laureátov. Informácie týkajúce sa nominácií ako aj samotného rozhodovania a hlasovania sú utajované pred verejnosťou po dobu päťdesiat rokov. Avšak ani po uplynutí tejto doby nie sú plošne zverejňované, ale žiadosti o sprostredkovanie prístupu k týmto dokumentom sú starostlivo zvažované. Aj týmto postupom si Nobelova cena udržuje svoje výnimočné a prestížne postavenie.

Cena je udeľovaná každoročne 10.decembra, v deň výročia úmrtia zakladateľa Alfreda Nobela, v dvoch krajinách – vo Švédsku a v Nórsku. Diplom, medailu a doklad o finančnej čiastke odovzdáva každému laureátovi v oblasti fyziky, chémie, medicíny a literatúry v Štokholme kráľ Švédska a v rovnaký deň je odovzdávaná predsedom nórskeho parlamentu za prítomnosti kráľa Nórska v meste Oslo cena za mier.

⁶ Výnimkou pri tomto pravidle je situácia, keď ocenený zomrie v období po zverejnení svojho mena (pred slávnostnou ceremóniou odovzdávania ceny).

⁷ Pri cene za fyziku, chémiu, medicínu a literatúru je to citát z Vergília: „Inventas vitam juvat excoluisse per artes“ - čo v preklade znamená: vynálezy zlepšujú život, ktorý je skrášľovaný umením. Cena za mier má vyrytý nápis „Pro pace et fraternitate gentium“ – v preklade: pre mier a bratstvo medzi národmi, a na medaile za ekonómiu je vyryté: „Sveriges Riksbank till Alfred Nobels Minne 1968“.

⁸ Žijúci držiteľia Nobelovej ceny v danom odbore, odborníci a odborné inštitúcie v tom-ktorom odbore, významní spisovatelia a pod.

1.1.1 Nobelova cena za literatúru

Ako sme už v kapitole o živote Alfreda Nobela spomenuli, zaujímal sa nielen o literatúru, ale aj sám literárne tvoril. Na základe týchto informácií sa môžeme domnievať, že tu niekde pramení dôvod, prečo sa rozhodol oceniť popri exaktných vedách aj literatúru.

Cena v tejto kategórii sa udeľuje podľa Nobelovho závetu „za najvýznamnejšie literárne dielo v ideálnom smere“ – čo by sme mohli chápať ako hľadanie nezištného, ušľachtilého literárneho výtvoru. Diela, ktoré môže byť určitým vzorom. Avšak Milan Richter vo svojom článku Lesk a bieda Nobelovej ceny: o kandidátoch a laureátoch najvýznamnejšej literárnej poety píše: „...Podľa výkladu prof. K. Espmarka a prof. K. Ahnlunda, členov Švédskej akadémie, ktorí sa opierajú o názor Nobelovho priateľa G. Mittag-Lefflera, bol Nobel anarchista a ideálny znamenal preňho polemický či kritický postoj voči vláde, kráľovskému majestátu, manželstvu a celkovo proti spoločnosti.“⁹

Udeľovanie cien v tejto kategórii je z hľadiska rozhodovania podľa všetkého jedno z najkomplikovanejších. Je asi jednoduchšie, alebo aby sme boli presnejší, jednoznačnejšie vyberať v kategóriách exaktných vied, ako sú fyzika, chémia, medicína. Pri udeľovaní ceny za literatúru v oveľa väčšej miere hrá úlohu faktor subjektívneho hodnotenia a umeleckého cítenia. Situáciu určite komplikuje aj fakt, že kultúrny vývoj od čias Alfreda Nobela značne pokročil, čo znamená, že ak sa za jeho čias dali za kultúrne vyspelé označiť iba niektoré krajiny, dnes aj vďaka informačným technológiám sa tak vedecký ako aj spoločenský a kultúrny rozmach dotýka celého sveta.

Nobelova cena za literatúru je v prevažnej väčšine udeľovaná jednotlivcom, to znamená, že sa nedelí medzi viacero osôb tak, ako to býva bežné pri cene udeľovanej v iných kategóriách (fyzika, medicína...). Zo začiatku sa cena udeľovala za dielo napísané v predchádzajúcom roku, postupne sa ale Nobelov odkaz začal chápať skôr ako hodnotenie celoživotného literárneho prínosu. Napriek tomu sa vyskytli prípady, keď bol autor ocenený konkrétne za jedno svoje dielo (napr. Thomas Mann za dielo Buddenbrookovci). Ďalším podstatným aspektom pri hodnotení diel je aj to, či sú preložené do svetových jazykov. Logicky tak diela, ktoré existujú v prekladoch, vytvárajú väčší priestor na to, aby sa s nimi mohli hodnotitelia oboznámiť a tým stúpa šanca, aby boli ich autori vybraní ako

⁹ Richter, M. 1999. Lesk a bieda Nobelovej ceny : o kandidátoch a laureátoch najvýznamnejšej literárnej poety. In *Slovo. Politicko – spoločenský týždenník*. 1999, roč. 1, č. 44-45, s.15.

d'alší nominanti ocenenia. Výbor teda musí veľmi zodpovedne zvažovať jednotlivé nominácie, avšak ako sme už vyššie uviedli, pre literatúru sa dajú len ťažko určiť nejaké pevné pravidlá, ktorými by sa dali presne definovať podmienky výberu. V tomto prípade je nemožné vyhnúť sa subjektívnemu hodnoteniu poznačenému osobnosťou hodnotiteľa ako aj spoločenskou a politickou situáciou danej doby.

Iba štyrikrát vo svojej histórii bola cena za literatúru udelená v jednom roku dvom osobám, a to v roku 1904 autorovi z Francúzska a zo Španielska, v roku 1917 dvom autorom z Dánska, v roku 1966 si cenu odniesol autor z Izraela a autorka z Nemecka a nakoniec v roku 1974 boli ocenení dvaja autori zo Švédska. Pri Nobelovej cene v iných kategóriách je tento jav ďaleko frekventovanejší, ale na druhej strane sedemkrát nebola táto cena udelená vôbec. Týka sa to rokov 1914, 1918, 1935, 1940, 1941, 1942 a 1943. Je neprehliadnuteľné, že ide o zložité vojnové roky, teda obdobie I. a II. svetovej vojny. Zaujímavosťou je aj fakt, že dvakrát nebola cena prijatá. Jedenkrát bol dôvodom nátlak, druhýkrát to bolo osobné presvedčenie. Borisovi Leonidovičovi Pasternakovi,¹⁰ jednému z najvýznamnejších ruských spisovateľov bola táto cena udelená za román Doktor Živago. Pasternak bol vládnu garnitúrou vtedajšieho Sovietskeho zväzu donútený cenu neprevziať. Podstatou jeho diela je totiž kritika vládneho režimu jeho krajiny – bolševizmu. Pre sovietsku vládu a ňou presadzovanú ideológiu bolo takéto dielo neprijateľné a fakt, že bolo ocenené medzinárodnou prestížnou literárnou cenou, bol teda neakceptovateľný. Druhým oceneným, ktorý ale z vlastného presvedčenia neprijímal žiadne verejné významenania, bol v roku 1964 Jean Paul Sartre.

Výbor Švédskej akadémie, do kompetencie ktorého patrí výber laureátov Nobelovej ceny za literatúru, má osemnásť členov. Tí hodnotia predkladané nominácie a podľa výsledkov jednotlivých hodnotení postupujú Švédskej akadémii svoje odporúčanie na konkrétneho laureáta. Svoje návrhy na nominácie predkladajú výboru osoby na základe predchádzajúceho pozvania. Pozvanými, respektíve poverenými osobami na predkladanie návrhov sú ľudia, ktorí sa v literárnej oblasti pokladajú za kvalifikovaných. Patria k nim významné literárne osobnosti, napr. už ocenení laureáti v oblasti literatúry, profesori literatúry, predstavitelia spolkov spisovateľov v jednotlivých krajinách, členovia rôznych literárnych akadémii a podobne.

¹⁰ Cenu za otca prevzal po jeho smrti jeho syn.

2 STREDOEURÓPSKY KULTÚRNY PRIESTOR

Stredná Európa je pojem, o význame ktorého sa mnoho diskutovalo a uvažovalo. Je to najmä z toho dôvodu, že na dlhé obdobie tento výraz určujúci isté prostredie vymizol a Európa bola delená iba na Západnú a Východnú.

Samotné delenie Európy môže vychádzať z viacerých hľadísk - geografického, kultúrneho, historického, ale aj politického či ekonomického hľadiska. Stredná Európa je zaujímavá oblasť, ktorú v našom prípade budeme asi najviac nazývať „kultúrny priestor.“ Toto územie sa nedá jednoznačne geograficky ohraničiť a nedá sa ani vyznačiť jeho stred či periféria. Stredná Európa vytvára akýsi spojovací most medzi Západnou a Východnou Európou, dokonca niektoré pramene tvrdia, že ide o priestor medzi veľmocami, ktorými sú Nemecko a Rusko. Ide o oblasť, v ktorej sa nachádza a prelína veľa národností a ich kultúr. Tento názor prezentuje aj profesor Miloš Zelenka v knihe *Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie*, kde hovorí: „*Střední Evropa jako kulturní a geografický prostor či křižovatka mezi Západem a Východem se vždy vyznačovala proměnlivou pozicí nestabilních center a periferií, specifickým prolnutím etnosů, kultur a náboženství.*“¹¹

Vo všeobecnosti sa o strednej Európe uvažuje ako o Európe svojou orientáciou naviazanej na západnú kultúru s koreňmi v antike. Pravdou však je aj fakt, že veľká časť krajín strednej Európy ako sú Česko, Slovensko, Maďarsko a Poľsko, bola dlhú dobu pod vplyvom východnej veľmoci Sovietskeho zväzu, a preto sa politicky radila skôr k Východu. V súčasnosti sú už ale všetky zmienené krajiny bývalého východného bloku súčasťou Európskej únie, čím demonštrujú svoju prozápadne orientovanú politiku. Teritórium strednej Európy sa tak stáva kotlom, v ktorom sa taví zmes nielen kultúrnych a náboženských vplyvov, ale aj spoločensko – politického diania. Stáva sa tak oblasťou „ťahanou“ raz západným a potom zas východným smerom. Tento kultúrny priestor je súčasne aj oblasťou vytvárajúcou hranicu medzi kresťanským Západom a pravoslávny Východom.

Vývoj v strednej Európe značne ovplyvnil aj fakt, že bola vtiahnutá do oboch svetových vojen. Iste, príčiny a priebeh týchto vojen boli rôzne, avšak každý vojenský konflikt je sprevádzaný aj snahami o získanie mocenskej prevahy v danom regióne. Každé mocenské či už kratšie, alebo dlhšie podrobenie si nového územia znamenalo potlačenie

¹¹ Zelenka, M.: *Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2008. s. 4.

existujúcich kultúrnych tradícií a snahu presadiť kultúrne hodnoty víťazného subjektu. To so sebou na druhej strane však prinieslo aj snahu najmä menších národov obhájiť svoju nezávislosť a kultúrnu obyčaj. Dôsledkom týchto udalostí je fakt, že sa tu prelínajú a splývajú rôzne kultúrne prvky a vplyvy, ale súčasne je tu aj snaha každého národa diferencovať sa od týchto prvkov, zachovať si vlastnú identitu – snaha „nerozplynúť sa“ v tomto kultúrnom, spoločenskom a politickom priestore.

Pri definovaní pojmu stredná Európa sa stretávame aj s tzv. habsburským dedičstvom (do strednej Európy sa radia krajiny bývalej Uhorskej monarchie, respektíve nástupnícke štáty, ktoré vznikli po rozpade Rakúsko-Uhorska), preto musíme rešpektovať fakt, že dlhodobé súžitie národov v tomto zväzku vyprofilovalo určité spoločné črty, ktoré pretrvávajú dodnes. Došlo k vzájomnému ovplyvňovaniu v oblasti kultúry, ale aj náboženstva. Napríklad na Slovensko sa po tatárskych vpádoch približne v XIII. storočí, keď oblasti Slovenska boli vyľudnené, dostávajú nemeckí kolonizátori a po Moháčskej bitke v roku 1526 Slovensko osídľuje maďarská šľachta a maďarskí poddaní. Naopak vieme, že zhruba od prelomu XVII. a XVIII. storočia došlo k vysťahovalectvu na Dolnú zem hlavne z dôvodov silného feudálneho útlaku a zlej hospodárskej situácie na Slovensku, ale aj z dôvodov náboženského útlaku. V dôsledku týchto udalostí dochádza k neustálym prienikom kultúrnych, spoločenských a náboženských prvkov v regióne. Ako sme už vyššie spomenuli, pre tento región je typická aj náboženská rôznorodosť. V minulosti sme boli svedkami reformácie, ale aj reakcie, ktorú vyvolalo reformačné hnutie, silného protireformačného boja. Tento zápas, ktorý prebiehal v cirkvi, mal významný dopad aj na kultúrny a politický život v oblasti. Zaujímavým a typickým momentom, ktorý musíme pri charakteristike strednej Európy rozhodne spomenúť, je aj jazyková rôznorodosť oblasti. Okrem slovanskej jazykovej skupiny sem patrí aj germánska jazyková skupina (Nemecko, Rakúsko, časť Švajčiarska), ugrofínska jazyková skupina (Maďarsko) a románska jazyková skupina (menšia časť Švajčiarska).

Geograficky sa stredná Európa nedá presne vymedziť, pretože nie je jednoznačne ohraničená riekami či pohoriami, býva však definovaná ako oblasť medzi Baltským morom a Alpami. Internetová encyklopédia Wikipédia definuje strednú Európu ako oblasť, do ktorej minimálne patrí Česko, Slovensko, Maďarsko, Poľsko, Rakúsko, ale aj Slovinsko a Chorvátsko, tiež Nemecko, Lichtenštajnsko a Švajčiarsko. Ak by sme však pripustili ekonomický pohľad, mohla by vzniknúť pochybnosť o krajinách, ako sú Nemecko, Lichtenštajnsko, Švajčiarsko a Rakúsko, ktoré sú v optike ekonomickej prosperity, ale aj

politického vývoja radené k Západnej Európe. Najmä Nemecko je akýmsi sporným bodom v chápaní pojmu stredná Európa. Fridrich Neumann, ktorý ako prvý použil tento termín v roku 1915, vo svojom spise Mitteleuropa považuje Nemecko za lídra strednej Európy a predstavuje usporiadanie štátov strednej Európy práve pod vedením a vplyvom Nemecka. Naopak, napríklad Milan Hodža presadzoval strednú Európu bez Nemecka. Na druhej strane ale musíme rešpektovať fakt, že Nemecko sa významnou mierou podieľalo svojím vplyvom na kultúrnom vývoji ostatných krajín strednej Európy, a preto súhlasíme s tými teóriami, ktoré Nemecko zaraďujú k stredoeurópskemu kultúrnemu priestoru.

My na základe preštudovaných materiálov potrebných na vypracovanie tejto práce budeme teda uvažovať o strednej Európe ako o kultúrnom priestore zahŕňajúcom krajiny: Česko, Slovensko, Maďarsko, Poľsko, Rakúsko, bývalá Juhoslávia, Švajčiarsko a Nemecko.

3 LAUREÁTI NOBELOVEJ CENY ZA LITERATÚRU STREDOEURÓPSKEHO PÔVODU

Ako už samotný názov našej práce signalizuje, nebudeme sa venovať všetkým nositeľom Nobelovej ceny v tejto kategórii, ale prioritne sa zameriame na autorov, ktorí pochádzajú z krajín kultúrneho priestoru strednej Európy.

Zvažovali sme spôsob, akým usporiadať jadro našej práce. Nakoniec, ako sme už spomenuli v úvodných kapitolách, sme sa rozhodli nevenovať sa autorom dodržaním výlučne chronologického hľadiska, ale preferujeme zoradenie autorov podľa príslušnosti k jednotlivým krajinám. Dôvodom nášho rozhodnutia bol aj náš vlastný záujem zistiť, ktoré krajiny sú viac či naopak menej úspešné v tejto kategórii, teda aké početné zastúpenie laureátov má konkrétna krajina. Aby sme predsa len dodržali určité pravidlo v prístupe k téme, zoradili sme krajiny v abecednom poradí a v rámci konkrétnej krajiny sme dodržali časové hľadisko. Spisovateľov sme zoradili podľa rokov, v ktorých im bola Nobelova cena za literatúru udelená, pričom začíname autorom, ktorý bol v rámci danej krajiny ocenený ako prvý.

Po naštudovaní materiálov sme zistili, že naše kritériá spĺňa dvadsaťjeden autorov zo siedmich krajín strednej Európy. Tak, ako sme už vyššie uviedli, autorov sme zoradili podľa príslušnosti k jednotlivým krajinám. Znamená to, že v práci začíname českým autorom, potom nasleduje Juhoslávia s jedným laureátom, ďalej autor z Maďarska, následne piati laureáti z Poľska, pokračujeme Rakúskom, ktoré má dvoch ocenených. Predposlednou krajinou je Švajčiarsko a jeho dvaja vyznamenaní literáti a prácu uzatvára posledná krajina, ktorou je Nemecko s najväčším počtom nositeľov Nobelovej ceny za literatúru.

4 ČESKO

Český autor si zatiaľ ako jediný z tejto krajiny odniesol toto významné ocenenie v roku 1984. Výbor Nobelovej ceny vtedy z navrhnutých nominácií vybral Jaroslava Seiferta. Seifert nebol jediným možným kandidátom v nomináciách na Nobelovu cenu. Počas existencie udeľovania tohto ocenenia boli navrhovaní ako možní kandidáti aj iní českí spisovatelia ako napríklad Vrchlický, Jirásek, Karel Čapek, ale jediný Seifert bol ako kandidát úspešný.

Švédska akadémia v deň zverejnenia udelenia Nobelovej ceny 11.10.1984 vydala nasledovné vyhlásenie pre tlač:

„Mnohotvárnosť a živosť Seifertovej vynaliezavej a stále prekvapujúcej umeleckej tvorby zodpovedá rovnako šírke ľudských vlastností – citu, porozumenia a fantázie. Aj keď už v prvej zbierke zreteľne vyjadril svoju sociálnu a politickú angažovanosť, nestal sa nikdy tvorcom politických programov. Jeho porozumenie a solidarita nepatria systémom a programom, ale ľuďom, žijúcim, milujúcim, pracujúcim, tvoriacim, básniacim, trpiacim, smejúcim sa a túžiacim, proste všetkým, ktorí žijú tak, ako človek môže žiť, ktorí sú šťastní alebo nešťastní v živote, ktorý je dobrodružstvom a hlbokým zážitkom, a nie útlakom a dogmatickým programom.

Spoločnosť je dielom ľudským. Štát je pre človeka, a nie je tomu naopak. V Seifertovom životnom postoji sú isté prvky anarchizmu, to znamená protestu proti všetkému, čo oklieštuje ľudský život a redukuje človeka na obyčajné koliesko v ideologickej mašinérii, alebo čo ho drží v okovách ideologického puritánstva. Pre tých, ktorí na svojej koži nezažili útlak a bezútešnosť diktatúry, ako napríklad pre nás tu vo Švédsku, to môže znieť pomerne krotko. Ale Seifertova tvorba nebola nikdy krotká. Jeho dielo, tento roh hojnosti prekypujúci zmyslovým videním sveta, je tiež politickým činom.“¹²

Seifert dostal ocenenie za svoju poéziu. Na diplome¹³, ktorý mu bol pri príležitosti ocenenia odovzdaný, je napísané: *„Za poéziu, ktorá obdarená sviežosťou, zmyslovosťou a bohatou tvorivosťou podáva oslobodzujúci obraz nezdolnosti a mnohostrannosti ľudského ducha“¹⁴* Cenu za svojho otca, ktorý bol v tom čase chorý, prevzali jeho deti.

¹² Michl, J.B.: *Laureatus laureata*. Třebíč: Arca JiMfa s.r.o., 1995. s. 276-277.

¹³ Viď obrazové prílohy - obr. č. 5.

¹⁴ Sodomka, Ľ. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 446.

To, že Seifertova poézia naozaj mimoriadne oslovovala a oslovuje ľudí, potvrdzujú aj slová národného umelca Ladislava Chudíka, ktorý v liste samotnému Seifertovi napísal: „Vaša poézia mi bola viac ako pomenovaním neujasneného alebo cíteného bez schopnosti vyslovenia. Pociťujem k Vašej poézii akúsi hĺbkovú zviazanosť, kde pod povrchom je spojenie cez spôsoby videnia vecí, cez ich hierarchizáciu, cez pohľad filtrom vrúcnej, citlivej ľudskosti. Vyslovili ste za mňa viac, ako som schopný sám. Asi ste to povedali takými slovami, ktoré iba nezhmotnene ležia kdesi v hĺbke vo mne, v nás, pod škrupinami, pod fasádami. Cez vašu poéziu som ďalej zašiel, viac dovidel, mnohé v sebe rozpoznal, mnohému sa otvoril. Iste a doslova, bol som v styku s Vašou poéziou lepším, múdrejším, citovnejším, bohatším, citlivejším. Všetko som sa pokúšal vracieť ako herec, recitátor. Úročil som Vaše vklady vo mne. Preto mám dobrý pocit, keď teraz píšem tieto slová vďaka a úprimného vyznania. Som iba jeden zo státisícov, ktorí milujeme vašu poéziu.“¹⁵

4.1 Autor s odvahou povedať pravdu - Jaroslav Seifert

Jaroslav Seifert (*23.9.1901 - †10.1.1986)¹⁶ sa narodil v Prahe, ktorá bola v tom čase keď bola ešte súčasťou Rakúsko-Uhorska. Po skončení 1. svetovej vojny sa svet, v ktorom žil, zmenil. Mladý Seifert bol tak ako mnoho iných mladých ľudí sklamaný stavom v postvojnovnej krajine. Ovplyvnený socialistickými ideálmi vstúpil do komunistickej strany. Snažil sa tu nájsť nový životný zmysel a spoločenský poriadok, opak chaosu, ktorý ho obklopoval. Predčasne ukončil štúdium na strednej škole a začal pracovať v redakcii Rudého práva. Po návšteve Paríža, ktorá ho významne ovplyvnila, sa stal jedným zo zakladajúcich členov zoskupenia avantgardných¹⁷ umelcov známeho ako „Devětsil“. Jeho členmi boli mnohé známe umelecké osobnosti, napríklad Jaroslav Ježek, Jiří Voskovec¹⁸, Jan Werich, Jiří Wolker, Vítězslav Nezval a mnoho ďalších. Členovia spolku organizovali kultúrny život v Čechách, pripravovali rôzne výstavy. Inklinovali k poetizmu (špecifický český smer), ktorý sa vyznačuje optimistickým videním sveta očisteného od politických a ideologických nánosov, hľadali radosť zo života. Pre ich tvorbu je preto charakteristické citelné okúzlenie životom.

¹⁵ Štrasser, J.: Ladislav Chudík - Ján Štrasser : Žijem nadstavený čas. In *Knižná revue*, 2009, roč. 19, č. 23, s. 11.

¹⁶ Viď obrazové prílohy - obr. č. 6.

¹⁷ Avantgarda predstavuje pokrokové umelecké smery (pôvodne francúzske), vznikajúce v období XX. storočia.

¹⁸ Bol zo zoskupenia vylúčený za účinkovanie vo filme Rozprávka.

Seifert sa aktívne zaujímal o politické dianie v krajine. V roku 1929 sa stavia proti bolševizácii a autokratickému gottwaldovskému vedeniu komunistickej strany, ktorá sa dostala pod vplyv Moskvy. Bol jedným zo siedmych spisovateľov¹⁹, ktorí napísali otvorený list vedeniu strany. V ňom vyjadrili svoj nesúhlas s aktuálnymi pomermi, ktoré vládli v strane. Samozrejme, vtedajšie politické špičky takúto rebéliu nemohli tolerovať a kritici boli zo strany vylúčení. Seifert sa už nikdy nevrátil do komunistickej strany, stiahol sa z verejného života a venoval sa spisovateľskej činnosti. Ako žurnalista pôsobil v divadelnom časopise *Nová scéna* a v denníku *Práca*. Kritizoval kultúrnu politiku a obhajoval slobodu umeleckého prejavu: „*Keď spisovateľ mlčí, klame.*“²⁰ Neskôr odsúdil okupáciu bývalého Československa sovietskymi vojskami v auguste 1968. Za túto kritiku musel dlhé roky znášať represie vládneho režimu. V roku 1969 sa stáva predsedom Zväzu českých spisovateľov, ten bol ale po čase násilne rozpustený. Nový zväz, ktorý bol potom založený, fungoval už v duchu normalizačnej ideológie a z tohto dôvodu doň Seifert nevstúpil. Neskôr sa podpisuje pod Chartu 77²¹. To bola z hľadiska vtedajšieho režimu veľká opovážlivosť a rebélia. Seifert sa týmto činom stal nepohodlným, čo znamenalo, že nemohol verejne vystupovať, oficiálne neboli vydávané jeho diela - tie vychádzali iba v samizdatových nakladateľstvách.

Tvorba samotného autora zahŕňa niekoľko tematických celkov. Prvá poézia – tzv. proletárska - je inšpirovaná jeho životom v robotníckom prostredí. Neskôr sa od tohto druhu poézie posúva k poetickému stvárňovaniu života a lásky. Vo svojej tvorbe reaguje aj na obdobie druhej svetovej vojny a ohrozenie vlasti. Nevyhol sa ani téme smrti T. G. Masaryka. Počas okupácie v rokoch 1940 -1944, keď došlo prebiehajúcimi udalosťami k rozvráteniu hodnotového rebríčka, dehonestácii jednotlivca a popretiu akéhokoľvek dovtedy platného poriadku ľudskej existencie, napísal skladby orientované na históriu, kultúru a domov, čím sa v pohnutých časoch utieka k principiálnym životným hodnotám človeka.

¹⁹ Okrem Seiferta to boli J. Hora, M. Majerová, V. Vančura, I. Olbracht, S. K. Neumann a H. Malřřová.

²⁰ Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha : Euromedia Group k.s., 2004. s. 566.

²¹ Občianska iniciatíva kritizujúca pomery a porušovanie ľudských práv v totalitnom Československu. Prvý dokument je z 1.1.1977 – odtiaľ aj názov Charta 77.

Marián Hatala v úvodníku Knižnej revue napísal: „*Pri mene J. Seifert som zakaždým mal istotu, že jeho básne sú pravdou o umení a pravdou o živote, že oboje vyrastá zo svedomia a zodpovednosti.*“²²

Václav Havel pri príležitosti smrti Jaroslava Seiferta v nekrológu pre isté nemecké noviny napísal: „*Hoci nebol žiadnym bojovníkom alebo politikom, vždy vedel, kde má stáť, vždy bol na strane pravdy, hoci to malo preňho často ťažké následky, v hraničných situáciách dokázal vždy nahlas povedať to, čo bolo treba povedať a čo sa mnohí iní povedať neodvážili.*“²³

Z jeho diel vyšlo:

Město v slzách (1921); *Samá láska* (1923); *Na vlnách TSF* (1925); *Slavík zpíva špatně* (1926); *Poštovní holub* (1929); *Hvězdy nad Rajskou zahradou* (1929); *Jablko z klína* (1933); *Ruce Venuše* (1936); *Zpíváno do rotačky* (1936); *Jaro sbohem* (1937); *Osm dní* (1937); *Zhasněte světla* (1938); *Vějíř Boženy Němcové* (1940); *Světlem oděná* (1940); *Láska v písniích celého světa* (1940); *Kamenný most* (1944); *Přilba z hlíny* (1945); *Dokud nám neprší na rakev* (1947); *Ruka a plamen* (1948); *Šel malíř chudě do světa* (1949); *Píseň o Viktorce*. (1950); *Maminka* (1954); *Koulelo sa koulelo* (1955); *Chlapec a hvězdy* (1956); *Praha* (1958); *Koncert na ostrově* (1965); *Zrnká révy* (1965); *Halleyova kometa* (1967); *Odlévání zvonů* (1967); *Prsteň Třebonské madoně* (1969); *Zpěvy o Praze* (1968); *Morový sloup* (1977); *Morový sloup a jiné básně* (1981); *Deštník z Piccadilly* (1979); *Všecky krásy světa* (1981); *Býti básníkem* (1983); *Co všechno zavál sníh* (1991); *Třeba vám nesu růže* (1999).

4.1.1 Jaroslav Seifert: Býti básníkem

Táto básnická zbierka²⁴ vyšla v osemdesiatych rokoch a pomaly uzatvára autorovu tvorbu. Seifert v úvode použil citát od Václava Šolca: „*Osud mě dařil tím sladkým neštěstím býti básníkem*“. Už týmto citátom predznamenáva hlavnú ideu zbierky, v ktorej úlohu básnika chápe ako dar, ale aj prekliatie zároveň. Toto vyznanie autora korešponduje s jeho snahami vyjadriť sa ku všetkým aspektom života - k tým krásnym ako aj k tým

²² Hatala, M.: Úvodník. In *Knižná revue*. [online]. 2005, č. 4. [cit. 2010-09-26]. ISSN 1336-247X. Dostupné na internete: <http://www.litcentrum.sk/26375>.

²³ Borčányi, J.: Pred 10 rokmi zomrel básnik Jaroslav Seifert. In *Sme*. ISSN 1335-440X, 1996, roč.4, č. 7, s. 8.

²⁴ Viď obrazové prílohy - obr. č. 7.

ponurým. Zobrazuje lásku aj bolesť vedľa seba, tak ako vedľa seba existujú aj v reálnom živote. Napriek tomu je citel'ný príklon autora k pozitívnym stránkam života, ku kladným hodnotám, hľadaniu dobra, lásky a istoty domova. Jeho básne vyznievajú optimistickým dojmom, cítiť v nich radosť zo života.

Zbierku tvoria básne *Býti básnikem*, *Verše z Goblénu*, *Žižkovská Panna Maria*, *Zpráva o demolici*, *Retranslační věž*, *Korálové náušnice*, *Píseň z mezihry*. V týchto básňach autor vyjadruje svoj obdiv k žene ako k bytosti hodnej lásky, ale aj obavy a smútok z konečnosti života, uvedomujúc si, ako čas nekompromisne plynie a nie je možné ho zastaviť:

*„...Z bezstarostných našich životů / jako zvadlé plátky růže / odlétaly noci
a padaly k temným branám minula, / odkud se vracely / už jen průsvitné
vzpomínky...“²⁵*

Autor v zbierke vyjadruje aj svoju túžbu po živote možno práve vzhľadom na svoj pokročilý vek a choroby, ktoré ho trápili, uvedomujúc si blízkosť a neodvratnosť smrti:

*„...A strašná touha být, / třeba i bez radosti, třeba bez naděje, / připína
neustále černá křídla / strachu z nebytí. / Ale až umřu doopravdy, i z ticha
hlíny / ještě zavzlyká tvým krokům vstříc / má láska...“²⁶*

V časti zbierky nazvanej *Bombardování města Kralupy* (*Kralupy nejsou krásné město*, *Svícen*, *Kašmírový šál*, *Kralupské Korzo*, *Noční poplach*, *Úder*, *Už nikdy*) sú básne venované spomienkam na vojnu a na Kralupy, ku ktorým mal citový vzťah vďaka svojim starým rodičom (jeho starý otec bol kralupský kultúrny pracovník). U nich ako chlapec často trávil čas počas prázdnin. Je tu vyjadrený nesúhlas básnika s vojnou, nezmyselnosťou hrôz a bolesti, ktoré priniesla:

*„...A já si říkal potichu, / co bylo napsáno / písmem hrůzy a písmem
bolesti / na tvářích kralupských lidí. /A do ticha smrti / vykřikl jsem zvýšeným
hlasem, / aby to válka slyšela: Už nikdy, válko!“²⁷*

V ďalších básňach zbierky (*Prsten krále Přemyslava Otakara I.*, *Křížový pramen*, *Fialkový déšť*, *Popeleční středa*, *Allegro non tanto*, *Adagio*, *Závrať jara*) autor opätovne

²⁵ Seifert, J.: *Býti básnikem: Retranslační věž*. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 19.

²⁶ Seifert, J.: *Býti básnikem: Korálové náušnice*. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 23.

²⁷ Seifert, J.: *Býti básnikem: Už nikdy*. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 47.

vyznáva lásku k žene, pričom niektoré sú aj melancholickou spomienkou na autorovu mladosť, jeho priateľov a vyjadrením jeho vzťahu k Prahe, ktorú miloval. Práve prostredníctvom vzťahu k tomuto mestu interpretuje svoj vzťah k domovu a k istote a pohode, ktoré predstavuje.

Zbierka „*Býti básnikem*“ je sebavyjadrením, spoveďou, dokonca až bilancovaním básnika, ktorého životná púť sa pomaly končí. Je vyjadrením jeho obdivu k žene, jeho túžby po láske a jej naplnení, ale aj spomienkami na vojnu a jej ničivé dosahy. Pri čítaní zbierky si všimneme absenciu rýmu v básňach. Jednotlivé verše sú ako prúdy slov bez nejakých výraznejších básnických metafor. Evokujú pocit družného rozhovoru s priateľom, ktorý sa necháva uniesť sentimentom a odhaľuje pred nami svoju dušu, najtajnejšie zákutia jeho srdca a svojich túžob. Akoby si privolával v spomienkach krásne okamihy svojho bytia, snažil sa opätovne si pripomenúť okamihy, v ktorých cítil, že žije, aj keď si uvedomuje, že nevyhnutná pominuteľnosť týchto okamihov je bolestná. Asi ako najlepšie vystihnutie základných myšlienok jeho tvorby by sa nám zdalo konštatovanie, že autor vo svojich básňach vyjadruje veľkú vďačnosť životu za samotnú možnosť žiť, cítiť, milovať a byť milovaný.

5 JUHOSLÁVIA

Vznikla v roku 1918 ako kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov. Po druhej svetovej vojne kráľovstvo zaniká, vzniká Demokratická federatívna Juhoslávia a v roku 1963 Socialistická federatívna republika Juhoslávia. Do nej patrilo šesť štátov: Slovinsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Chorvátsko, Čierna Hora a Macedónsko. Tento štát pretrval až do roku 1992, kedy sa postupne odtrhli štyri štáty a Srbsko a Čierna Hora vytvorili federatívnu republiku Juhoslávia. Spomenuté fakty uvádzame z toho dôvodu, aby sme vysvetlili naše rozhodnutie zaradiť k laureátom Nobelovej ceny za literatúru stredoeurópskeho pôvodu aj autora, ktorého budeme spomínať v nasledujúcej kapitole.

V časti našej práce venovanej strednej Európe sme už spomínali, že Slovinsko aj Chorvátsko považujeme za súčasť strednej Európy. Keďže Srbsko bolo takmer od roku 1918 až do roku 1992 v spoločnom štátovom usporiadaní s týmito krajinami, v snahe podať ucelený obraz o autoroch v duchu našej témy sme sa rozhodli v našej práci spomenúť aj laureáta Nobelovej ceny, ktorý je vo všeobecnosti považovaný za autora srbského pôvodu. Ide o Ivo Andrića, ktorý dostal túto cenu v roku 1961 ako občan Juhoslávie. Naše rozhodnutie odôvodňujeme aj faktom, že Ivo Andrić sa narodil v dedine Dolac²⁸ (v čase jeho narodenia bola súčasťou Rakúsko-Uhorska), v rodine chorvátskeho pôvodu, a v *Kronike Nobelových cien* od Sodomku sa uvádza: „*Aj keď bol Andrić pôvodom Chorvát...*“²⁹ Tieto fakty nás viedli k presvedčeniu, že jeho pôvod môžeme považovať za chorvátsky napriek tomu, že značnú časť života prežil v Sarajeve a Belehrade. Spĺňa teda naše požiadavky na výber autorov zaradených do tejto práce, t.j. patrí medzi autorov stredoeurópskeho pôvodu.

5.1 Hľadanie harmónie u Ivo Andrića

Andrić (*9.10.1892 - †13.3.1975) sa ako sme už vyššie spomenuli, narodil v rodine chorvátskeho pôvodu v dedinke Dolac. Už ako trojročný sa stáva polosirotou. Jeho chudobná matka nedokáže synovi zabezpečiť výchovu, preto syna zverí do opatery svojim príbuzným žijúcim vo Vyšehrade. Po ukončení gymnázia študoval slovanskú literatúru na

²⁸ V súčasnosti je súčasťou Bosny a Hercegoviny.

²⁹ Sodomka, L. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cien*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 520.

univerzite v Záhrebe, Viedni a Krakove. Počas stredoškolského štúdia sa zapojil do nacionalistického hnutia Mladá Bosna, ktoré združovalo juhoslovansky orientovanú mládež. Istú dobu strávil vo väznení pre podozrenie z účasti na sarajevskom atentáte na Františka Ferdinanda (zážitky z tohto obdobia zachytil v lyrickom diele *Ex Ponto*). Po trojročnom väznení je rehabilitovaný a vracia sa do Záhrebu, kde založil časopis *Kníževni jug* (*Literárny juh*).

Od skončenia prvej svetovej vojny Ivo Andrić³⁰ pracuje v diplomatických službách (Vatikán, Bukurešť, Paríž, Brusel...) prakticky až do nástupu fašizmu. Aj počas svojho diplomatického pôsobenia sa venuje literárnej činnosti. Vo svojej tvorbe sa neustále vracia k Bosne – krajine jeho detstva. Najvýznamnejšie diela vzniknú v čase, kedy sa stiahol do ústrania. V tomto čase vznikajú *Travnická kronika*, *Most na Drine* a román *Slečna*.

Po oslobodení sa Andrić opätovne zapája do kultúrneho aj politického života. V tomto období vstupuje do komunistickej strany, pracuje ako poslanec v Bosne a Hercegovine, stáva sa členom rôznych vedeckých a literárnych akadémií, neskôr aj predsedom Zväzu spisovateľov Juhoslávie. Jeho literárne dielo je súčasťou zlatého fondu juhoslovanskej literatúry, jeho práce boli preložené do mnohých jazykov a môžeme ich nájsť prakticky na celom svete ako súčasť tamojšieho knižného fondu. V roku 1961 ako jediný juhoslovanský spisovateľ dostáva Nobelovu cenu za literatúru „...*pre epickú silu, akou sledoval udalosti a zobrazoval ľudské osudy tvoriace históriu jeho krajiny*.“³¹ Veľkosť osobnosti tohto autora sa ukázala aj v tom, ako naložil s finančnou čiastkou, ktorú spolu s Nobelovou cenou získal - všetky peniaze venoval do fondu knižnice v Bosne a Hercegovine.³² Juraj Bober vo svojej publikácii *Laureáti Nobelovej ceny o Andrićovi* hovorí: „...*je autor skúpy na slovo aj na diela, ale všetko čo napísal, je majstrovskou tvorbou, vynikajúcim umeleckým činom, ktorého dosah ďaleko prekračuje hranice Juhoslávie. V Európe takmer nie je krajiny, v ktorej by nevyšlo niektoré z jeho diel*.“³³

V prejave, ktorý Andrić predniesol v Štokholme pri príležitosti preberania Nobelovej ceny, povedal: „*Aby vysvetlil všetko pre všetkých raz a navždy, mohol by autor historických*

³⁰ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 8.

³¹ Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 444.

³² Lastavica o.s.: *Nobelova cena za literatúru 1961. Ivo Andrić*. [online]. [cit. 2010-10-25]. Dostupné na internete: <http://www.ivoandric.cz/cs/hlavni/14-hlavnicat/14-nobelova-cena-za-literaturu-1961>.

³³ Bober, J.: *Laureáti Nobelovy ceny*. Bratislava : Obzor, 1971. s. 34.

*románov pripojiť k svojim dielam ako epigraf staré príslovie: Zvážil som dni dôb dávnych a roky večnosti v mysli som zadržal.*³⁴

Andrić sa v začiatku svojej tvorby venoval lyrike, neskôr prešiel na prózu. Nájde u neho romány aj cestopisné zápisky. Vo svojej práci sa v prevažnej miere zameriava na Bosnu ako krajinu, ktorá je zmietaná nenávisťou, náboženskými a politickými konfliktami, dlhú dobu ovládaná Osmanskou ríšou. Svojou tvorbou sa snaží načrtnúť možnosť odpútať sa od rozdielov a nenávisti a hľadať cestu k harmonickému životu.

Z jeho tvorby: *Ex Ponto* (1918); *Nepokoj* (1920); *Cesta Alija Derzeleza* (1920); *Príbehy I* (1924); *Príbehy II* (1936); *Vybrané poviedky* (1945); *Most na Drine* (1945); *Travnická kronika* (1945); *Žena zo Sarajeva* (1945); *Nové príbehy* (1947); *Most cez Zepu* (1947); *Príbeh nevoľníka Simona* (1949); *Príbehy zo života Bosnianskej dediny* (1952); *Omerpaša Latas* (1977); *Prekliaty dvor* (1954); *Vežírov slon* (1960); *Láska v meste* (1966); *Anikine časy* (1967); *Dom na samote* (1976); *Slečna* (1945); *Aska a vlk* (1968); *Eseje a kritiky* (1976); *Pokušenie a iné rozprávky* (1968); *Poviedky o deťoch* (1979); *Zobrané spisy Ivo Andrića* (1963-1982).

Mnohé z jeho diel vyšli aj v slovenskom preklade, medzi najznámejšie patrí román *Most na Drine*.

³⁴ Šilhan, M.: Spisy Iva Andrića v češtině. In *Knižní novinky*. ISSN 1213-7073. 2010, roč. IX, č. 3, s. 8.

6 MAĎARSKO

V histórii udeľovania Nobelových cien bol v Maďarsku tak ako v Českej republike odmenený týmto významným literárnym ocenením do teraz iba jeden autor, a to Imre Kertész³⁵. Cena mu bola udelená v roku 2002. Na diplome má uvedené odôvodnenie: „za dielo podporujúce krehkú osobnú skúsenosť proti barbárskej ľubovôli dejín.“³⁶

6.1 Tvorba Imre Kertésza a jeho východiská absurdity

Maďarský spisovateľ, nositeľ Nobelovej ceny, sa narodil 9. novembra 1929 v Budapešti. Jeho židovský pôvod významne ovplyvnil jeho životné osudy. V čase II. svetovej vojny sa ako chlapec dostal do koncentračného tábora v Osvienčime a neskôr prežil istý čas aj v jednom z najväčších koncentračných táborov vo vtedajšom Nemecku - v Buchenwalde. Práve tieto tragické osobné životné skúsenosti pretavil do svojej románovej trilógie *Človek bez osudu* (1975), *Fiasko* (1988) a *Kadiš za nenarodené dieťa*³⁷ (1990).

Po oslobodení sa vracia späť do Maďarska, kde začal pracovať ako novinár časopisu *Svetlo* (Világosság), avšak v päťdesiatych rokoch, keď sa k moci dostávajú komunisti, bol prepustený. Rozhodol sa písať, ale ako spisovateľ, ktorý nepatrí medzi „vládnym zriadením schválených“ (t.j. nebol v zväze spisovateľov podliehajúcim vtedajšiemu režimu), nemal možnosti publikovať. Toto spôsobilo, že Imre Kertész nebol ani v osemdesiatych rokoch vo svojej krajine ako spisovateľ príliš známy.

Východiskovým bodom jeho tvorby je najmä minulosť a v nej prežitá osobná skúsenosť z pobytu v koncentračných táboroch a neskôr život v krajine s totalitným režimom. K týmto témam sa vo svojej tvorbe neustále vracia. Nepodáva ich však jednoplánovo, ale ako katastrofické dejinné udalosti, z ktorých trauma pretrváva až do dnešných čias. Svojím deštruktívnym vplyvom poznačili všetkých aktérov, nielen predstaviteľov totalitných režimov, ale aj ich obeť. V týchto tragických udalostiach nachádza inšpiračný impulz na napísanie svojej literárnej prvotiny *Človek bez osudu*³⁸.

³⁵ Viď obrazové prílohy - obr. č. 9.

³⁶ Viď obrazové prílohy - obr. č. 10.

³⁷ Kadiš je židovská modlitba za mŕtvych.

³⁸ Známa aj pod názvom *Bez osudu*.

V tomto diele sa pokúša o autentické prerozprávanie problematiky holokaustu³⁹ na základe vlastných skúseností. Medzinárodný úspech mu však priniesla až kniha *Kadiš za nenarodené dieťa*. Po roku 1989 sa Kertész zaraďuje medzi najčítanejších autorov v Maďarsku a v roku 2002 sa stáva nositeľom Nobelovej ceny za literatúru.

Adrián Potančok v článku uverejnenom v Hospodárskych novinách hovorí: „*Kertész patrí medzi najvýznamnejších žijúcich autorov literatúry o základnom zlyhaní XX. storočia- holokauste.*“⁴⁰ Sám Imre Kertész o udelení ceny hovorí: „*Celé moje dielo sprostredkovala nemčina, môj materinský jazyk je maličký ostrovný jazyk, ale Nobelova cena je aj vyznamenaním pre celú maďarskú literatúru. Zdá sa mi veľmi zaujímavé, že som túto cenu dostal za literatúru o holokauste a diktatúrach. Je v tom čosi ako výchovný prvok pre východoeurópske krajiny.*“⁴¹

Fašistické hrôzy prežívané v koncentračných táboroch sú pre Imre Kertésza hlavnou témou jeho diel, a to buď ako aktuálne prežívanie jednotlivca, alebo ako dôsledok tejto traumy. Akoby sa prostredníctvom písania vyrovnával s touto tragickou skúsenosťou z mladosti. „*Imre Kertész konfrontuje čitateľa s brutalitou moci, ale rovnako naliehavo ho stavia pred bezduchosť, ktorá výkon diktatúry sprevádza.*“⁴²

Momentálne žije v Berlíne, okrem vlastnej tvorby prekladá nemecky písanú literatúru, najmä rakúskych spisovateľov, ale aj rakúskych a nemeckých mysliteľov ako sú Nietzsche, Sigmund Freud, Ludwig Wittgenstein.

Z jeho diel na Slovensku vyšli: *Bezsudovosť* (2000); *Kadiš za nenarodené dieťa* (2003); *Vyhnaný jazyk* (2002; 2003); *Likvidácia* (2005).

Doposiaľ sú do slovenčiny nepreložené diela⁴³: *A nyomkereső* (1977, Stopár); *Detektívtörténet* (1977, Príbeh detektíva), *A kudrac* (1988, Fiasko); *Az angol lobogó* (1991, Anglická vlajka); *Gályanapló* (1992, Galejníkov denník); *Jegyzőkönyv* (1993, Protokol); *A holocaust mint kultúra* (1993, Holokaust ako kultúra); *Valaki más: a változás krónikája*

³⁹ Internerová encyklopédia wikipédia definuje pojem holokaust ako systematické, štátom vykonávané prenasledovanie a hromadné vyvražďovanie etnických, náboženských, či politických skupín počas II. Svetovej vojny vykonávané Nacistickým Nemeckom a jeho spojencami. Slovo pochádza z gr. holokauston – zápalná obeť.

⁴⁰ Potančok, A.: Nobelovu cenu si Imre Kertész zaslúži. In *Hospodárske noviny*. ISSN 1335-4701, 2002, roč. 10, č.200, s. 24.

⁴¹ Frišová M. –Puková, A.: Imre Kertész: Teraz som už v bezpečí. In *Sme*. [online]. 2002, roč. 10, č. 235. [cit. 2010-09-20]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/692022/imre-kertes-teraz-som-uz-v-bezpeci.html>>.

⁴² Frišová M. –Puková, A.: Imre Kertész: Teraz som už v bezpečí. In *Sme*. [online]. 2002, roč. 10, č. 235. [cit. 2010-09-20]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/692022/imre-kertes-teraz-som-uz-v-bezpeci.html>>..

⁴³ Použili sme preklad tak, ako je uverejnený na wikipédii v článku o Imre Kertészovi, a ostatné nepreložené diela sme uviedli vo vlastnom preklade s využitím online prekladových slovníkov.

(1997, Nieкто iný: kronika zmeny); *A gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újratölt* (1998, Okamih ticha, kým popravná čata nabíja), *Meine Rede über das Jahrhundert* (1995, Môj prejav o storočí); *Eine Zurückweisung. Buch und CD zum Brandenburgischen Literaturpreis 1995* (1995, Odmietnutie. Kniha a CD k Brandenburskej literárnej cene 1995).

6.1.1 Imre Kertész: Bezosudovosť

Ide o prvú knihu autora, ktorá sa na svetlo sveta predierala pomerne ťažko. Začal ju písať koncom 50-tych rokov XX. storočia, avšak knižne vyšla až takmer o dvadsať rokov neskôr. Dôvodom bol možno zvláštny spôsob, akým autor k téme holokaustu pristupuje. U Imreho Kertésza nejde o zobrazenie udalostí cez citové prerozprávanie príbehu, ale skôr máme pocit, že ide o čisto rozprávačský opis udalostí očami chlapca v puberte (samotný autor), ktorý je odvečený do koncentračného tábora. O tejto dejinnej tragédii napriek tomu, že bol jej priamym účastníkom, rozpráva s akýmsi odstupom. Vytvára dojem nezaujateľného pozorovateľa, niekoho, kto podáva čisto vecnú správu bez osobného zaujatia a emócií. U mnohých ľudí práve tento zvláštny prístup budil pobúrenie, následkom čoho bol autor knihy obviňovaný z cynizmu a bagatelizovania tejto dejinnej drámy. Dochádza tak k paradoxu, pretože Kertész toto utrpenie prežil na vlastnej koži, pričom mnohí z jeho kritikov túto problematiku poznali iba z rozprávania, čiže nebola to ich osobná skúsenosť. A možno je v tom aj isté pokrytectvo a nadutosť, keď si osobujeme právo chápať lepšie niečo, čo prežili ľudia v koncentračných táboroch, ako to vedia chápať oni sami. Tí, pre ktorých to nebol iba počutý príbeh, ale životná realita, osobná skúsenosť a tragédia.

V článku s názvom Nezniesiteľná ľahkosť Imreho Kertésza sa píše: „*Jeho knihy rozhodne nemožno zaradiť k tým, ktoré sa podľa Bernharda Schlicka spolupodieľajú na vytváraní toho, čo tento nemecký spisovateľ nazýva osvienčimským gýčom: „...z Osvienčimu sa stáva gýč, keď sa tvárime, že ľudstvo z neho nakoniec vyšlo nepoškodené, keď nevidíme, že holokaust ako možnosť súvisí s deformáciami civilizácie. Keď sa hovorí o Osvienčime bez toho, aby sa hovorilo o modernom totalitarizme, a keď sa Osvienčim berie len ako vec Nemcov a Židov...“*⁴⁴

⁴⁴ (ček): Nezniesiteľná ľahkosť Imreho Kertésza. In *Slovo*. 2002, roč.4, č. 46.

Imre Kertész sa v knihe *Bezsudovosť* snaží vystihnúť zmenu, ktorá sa udeje s človekom v takej extrémnej životnej situácii, akou holokaust jednoznačne bol. Delil ľudí tak, že niektorí sa museli cítiť vyradení zo spoločnosti, akoby boli iným živočíšnym druhom. Stali sa nikam nepatriacimi cudzincami vo svete, ktorý ešte donedávna bol aj ich svetom! Autor dáva do kontrastu na jednej strane aktuálnu situáciu a hrôzu, ktorá z nej plynula, pocit „vydedenosti“ - a ak použijeme aj názov knihy, tak pocit straty osudu a ničoty, a na druhej strane vôľu „prežiť“, pokusy uniknúť vlastnému osudu a aj v tak absurdnej situácii hľadať šťastie: „*Ved' ešte aj tam, pri komínoch, bolo v prestávke medzi mukami čosi, čo sa podobalo šťastiu. Každý sa pýta iba na útrapy a ‚hrôzy‘, no pre mňa bude práve tento zážitok najpamätnejší. Áno, o tomto šťastí v koncentračných táboroch by som im mal najbližšie porozprávať, ak sa ma budú pýtať. Ak sa vôbec budú pýtať. A ak naň aj sám nezabudnem.*“⁴⁵ V tomto spôsobe zobrazenia veľmi pripomína film Roberta Benigniho *Život je krásny*.⁴⁶ Aj tu je zobrazená tragédia koncentračného tábora hlavne cez optiku snahy o prežitie, hľadanie svojho kúsočka šťastia vo svete zla, nevzdávanie sa nádeje na lepší zajtrajšok. Benigni sa rovnako ako Kertész nezameriava výlučne na tragickosť doby a udalostí. Tie vytvárajú iba kulisu príbehu. V popredí je človek a jeho prežívanie situácie, do ktorej sa dostal. Do centra záujmu je posunutá schopnosť človeka zmobilizovať sa, siahnuť až na dno svojich možností a prežiť za každú cenu. V oboch dielach ide o veľmi zvláštny spôsob zhostenia sa tejto témy. Pre vnímavého čitateľa či diváka je však veľmi silným a nezabudnuteľným zážitkom nútiacim zamyslieť sa.

Kertész sa vyhýba používaniu veľkých slov a sugestívnych sentimentálnych vyjadrení. Neprekryva opisované udalosti prúdom slov nabitých emóciou. Naopak, práve v jednoduchosti jeho vyjadrení je sila jeho umeleckej výpovede. Nesnaží sa holokaust predstaviť nijako inak, iba ako holokaust: „*Nechcel by si, synček, referovať o svojich zážitkoch? - Trochu som sa začudoval a odvetil som, že priveľa zaujímavého by som mu asi nevedel povedať. Pousmial sa a povedal: – Nie mne, ale svetu. - Ešte väčšmi som sa začudoval a zaujímal som sa: -Nuž ale o čom? -O pekle lágrov, - odvetil, na čo som poznamenal, že o tom už vôbec nemám čo povedať, lebo peklo nepoznám a ani si ho neviem predstaviť. Vyhlásil, že to je len také prirovnanie: - Či nie je koncentračný tábor samo peklo? - Päťou som kreslil do prachu kruhy a povedal som mu, že peklo si môže*

⁴⁵ Kertész, I.: *Bezsudovosť*. Bratislava: Slovart, spol. s r.o., 2000. s. 210-211.

⁴⁶ Film podáva spôsobom láskavého humoru obraz o pobyte rodiny v koncentračnom tábore, kde sa otec Guido snaží presvedčiť, svojho syna Joshua, že celý pobyt je iba dobrodružnou hrou, z ktorej môžu kedykoľvek odísť. Ale oni sa predsa nevzdávajú možnosti túto hru vyhrať!

každý predstavovať, ako sa mu zachce, no ja osobne si viem predstaviť iba koncentračný tábor, lebo ten do istej miery poznám, no peklo nie.“⁴⁷

Po prečítaní jeho knihy nami preniká pocit, že ak by k téme pristúpil inak, akosi by znesvätil túto tragédiu a jej obeť, a myslíme si, že presne o toto autorovi šlo - nepriživiť sa na tejto dráme, ale podať o nej pravdivé svedectvo. Nechce nám podsúvať emócie. Chce, aby sme k emóciám dospeli my sami. Zamýšľaním sa nad tým, čo holokaust bol, čo znamenal pre ľudí žijúcich v tom čase a čo znamená pre nás teraz a bude znamenať v budúcnosti... Núti nás čítať medzi riadkami, hľadať a pochopiť nevy povedané. Zamýšľať sa nad tým, aké ťažké bolo pre tých, čo prežili, vrátiť sa do „normálneho sveta normálnych ľudí“. Vnímate tú obrovskú priepasť (ktorej iné meno bolo Osvienčim, Buchenwald, Treblinka...), ktorá navrátilcov oddeľovala od takého života, ktorý väčšina ľudí chápe ako „normálny“.

Holokaust podľa Kertésza nebol len udalosťou istej doby, ale dotýka sa nás aj teraz. Život po holokauste sa proste zmenil už len tým, že vieme, že niečo také absurdné je nielen možné, ale sa to aj stalo. My, ale aj generácie, ktoré prídu po nás, musíme žiť s vedomím, že existoval Osvienčim, Buchenwald, Terezín, Treblinka a ďalšie tábory, v ktorých utrpenie a smrť boli každodennou realitou ľudí. Ľudí takých, ako sme my. Takých, ktorí chceli žiť, vychovávať svoje deti, pracovať, milovať a byť milovaní. Musíme akceptovať fakt, že existovala doba, v ktorej bol človek degradovaný iba na numerické označenie vyjadrujúce jeho status väzňa, v ktorom zanikala jeho vlastná identita, národnosť aj človečenstvo samotné. Ľudská bytosť sa stala iba vecou, predmetom, a tak s ňou bolo aj nakladané. Nemôžeme ignorovať realitu, nemôžeme to „zvaliť“ na prírodu. Ľudstvo nepostihla nijaká prírodná katastrofa, ale bola to doba, v ktorej došlo k absolútnemu zlyhaniu človeka, ktorý v sebe potlačil všetko to, čo ho robí človekom. Vzdal sa dobrovoľne vlastnosti, ktorá robí človeka človekom – vzdal sa svojej ľudskosti. Pritom je takmer neuveriteľné, že nešlo iba o ojedinelé zlyhanie jednotlivca, ale táto deštrukcia nadobudla rozsah neuveriteľných rozmerov. A mementom zostáva poznanie, že vo svete neexistuje žiadna záruka, že sa takýto fatálny etický kolaps ľudskej spoločnosti nemôže zopakovať.

⁴⁷ Kertész, I.: *Bezsudovosť*. Bratislava: Slovarť, spol. s r.o., 2000. s. 199.

7 POLSKO

Poľsko je krajinou v rámci krajín strednej Európy, ktorá má pomerne bohaté zastúpenie laureátov Nobelovej ceny za literatúru. Do dnešného dňa bola táto cena udelená až piatim autorom pochádzajúcim z Poľska, z toho v jednom prípade bola ocenená žena.

Prvá cena bola udelená v roku 1905 Henrykovi Sienkiewiczovi, neskôr v roku 1924 si Nobelovu cenu za literatúru odnáša Władysław Stanisław Reymont. Poliaci potom museli čakať až 54 rokov, kým sa v roku 1978 stáva ďalším držiteľom tohto prestížneho ocenenia Isaac Bashevis Singer a už dva roky po ňom je ďalším laureátom Czesław Miłosz. Deväťdesiate roky dvadsiateho storočia konečne prinášajú Nobelovu cenu aj pre Wisławu Szymborskú - prvú ženu v rámci ocenených poľských autorov.

Isaaca Bashevisa Singera sme sem zaradili napriek tomu, že niektoré zdroje ho uvádzajú ako amerického autora, keďže v roku 1935 emigroval do USA. Pre nás bol ale dôležitý fakt, že sa narodil v Poľsku a prežil tu tridsaťtri rokov svojho života.

7.1 Historické Poľsko u Henryka Sienkiewicza

Henryk Sienkiewicz⁴⁸ (*5.5.1846 - †15.11.1916) sa narodil v Poľsku, v oblasti v tom čase okupovanej Ruskom. Okrem medicíny študoval aj históriu, literatúru a filozofiu - ovplyvnil ho pozitivizmus.⁴⁹ Počas svojho života publikoval aj pod pseudonymom Litwos. V období svojich štúdií spolupracoval s časopismi Przegląd Tygodniowy (Týždenný pohľad) a Gazeta Poľska (Poľské noviny), istý čas bol redaktorom dvojtýždenníka Niwa (Obilné polia). Pomerne veľa cestoval, čo mu umožňovalo rozšíriť si obzor a nazbierať dostatok materiálu pre jeho písanie. Po návrate z ciest pracoval ako redaktor Słowa. V roku 1899 sa stáva spoluzakladateľom a prezidentom Literárnej nadácie.

Po vypuknutí prvej svetovej vojny odchádza z Poľska a usadzuje sa vo Švajčiarsku, kde v roku 1916 aj zomiera. Sienkiewicz vyrástol v rodine, ktorá sa vždy angažovala v bojoch za poľskú samostatnosť, a preto nezostáva nečinný ani vo Švajčiarsku, kde sa zapája do práce výboru, ktorý organizoval pomoc vojnovým obetiam v Poľsku.

⁴⁸ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 11.

⁴⁹ Filozofický smer vychádzajúci z toho, čo je dané. Za zakladateľa tohto filozofického smeru je považovaný August Comte.

V jeho tvorbe sa odráža úprimný vzťah k domovu, poľskej histórii a viera v Boha. Sienkiewicz bol hlboko veriacim katolíkom. Snažil sa do svojich diel vložiť kus srdca, národnej hrdosti, odvahy a silnej viery. Pre jeho literárny prejav je typické zobrazenie ostrých protikladov. Vedľa seba zobrazuje neuveriteľnú krutosť a skazenosť a na druhej strane čistotu, odvalu a čestnosť. Preslávil sa nielen románom *Quo vadis*, ktorý zachytáva počiatky kresťanstva z obdobia vlády cisára Nera a za ktorý na začiatku XX. storočia dostal Nobelovu cenu za literatúru, ale aj historickou trilógiou *Ohňom a mečom*, *Potopa* a *Pán Wołodyiowski*. Ján Sedlák v doslove napísanom práve k románu *Pán Wołodyiowski* píše: „...nikomu zo spisovateľov poslednej tretiny XX. storočia sa nepodaril taký veľkolepý čin: zmobilizovať národné povedomie, upevniť vieru v lepšie časy práve prostredníctvom umeleckých obrazov. ...Žeromski pri jeho smrti povedal: Henryk Sienkiewicz mal neobyčajný dar slova... dodnes, hoci pribudlo foriem a umeleckých druhov, nik ho nepredstihol v pokojnej, jednoduchej, mimoriadne krásne stavanej vete, v logickom rozvíť období.“⁵⁰

V roku 1905 mu bola udelená Nobelova cena za literatúru. Na diplome, ktorý pri tejto príležitosti obdržal, je ako zdôvodnenie uvedené: „...za vynikajúce zásluhy epického spisovateľa.“⁵¹ Henryk Sienkiewicz v ďakovnom prejave, ktorý predniesol 10. decembra 1905 len potvrdil svoju vnútornú spätosť s poľským národom, keď povedal: „V otvorenej súťaži o Nobelovu cenu sú národy reprezentované svojimi básnikmi a spisovateľmi. Udelenie tejto ceny glorifikuje teda nielen autora, ale aj ľud, z ktorého vyšiel, a prináša svedectvo, že národ má podiel na univerzálnom diele, že jeho úsilie nesie ovocie a že má právo žiť ku prospechu ľudstva. Ak je takáto pocta vzácna pre všetkých, je nekonečne vzácnejšia pre Poľsko. Bolo povedané, že Poľsko je mŕtve, vyčerpané, zotročené, avšak tu je dôkaz jeho života a triumfu...“⁵²

Sienkiewicz je známy nielen zápiskami zo svojich ciest, ale aj historickými románmi zobrazujúcimi najmä pohnuté časy poľských kresťanských dejín. K jeho dielam patria: *Humoresky z Worszylovej tašky* (1873), *Listy z ciest* (1873), *Uhľokresby* (1877), *Strážca majáka* (1888), *Spomienka z Maripozy* (1889), *Ohňom a mečom* (1884), *Potopa* (1886),

⁵⁰ Sienkiewicz, H.: *Pán Wołodyiowski*. Bratislava: Tatran, 1968. s.498 a s. 507.

⁵¹ Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 453.

⁵² Michl, J.B.: *Laureatus laureata*. Třebíč: Arca JiMfa s.r.o., 1995. s. 30.

Pan Wolodyjowski (1888), *Quo vadis* (1895), *Križiaci* (1900), *Bez Dogmy* (1891), *Rodina Polanieckých* (1894), *Púšťou a pralesom* (1912).

Jeho diela inšpirovali aj televíznych tvorcov, a tak sa mnohé z nich dočkali aj filmového spracovania: *Quo vadis* (1951, USA – réžia Mervyn LeRoy), *Križiaci* (1960, Poľsko – réžia Aleksander Ford), *Pán Wolodyjowski* (1969, Poľsko – réžia Jerzy Hoffman), *Púšťou a pralesom* (1973, Poľsko – réžia Wladyslaw Slesicki; a taktiež rok 2001, Poľsko – réžia Gawin Hood), *Potopa* (1974, Poľsko – réžia Jerzy Hoffman), *Ohňom a mečom* (1999, Poľsko – réžia Jerzy Hoffman).

7.2 „Maliar“ postáv - Władisław Stanisław Reymont

Syn poľského organistu pochádzal z viacdetej rodiny, ktorá žila v dome matkinho brata, miestneho kňaza. Všetci Reymontovci sa aktívne zúčastňovali protiruského odporu. Z tohto dôvodu bolo niekoľko jej členov zabitých, iní sa dostali do vyhnanstva na Sibír. V týchto hektických a nebezpečných časoch Władisławova matka pôsobila ako spojka medzi ozbrojenými oddielmi protiruského odboja.

Medzi prvých učiteľov mladého Władisława⁵³ (*7.5.1868 - †5.12.1925) patril jeho strýko – kňaz, ktorý ho učil nielen po poľsky, ale aj po latinsky. Mladého Reymonta zaujímala história a čítanie literatúry sa stalo jeho vášňou. Bol predstaviteľom tajného hnutia Mladé Poľsko, ktoré sa ako člen hnutia Mladá Európa snažilo o vytvorenie federácie európskych národných štátov.

Snom jeho strýka bolo, aby sa Władisław dostal na gymnázium a študoval, avšak po strýkovej smrti sa situácia v rodine radikálne mení. Władisław sa vyučil za krajčíra, ale pre svoj pôvod bol ustavične vrchnosťou podozrievaný z účasti na štrajkoch. Nakoniec ho z krajčírskeho cechu vylúčili a deportovali späť do otcovho domu. Mladý Reymont ale nedokázal znášať otcovu tyranu, a preto z domova utiekol. Živil sa rôzne, najskôr ako pracovník železnice, neskôr ako potulný herec, pracovník v sklade dreva a podobne. Veľa cestoval, dostal sa do Londýna, Paríža, navštívil Taliansko. Práve skúsenosti z rôznych povolání, striedanie krajín a prostredia ako aj pozorovanie ľudí z rôznych sociálnych a spoločenských vrstiev mu poskytli materiál pre jeho neskoršiu literárnu činnosť. V roku

⁵³ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 12.

1902 bol počas nešťastia na železnici ťažko zranený. Vysoké finančné odškodnenie mu prinieslo nezávislosť a umožnilo mu venovať sa spisovateľskej činnosti.

Jeho prvé spisovateľské kroky boli značne rozpačité. Svedčí o tom aj fakt, že takmer všetky svoje prvé pokusy o písanie zničil. Musíme si uvedomiť, že Reymont nemal literárne vzdelanie, jeho tvorba vznikla iba vďaka jeho talentu a pozorovacím schopnostiam. Presadil sa až opísaním púte do Čenstochovej. V roku 1924 získava Nobelovu cenu za literatúru: „...za veľký národný epos *Sedliaci*.“⁵⁴ Ako už samotný názov napovedá, venuje sa životu sedliakov v jeho rodnom Poľsku. Román je rozdelený do štyroch zväzkov - podľa ročných období. Veľká časť románu je napísaná v dialekte. Podáva nám tu realistický obraz života na dedine. Osudy ľudí, sociálne napätie - konflikty chudobných sedliakov so statkármi popisuje tak, ako ich vnímal on sám: „...vo svojich realistických poviedkach a románoch podal širokú panorámu sociálneho prerodu Poľska na konci devätnásteho storočia, ktoré zobrazil plasticky a verne v jeho surovosti...“⁵⁵

Život ľudí na dedine na prelome storočí bol výrazne spätý s krajinou, tak nám autor podáva komplexný obraz harmonickej jednoty ľudí a prírody. „V poľskej dedine vidí protipól rozkladného mesta“⁵⁶ – mesto, ktoré podľa neho nie je schopné žiť v súlade s prírodou. Tá je pre Reymonta veľmi dôležitá. Jeho obrazy života na dedine sú autentické, a tak čitateľ nevníma postavy ako fiktívne figúry, ale ako reálne existujúcich ľudí. Ladislav Nádaši Jége v recenzii napísanej k tomuto románu píše: „...Reymontove postavy vyrastajú ozaj ani zo zeme; sú i rečami i skutkami také živé a prirodzené, že sa nám zdá, že vidíme ich neoholené tváre a voniame pach pálenky, valiaci sa z ich úst... Sú to virtuózne kresby ľudí a zdá sa, že ich tvorenie je najsilnejšou stránkou Reymontovho talentu.“⁵⁷ Reymont svojou tvorbou a jej zameraním pripomína iného poľského autora, tiež nositeľa Nobelovej ceny za literatúru – Henryka Sienkiewicza.

Z Reymontovej tvorby na Slovensku vyšli diela: *Komediantka* (1968), *Noy a iné novely* (1929), *Sedliaci* (1926; 1959; 1965; 1974; 1981), *Spravodlivosť* (1970), *V jesennú noc. Spravodlivosť. Údel a iné.* (1981), *Zasľúbená krajina* (1974; 1981), *Parasztok. 1. köt: Regény* (1984), *Parasztok. 2. köt: Regény* (1984).

⁵⁴ Sodomka, L. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 442.

⁵⁵ Sodomka, L. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 472.

⁵⁶ Bober, J.: *Laureáti Nobelovy ceny*. Bratislava: Obzor, 1971. s. 277.

⁵⁷ Nádaši-Jége, L.: Kritiky. In *Zlatý fond denníka SME*. [online]. 2009. [cit. 2010-10-16]. Dostupné na internete: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/928/Nadasi-Jege_Kritiky/8>.

Okrem toho ešte napísal diela, ktoré uvádzame vo vlastnom preklade: *Púť do Jasnej hory* (1894), *Enzýmy* (1897), *Rok 1794* (1914-1919), *Vampír* (1911) a *Vzbura* (1924).

7.3 Isaac Bashevis Singer - syn ťažko skúšaného národa

Autor (†24.7.1991) sa narodil 21. novembra 1904 v meste Radzymin v Poľsku (v tom čase patrilo Rusku). Pochádzal z ortodoxnej židovskej rodiny, zo strany oboch rodičov boli v rodine rabíni. Človekom, ktorý výrazne ovplyvnil jeho umelecké smerovanie bol jeho brat Joshua, ktorý bol tiež spisovateľ. Singer dostal tradičnú židovskú výchovu, študoval tóru, hebrejčinu, arménčinu. Jeho ortodoxná rodina predpokladala, že bude pokračovateľom rodinnej tradície a stane sa rabínom, Isaaca však zlákala literatúra. Jeho židovský pôvod sa ale významne premietol do jeho tvorby prostredníctvom jazyka jidiš,⁵⁸ v ktorom písal svoje diela.

Singer⁵⁹ pracoval ako učiteľ hebrejčiny, neskôr pôsobil v židovskom literárnom časopise *Literarische Bleter*, ktorý vydával jeho brat Joshua vo Varšave. Tu sa dostáva aj k prekladom diel významných spisovateľov, ako boli Hamsun, Mann, Remarque. Následne získava pozíciu pomocného redaktora časopisu *Glóbus*.

Po nástupe nacizmu k moci sa rozhodol emigrovať do USA. Odchádza tam ale bez svojej rodiny, lebo jeho manželka – komunistka spolu so synom odišla do Sovietskeho zväzu. Singer v USA publikoval v novinách, kde istou zaujímavosťou je fakt, že svoje žurnalistické príspevky podpisoval Isaac Warhofskey, ale beletristické Isaac Bashevis.⁶⁰ Ako literárny autor bol plodným spisovateľom, písal romány, poviedky, príspevky do novín a časopisov. Napriek tomu, že nepísal vo svetovom jazyku, ale periférnym jazykom jidiš, stal sa jedným z najuznávanejších svetových autorov. V jeho tvorbe sa ústredným motívom stáva osud Židov, na ktorých sa pozerá ako na uzavretú komunitu jednoduchých ľudí žijúcich podľa svojej viery, osud ktorých tvrdo poznačili tragické dejinné udalosti, najmä holokaust počas druhej svetovej vojny. Je známy svojím majstrovským rozprávačským umením a zameraním sa na príbeh. Ľudo Petránsky vo svojom článku cituje samotného Singera: „*Isaac Bashevis Singer, nositeľ Nobelovej ceny za literatúru, povedal: Akokoľvek si vycibríte vety a akokoľvek prepracujete štýl, nestanete sa spisovateľom, ak nerozprávate*

⁵⁸ Západogermánsky židovský jazyk.

⁵⁹ Viď obrazové prílohy - obr. č. 13.

⁶⁰ Sodomka, Ľ. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 554.

príbeh.“⁶¹ Práve jeho schopnosť zaujať príbehom, ktorý je vykreslený jednoducho, ale s rozprávačským majstrovstvom, robí jeho diela príťažlivé pre čitateľa. Sociologička Sylvia Porubánová v časopise Slovo vyjadrila svoj vzťah k tomuto autorovi nasledovne: „...*Isaac Bashevis Singer – jednoducho moja láska, moje uhranutie, moja vášeň... A tak je najpravdepodobnejšie, že ak by sa ma ktokoľvek, kedykoľvek spýtal, čo práve čítam, vždy budem čítať aj a zároveň I.B. Singera. Stokrát prečítaného, nikdy nezunovaného.*“⁶²

V roku 1979 mu bola udelená Nobelova cena za literatúru⁶³: „...*za vášnivé rozprávačské umenie, ktoré vyrastá z poľsko-židovskej kultúrnej tradície a vyjadruje univerzálne podmienky ľudského života.*“⁶⁴

Voľbu Švédskej akadémie ako aj odôvodnenie tejto voľby môžeme pochopiť zamyslením sa nad slovami prejavu, ktorý predniesol Isaac Bashevis Singer dňa 8.12.1978: „...*Ako syn národa, ktorý zažil najtvrdšie rany, aké môže uštedriť ľudské šialenstvo, som nútený zamýšľať sa nad aktuálnymi formami nebezpečenstva. Mnohokrát som sa sklonil pred tým, že nikdy žiadne naozajstné východisko nenájdem. Ale vždy sa vynorí nová nádej, ktorá mi hovorí, že pre nás všetkých ešte nie je neskoro, aby sme si objasnili súčasný stav a došli k rozhodnutiu. Bol som vychovaný, aby som veril v slobodnú vôľu. Aj keď som postupne začal pochybovať o akomkoľvek zjavení, nemôžem nikdy prijať predstavu o tom, že vesmír je fyzikálna a chemická náhoda, výsledok slepej evolúcie. Aj keď som sa naučil rozoznávať klamstvo, klišé a uctievanie bôžikov, stále sa húževnato pridržam niekoľkých právd, ktoré by sme mohli podľa mojej mienky jedného dňa všetci akceptovať. Musí tu byť pre človeka nejaké východisko, aby si zabezpečil všetky radosti, všetku moc a vedomosti, ktoré môže poskytnúť príroda a naďalej slúžiť Bohu – bohu, ktorý sa prejavuje v činoch, nie v slovách, a ktorý ako svoj slovník má vesmír. Nehanbím sa za svoje priznanie, že patríam k ľuďom, ktorí si nahovárajú, že literatúra je schopná poskytnúť nové horizonty a nové perspektívy filozofické, náboženské, estetické a dokonca aj spoločenské.*“⁶⁵

Čo sa týka jeho tvorby, tak tá oveľa viac vychádzala v Českej republike. Na Slovensku vyšli iba *Príbehy z detstva* (2000). Avšak vďaka príbuznosti slovenského a českého jazyka

⁶¹ Petránky, L.: Správne napätie? Nie je nič ľahšie. In *Sme*. [online]. 2001, roč. 9, č. 105. [cit. 2010-10-19]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <<http://dennik.sme.sk/c/46757/spravne-napatie-nie-je-nic-lahsie.html>>.

⁶² Porubánová, S.: Čo číta, čo nedočítal (a). In *Slovo*. [online]. 2004. [cit. 2010-10-19]. ISSN 1336-2984. Dostupné na internete: <http://www.noveslovo.sk/c/17290/Co_cita_co_nedocital%28a%29>.

⁶³ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 14.

⁶⁴ Sodomka, L. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: Kronika nobelových cen. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 556.

⁶⁵ Michl, J.B.: Laureatus laureata. Třebíč: Arca JiMfa s.r.o., 1995. s. 254 -255.

si môžu aj slovenskí čitatelia prečítať knihy, ktoré vyšli iba v českom preklade: *Certifikát; Další příběhy z otcovy světnice; Dědictví; Golem; Hlupáci z Chelmu a jejich dějiny; Hlupák Gimpl; Kajčnick; Kejklíč z Lublinu; Korunka z peří; Krátky pátek; Láska a vyhnanství; Matuzalémova smrt; Mešuge; Nepřátelé. Příbeh lásky; Obraz a jiné povídky; Otrok; Panství; Příběhy pro děti; Rabín a čarodějnice; Rodina Moskatova; Satan v Goraji; Seance a jiné povídky; Spinoza z Trhové ulice; Staré lásky; Stíny nad Hudsonem; Světnice, kde otec soudil; Šoša; Vášeň a jiné povídky; Vyvrhel.*

7.4 Czesław Miłosz, hľadajúci ľudský a demokratický princíp ľudskej spoločnosti

Tento poľský spisovateľ sa narodil v neveľkej dedinke Šeteniai, ktorá v tom čase patrila k cárskemu Rusku. Czesław (*21.11.1904 - †14.8.2004) sa dohovoril štyrmi jazykmi: poľsky, rusky, litovsky a hebrejsky. Po ukončení štúdia práva strávil nejaký čas v Paríži u svojho príbuzného, ktorý bol diplomatom, kde sa venoval aj písaniu poézie. Po návrate do Poľska sa Czesław Miłosz⁶⁶ stal na krátku dobu redaktorom rozhlasu, ale pre jeho ľavicové názory bol po roku prepustený a živil sa ako spisovateľ.

Počas vojny sa kriticky staval k deportáciám obyvateľov Litvy sovietskymi vojskami, taktiež vyjadroval svoj nesúhlas s masovým vyvražďovaním Židov. Na tieto obľudné skutočnosti upriamoval pozornosť svojimi príspevkami do odbojových časopisov. Po vojne sa stal diplomatom a nejaký čas pôsobil vo Washingtone a Paríži. Vo Francúzsku požiadal o politický azyl, no v roku 1960 odišiel z Paríža do USA, kde sa stáva profesorom slavistiky na Kalifornskej univerzite v Berkely. Svojou emigráciou a zameraním svojich prác, v ktorých kritizoval ruský komunizmus ako nedemokratický a protiľudsky zameraný systém, sa stal neakceptovateľným pre tento totalitný režim, ktorý ho ako autora zaradil na listinu zakázaných autorov. Priamo úmerne k tomu, ako sa stával nepohodlným pre vládnu garnitúru, sa Czesław Miłosz stával populárnym u obyčajných Poliakov, ktorí ho vnímali ako národného hrdinu s vysokým morálnym kreditom. Po páde režimu sa natrvalo usadzuje v Krakove, kde sa stáva členom a neskôr vedúcou osobnosťou literárnej skupiny Zagary. Pri príležitosti svojich deväťdesiatych narodenín pre denník SME povedal: „Dost’

⁶⁶ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 15.

*som sa už v živote nalietať, zvyšok môjho života chcem prežiť už len v Poľsku a najradšej len tu v Krakowe. Už sa odtiaľto nepohnem.*⁶⁷

Miłosz bol autorom venujúcim sa písaniu poézie, ale okrem toho písal aj prózu, eseje, literárnohistorické práce a taktiež sa venoval prekladateľstvu. Vo svojej tvorbe skúmal postavenie človeka, jeho existenciu v spoločnosti, konflikty, ktorými počas života prechádza, a hľadanie zmyslu života z pohľadu kultúry. V Kronike Nobelových cien sa píše, že Miłosz bol presvedčený o tom, že „...poézia je vyjadrením tak básnikovej osobnosti ako aj jeho svetonázoru, že poézia je nevyhnutná pre každé ľudské spoločenstvo, ak majú ľudia zostať ľuďmi.“⁶⁸

Czesław Miłosz sa v roku 1980 stáva ďalším autorom poľského pôvodu, ktorému je udelené jedno z najprestížnejších ocenení – Nobelova cena za literatúru – „básnikovi, ktorý s nekompromisnou jasnozrivosťou ukazuje exponované postavenie človeka vo svete plnom konfliktov.“⁶⁹

Autor zomrel 14. augusta 2004 vo veku 93 rokov v Krakowe, kde bol aj so všetkými poctami pochovaný.

V slovenskom či českom jazyku vyšlo od tohto autora pomerne málo diel: Výber básní (1980); *Mapa času* (1990); *Hymnus o perle* (1992); *Svědectví poezie* (1992), *Zotročný duch* (1992), *Údolí Issy* (1993); *Traktáty a přednášky ve verších* (1996); *Rodná Evropa* (1997); *Pejsek u cesty*(2000); *Záhrada vied* (2002); *To* (2003); *Miłoszova abeceda* (2005); *Saligija a jiné eseje* (2005); *Svět* (2008); *O nemorálnosti umění a jiné eseje*

Z ďalších diel uvádzame vo vlastnom preklade: *Zloženie* (1930); *Cestovné* (1930); *Tri zimy* (1936); *Verše* (1940); *Nezávislá pieseň* (1942); *Spasenie* (1945); *Morálna rozprava* (1947); *Prevzatie moci* (1953); *Denné svetlo* (1953); *Kontinenty* (1958); *Muž medzi škorpiónmi* (1961); *Kráľ Popiel a iné básne* (1961); *Zakliati Gucci* (1965); *Vízia nad zálivom San Francisco* (1969); *Mesto bez mena* (1969); *História poľskej literatúry* (1969); *Súkromné povinnosti* (1972); *Kde slnko vychádza a kde zapadá a iné básne* (1974); *Krajiny Ulro* (1977); *Svedok poézie* (1983); *Kroniky* (1987); *Vzdialené okolie* (1991); *Začínajúc od mojich ulíc* (1985); *Metafyzická pauza* (1989); *Pátranie po vlasti* (1991); *Rok lovca* (1991);

⁶⁷ Miłosz, C.: Z Poľska sa už nepohnem. In *Sme*. [online]. 2001, roč. 9, č. 152. [cit. 2010-10-22]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/75286/czeslaw-milosz-z-polska-sa-uz-nepohnem.html>>.

⁶⁸ Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cien*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 558-559.

⁶⁹ Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cien*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 446.

Na brehu rieky (1994); *Hľadanie domova* (1992); *Moderné legendy* (1996); *Život na ostrovoch* (1997); *Ďalšia abeceda* (1998); *Exkurzia po dvadsiatych a tridsiatych rokoch* (1999); *Orfeus a Eurydika* (2003); *Cestovanie v čase* (2004).

U tohto autora je zaujímavé to, že beletriu písal v poľskom jazyku, a odborné diela v angličtine.

7.4.1 Czesław Miłosz: Záhrada vied

Dielo predstavuje výber autorových esejí, prostredníctvom ktorých analyzuje svet okolo seba. Vo svojej tvorbe neustále reflektuje svoje stredoeurópske korene. Na svet a jeho problémy sa pozerá cez optiku kultúry ale aj filozofie, pričom neustále zachováva vo svojom prístupe aj pohľad odrážajúci jeho ľudskú podstatu.

Nesnaží sa tu podávať svoje názory ako definitívne videnie sveta, ale vidíme celý proces dospievania k tomu či onomu názoru. Každú myšlienku niekoľkokrát obracia z každého uhla, akoby sa bál, že niektorý pohľad či len odtieň pohľadu by mohol vynechať.

Aj on, tak ako všetci autori spomínaní v našej práci reaguje na vojnu, ktorej súčasťou sa stala aj stredná Európa: „*Vojna nezničila iba hospodárstvo týchto krajín. Vyvrátila aj mnohé hodnoty, ktoré sa dovtedy pokladali za skalopevné.*“⁷⁰ Jasne si uvedomuje, že vojna neznamenalala barbarstvo iba na fyzickej podstate ľudskej existencie, ale veľmi hlboko zasiahla práve duchovnú sféru – podstatu samotného človečenstva. Človek sa vplyvom prostredia, v ktorom žije, mení, je ním formovaný do novej podoby. „*Človek má vo všeobecnosti sklon pokladať poriadok, v ktorom žije, za prirodzený.*“⁷¹ Prispôsobí sa mu v snahe prežiť. Tam niekde vidí aj deformáciu v čase stalinizmu, ktorý ovplyvnil na dlhé roky mnohé z krajín strednej Európy. Človek žijúci pod vplyvom tejto diktatúry nevyhnutne musel selektovať svoje správanie a prejavy, krotiť svoju spontánnosť a otvorenosť. A tu kdesi pramení aj spoločenské neporozumenie medzi Západom a Východom. Západ, ktorý nemá takúto skúsenosť, nemôže celkom pochopiť človeka z Východu. „*Obyvatel' západných krajín si vôbec neuvedomuje, že milióny jeho blížnych, zdanlivo viac alebo menej podobných jemu, žijú vo svete, ktorý je pre neho rovnako fantastický ako svet obyvateľov Marsu... Život v ustavičnom vnútornom napätí prebúdzá*

⁷⁰ Czesław, M.: *Záhrada vied*. Bratislava: Kalligram, spol s r.o., 2002. s.30.

⁷¹ Czesław, M.: *Záhrada vied*. Bratislava: Kalligram, spol s r.o., 2002. s.30.

*talenty, ktoré sú normálne v človeku uspaté.*⁷² Analyzuje svet, v ktorom má absolútnu prioritu kolektívne vedomie potláčajúce individuálne prejavy ako niečo neprijateľné, neakceptovateľné. Ľuďom je „vštepovaná nová viera,“ ktorej neprijatie je absurdné. Ľudia sa tak stávajú týmto „novodobým náboženstvom“ zotročení, viera v kolektívnosť a kolektívny spôsob existencie sa stáva hlavnou a jedinou normou aj hodnotou zároveň (autor tým nastavuje zrkadlo komunistického ideológie).

V kapitole KETMAN (v perzštine znamená skrytý) hľadá podobnosť medzi významom tohto slova a správaním sa ľudí v totalitárnych režimoch. Človek je vplyvom prostredia „donútený“ k akejsi, mohli by sme povedať, spoločenskej hre na povedané, myslené, skrývané ... ostražito zahaľované do náznakov a symbolov, ktorými navonok nepovieme nič a predsa povieme všetko. „...*menia etiku založenú v princípe na spolupráci a bratstve, na etiku boja všetkých proti všetkým, a najväčšie šance na prežitie v tomto boji majú práve najpreľkánejší jedinci... Päťdesiat alebo sto rokov výchovy podľa takýchto zásad môže vytvoriť ľudský druh, od ktorého už nebude cesty naspäť.*“⁷³ Autor tu presne vystihol to, čo sa dialo s ľuďmi v týchto systémoch založených na vytváraní tlaku na jedinca. V ďalších kapitolách tento problém rozvíja hlbšie: „*Európan tento konflikt pozná naspamäť. Čistí, citliví, chápu sa v Európe obracali proti bezmocnej mase, ktorú bolo treba vyslobodiť aj proti jej vôli. Ak človek nechcel byť taký, aký má byť, bolo ho treba k tomu donútiť.*“⁷⁴ Mnoho z nich ten tlak nevydržalo, opustilo krajinu, ktorej hovorili domov, a rozhodlo sa pre život v emigrácii. Aj tohto problému sa autor dotkol vo svojich esejach. Vedel, o čom píše, lebo to bol aj jeho osud, jeho osobná skúsenosť. Na emigráciu sa nepozerala iba ako na východisko zo situácie, únik pred realitou, ktorá človeka dusila, ale zmiňuje sa aj o pocitoch osamelosti a vykorenenosti, ktoré tí, ktorí sa k takémuto radikálnemu kroku uchýlili pociťovali. Útek pred totalitným režimom, ktorý ich dusil, priniesol život v novej krajine, ale aj nový tlak na jednotlivca. Tento tlak vznikol ako dôsledok rozhodnutia odísť z krajiny a od ľudí, ktorí vytvárali jedincovi zázemie, spojenie s minulosťou, puto so spoločenskou a kultúrnou tradíciou, ktoré spoluvytvárali podstatu toho-ktorého človeka. Na jednej strane tak boli zložitá doba, útlak a z toho vyplývajúca životná neistota, na strane druhej vytúžená sloboda vykúpená ale neznámym svetom, odcudzením sa a samotou.

⁷² Czesław, M.: *Záhrada vied*. Bratislava: Kalligram, spol s r.o., 2002. s.72.

⁷³ Czesław, M.: *Záhrada vied*. Bratislava: Kalligram, spol s r.o., 2002. s.71.

⁷⁴ Czesław, M.: *Záhrada vied*. Bratislava: Kalligram, spol s r.o., 2002. s.175.

Czesław Miłosz sa dotýka aj témy náboženstva, cenzúry, sexu, migrácie obyvateľstva... Sú to fenomény, ktoré významným spôsobom zasahovali do kultúrnych, spoločenských aj politických udalostí doby. Jeho spôsob písania je zvláštny práve formou dialógu, ktorý vedie s čitateľom, ale aj sám so sebou. Zároveň si uvedomuje silu jazyka, no i jeho hranice. *„Áno, nedá sa poprieť, moc jazyka nad nami je veľkým objavom našich čias. Podobne vieme vyjadriť len toľko, koľko nám jazyk, vždy historicky podmienený, dovolí.“*⁷⁵

Autor v stati *Nemorálnosť umenia* odhaľuje moc i slabosť slova, ale aj umenia ako takého zároveň. Upozorňuje na to, že slovo aj umenie sa môžu stať nástrojmi režimu, ktorý im podsúva významy, predostiera skutočnosť, uzurpuje si jazyk, ktorým sa nám prihovára slovo i umenie. Režim im dáva podľa svojich potrieb vlastný význam. *„...nie je obeťou výmyslov ten, kto vidí smrteľné nebezpečenstvo pre človeka v objavení samotnej idey štátu ako zamestnávateľa i majiteľa ľudí, ich tiel aj duší. Takýto štát musí byť aj majiteľom jazyka, čiže dodávať slovám taký význam, aký chce.“*⁷⁶

Autor sa tak vo svojich jedinečných esejach dotkol všetkých podstatných tém, historických udalostí z pohľadu ich vzniku ako aj ich dôsledkov. Jeho pohľad na XX. storočie je nadčasový, hľadajúci pravdu a etický rozmer, pričom vždy poukazuje na základné hodnoty, ktorých by sa ľudstvo nemalo vzdať: pravdu, dobro, česť a slobodu.

7.5 Autorka s ironickým pohľadom na realitu ľudskej existencie - Wisława Szymborska

Je poslednou z piatich laureátov Nobelovej ceny poľského pôvodu. Narodila sa 2. júla 1923 v malom mestečku blízko známejšieho mesta Poznaň, neskôr sa spolu s rodinou dostáva do Krakova. Tu rodina žije aj počas vojny. Po vojne Wisława⁷⁷ študuje na Jagelonskej univerzite sociológiu a literatúru. Po skončení štúdia pôsobí v časopise *Literárny život*, kde zostala až do roku 1981, neskôr spolupracovala s exilovým časopisom *Kultúra*, ktorý vychádzal v Paríži.

Písaniu sa začala venovať už koncom vojny. Najskôr sa pokúšala písať prózu, ale nakoniec zistila, že je schopná umelecky sa vyjadriť najmä prostredníctvom poézie. Už počas písania svojich prvých diel však narazí na odpor totalitnej moci, ktorá zakáže jej

⁷⁵ Czesław, M.: *Záhrada vied*. Bratislava: Kalligram, spol s r.o., 2002. s. 289-290.

⁷⁶ Czesław, M.: *Záhrada vied*. Bratislava: Kalligram, spol s r.o., 2002. s. 288.

⁷⁷ Viď obrazové prílohy - obr. č. 16.

diela vydať, lebo nezodpovedajú štátnej komunistickej ideológii. Jej básne nie sú podľa vtedajších predstaviteľov moci dostatočne socialistické. „*Jej básne boli označené za zložité, nezodpovedajúce jednoduchému robotníckemu mysleniu, a teda buržoázne. Škoda na ne papiera.*“⁷⁸ Szymborska sa preto prispôsobila požiadavkám, urobila ústupok a napísala básne zodpovedajúce totalitnej ideológii, čiže s „patričnou politickou omáčkou“ podporujúcou socialistické zriadenie.

V období stalinizmu patrila k sympatizantom vládnej garnitúry, ale aj na tomto mieste musíme podotknúť, že nebola jedinou. Skôr, než by sme sa pokúšali vynášať nad ňou súdy, si musíme uvedomiť, aká situácia bola po vojne, že ten svet, ktorý poznali dovtedy, neexistoval. Vojna rozvrátila akýkoľvek poriadok, a preto mnoho ľudí v začiatkoch podľahlo ilúzii poriadku a lepšieho sveta, ktorý prinesie blahobyť prostredníctvom komunistickej ideológie. Bola prijatá do Zväzu poľských spisovateľov, v roku 1953 podpísala rezolúciu odsudzujúcu duchovných odsúdených v procese kňazov Krakovskej kúrie. V roku 1964 sa ocitla medzi signatármi protestu, ktorý odsudzoval Rádio Slobodná Európa. V roku 1975 však podpísala protestný list, v ktorom spolu s inými poľskými intelektuálmi odmieta zmeny v ústave, ktorými sa potvrdzuje vedúca úloha Poľskej zjednotenej robotníckej strany a večné spojenectvo so ZSSR. Tento neskorší odmietavý postoj ku komunizmu sa potom prenáša aj do jej tvorby.

Obdobie druhej polovice XX. storočia, ktoré prinieslo určité uvoľnenie na politickej scéne, umožnilo Szymborskej vyjadrovať sa slobodnejšie. Pre ňu tak, ako aj pre iných autorov pochádzajúcich zo strednej Európy je silným impulzom vojna, ktorá otriasla celou Európou, vojna, ktorá odrazu zmenila realitu starého sveta, rozbila identitu jednotlivca a obrátila svet a jeho zaužívaný poriadok naruby. Vo svojich dielach prináša ironický pohľad na svet, vyjadruje nespokojnosť s komunistickým totalitným režimom, ale zaoberá sa aj morálnymi a etickými otázkami ľudskej existencie. Jej diela boli preložené do mnohých jazykov. V roku 1996 jej bola udelená Nobelova cena za „...*poéziu, ktorá s ironickou precíznosťou dovoľuje osvetliť historický a biologický kontext vo fragmentoch ľudskej reality.*“⁷⁹ Ondřej Horák v recenzii uverejnenej v Ludových novinách píše: „*Poézia nobelovskej laureátky je naviac konkrétna, ale pritom ponúka všeobecnú platnosť, a taktiež*

⁷⁸ Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 588.

⁷⁹ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 17.

osobná, ale v žiadnom prípade nie zameraná sama na seba. Jednoducho, tieto básne si vedia u čitateľa vybudovať rešpekt.“⁸⁰

Czesław Miłosz o tejto vynikajúcej autorke a jej tvorbe v článku *Naše spoločné dedičstvo prostredníctvom Wisławy Szymborskej* povedal, že jej poézia hovorí o trvalých a nezvratných súradniciach ľudského osudu - láske, úsilí, strachu z bolesti, nádeji, pominuteľnej povaha vecí a smrti - takže nás vedie k presvedčeniu, že básnik je jeden z nás, že Szymborska ponúka svet, v ktorom sa dá dýchať.⁸¹ „U Szymborskej dochádza ku konfliktu rôznych postojov na základe ich rôznosti. Ich protichodnosti, nezlučiteľnosti. Ak aj nedochádza k rozuzleniu a rozhodnutiu sa pre jednu definíciu subjektu, pre jeden postoj, vzniká kontrast, na základe ktorého si uvedomujeme odlišnosti.“⁸²

Jej diela uvádzame tak, ako je ich preklad uvedený na internetovej stránke wikipédia.cz: *Proto žijeme* (1952); *Otázky pokládané sobě* (1954); *Sůl* (1965); *Volanie na Yetiho* (1966); *101 básní* (1966); *Sto radostí* (1967); *Vybrané básně* (1967); *Každý případ* (1972); *Velký počet* (1976); *V Hérakleitově řece* (1985); *Lidé mna mostě* (1986); *Poezie:Poems* (1989); *Nepovinná četba* (1992); *Konec a počátek* (1993); *Pohled za zrnkem písku* (1996); *Život na mieste* (1996); *Sto básní-sto radostí* (1997); *49 básní* (1999); *Okamžik* (2002); *Říkanky pro velké děti* (2003); *Dvojtečka* (2005); *Naozajstná láska a iné básne* (2007); *Neprítomnosť* (2008).

Szymborskej tvorba bola preložená do mnohých jazykov, niektoré z jej diel vyšli aj na našom knižnom trhu v českom alebo slovenskom preklade.

⁸⁰ Horák, O.: Na honění bycha není pozdě. In *Lidové noviny*. [online]. 2009, roč. XXII, číslo 264. [cit. 2010-10-25]. Dostupné na internete: <http://www.lidovky.cz/na-honeni-bycha-neni-pozde-09j-/In_noviny.asp?c=A091112000032_In_noviny_sko&klic=234180&mes=091112_0>.

⁸¹ Miłosz, C. Our Common Heritage: On Wisława Szymborska. In *Poets.org*. [online]. [cit. 2010-10-25]. Dostupné na internete: <<http://www.poets.org/viewmedia.php/prmMID/20857>>.

⁸² Palaščák, J.: Premeny lyrického subjektu. In *2. študentská vedecká konferencia, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove*. [online]. 4.5.2006. [cit. 2010-10-25]. Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Slancova1/sekcia%20literarnej%20vedy/2svk06_pa_lascak.pdf>.

8 RAKÚSKO

Rakúsko je v našej práci štvrtou krajinou z krajín strednej Európy, ktorá sa môže pochváliť laureátmi Nobelovej ceny za literatúru. V jej prípade ide až o dvoch nositeľov ocenenia v danej oblasti. Prvým je Canetti Elias, ktorý cenu získal v roku 1981 a o dvadsaťtri rokov neskôr, v roku 2004 je ocenená aj autorka Elfriede Jelineková.

Výber uvedených autorov do tejto kapitoly nebol celkom jednoznačný, práve pokiaľ ide o Eliasa Canettiho. U neho možno môžeme na istú chvíľu zapochybovať, či ho zaradiť k spisovateľom rakúskeho pôvodu. V živote sa totiž niekoľkokrát sťahoval, značnú časť života prežil v Británii a zomrel vo Švajčiarsku. Napriek tomu je všeobecne považovaný za britsko-rakúskeho autora. Vo Viedni napísal aj jedno zo svojich vrcholných diel *Zaslepení*. Práve v Rakúsku prežil obdobie začiatku druhej svetovej vojny, ktorej zážitky významne ovplyvnili jeho tematické zameranie. Práve počas štúdia vo Viedni sa u neho objavuje a silnie záujem o literatúru. Na jednej strane je pravda, že v období, keď získal Nobelovu cenu, bol britským občanom, a teda cenu získal ako britský spisovateľ, ale na druhej strane v našom rozhodovaní zohľadnili fakt, že všetky svoje diela písal v nemeckom jazyku. Práve tieto dôvody nás presvedčili, že ho právom môžeme radiť k autorom rakúskeho pôvodu, a Canetti má teda svoje miesto v kapitole, ktorú im venujeme.

Čo sa samotného Rakúska týka, je to krajina, ktorá má spoločnú históriu s mnohými ďalšími krajinami strednej Európy, a to najmä vďaka existencii Rakúsko-Uhorska, ktorého boli súčasťou. Tak ako aj ostatných európskych krajín sa ho dotkli obe svetové vojny, avšak na rozdiel od doteraz spomínaných krajín (Maďarsko, Poľsko, Česko), nezažilo vplyv Sovietskeho zväzu a jeho okupáciu. Od roku 1955 na základe podpísania štátnej zmluvy sa totiž Rakúsko stalo nezávislou krajinou a došlo k definitívnemu odsunu sovietskych okupačných vojsk z jeho územia. Týmto sa Rakúsko začalo vyvíjať viac-menej prozápadným smerom. Získaný status nezávislej krajiny znamenal, že sa ho teda prakticky nedotkla ideológia komunizmu a jej totalitný, nedemokratický režim, ktorý bol po mnohé roky prítomný v susedných štátoch. Tento fakt bol mimoriadne dôležitý nielen pre spoločenský, ale aj kultúrny rozvoj krajiny. Nielenže umožnil slobodnejší umelecký prejav autorov, ale odrazil sa aj na celkovom vývoji spoločnosti, na myslení jednotlivcov, na vnímaní kultúry.

8.1 Canetti Elias a jeho psychoanalytické východiská

Canetti⁸³ (*25.7.1905 - †14.8.1994) sa narodil v židovskej rodine žijúcej v bulharskom meste Rasčuk, ale ako šesťročný sa spolu s rodinou presťahoval do Manchesteru vo Veľkej Británii. Rok nato jeho otec zomrel a jeho matka spolu s deťmi odišla do Viedne. Rodina sa sťahovala ešte niekoľkokrát, žili vo Švajčiarsku aj Nemecku, kde Canetti dokončil školu a zmaturoval. Po maturite sa ale vrátil do Viedne, kde sa rozhodol pre štúdium chémie. Už v tomto období objavil Canetti v sebe záujem o literatúru a filozofiu, čo ho viedlo k častým stretnutiam so spisovateľmi (B. Brecht, R. Musil a pod). Veľmi sa zaujímal aj o dielo Sigmunda Freuda – ktorého vplyv sa prejavil aj v jeho tvorbe. Vďaka svojim jazykovým schopnostiam (ovládal niekoľko jazykov) prekladal diela do nemčiny.

Po nástupe nacizmu a s ním spojeného systematického vyvražďovania Židov vo vyhľadzovacích koncentračných táboroch odchádza z Viedne do emigrácie, najskôr za svojou rodinou do Francúzska a o rok neskôr do Londýna. V Británii prežije prakticky zvyšok svojho života. Zomiera vo svojom švajčiarskom dome v roku 1994. Aňa Ostrihoňová o Canettim píše: „*Canetti však nemeckej kultúre zostal verný napriek tomu, že kvôli nej bol v Anglicku, kde strávil takmer polovicu života, navždy cudzincom.*“⁸⁴

Aj pri tomto spisovateľovi opätovne vidíme, že vojny, ktoré otriasali Európou, a vplyv prežitých udalostí mali veľký vplyv na formovanie umeleckého záujmu a spôsobu vyjadrenia sa autora. Práve to je dôvod, prečo v tvorbe Canettiho rezonuje motív smrti, ale aj téma davu a jeho správania sa, tzv. davovej psychózy. Predovšetkým pri tomto motíve cítiť dosah davového šialenstva nacizmu, ktoré mal autor možnosť sledovať počas druhej svetovej vojny, ale aj osobného zážitku, keď dav vypálil Justičný palác vo Viedni v roku 1927 a autor sa nedobrovoľne stal svedkom tejto udalosti.

Jeho autorský záber je pomerne široký, písal romány, cestopisy, divadelné hry, ale aj eseje, zbierky glos a aforizmov či cestopisy a knihy spomienok. Vo svojej tvorbe bol výrazne ovplyvnený Karlom Krausom⁸⁵, ktorého prednášky vo Viedni navštevoval. „*Širokým rozhľadom a závažnosťou svojich psychologických sond, kritikou ‚ľudskej stádovosti‘ sa Canetti priradil k moderným autorom, ktorých môžeme označiť za živé*

⁸³ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 18.

⁸⁴ Ostrihoňová, A.: Jazyky dávajú človeku voľnosť. In *SME*, ISSN 1335-440X, 2010, roč. 18, číslo 167, str.24.

⁸⁵ Rakúsky spisovateľ (1874 -1936) českého pôvodu.

*svedomie súčasnosti.*⁸⁶ Canetti je považovaný za humanistu zaoberajúceho sa základnými atribútmi ľudskej existencie.

V roku 1981 mu bola udelená Nobelova cena „za myšlienkovu bohatú a umelecky pôsobivé dielo širokého rozhľadu.“⁸⁷

Canetti má vo svojej tvorbe viacero literárnych útvarov, román, divadelné hry, eseje, autobiografie: *Zaslepení* (1935); *Svadba* (1932); *Dočasne* (1934); *Hlasy Marrakéša* (1954); *Masa a moc* (1960); *Druhý proces: Kafkove listy Felícii* (1969); *Svedomie slov* (1976); *Spomienky* (1974); *Zachránený jazyk* (1977); *Pochodeň v uchu. Príbeh života 1921-1931* (1980); *Hra očí, Príbeh života 1933-1937* (1985); *Party v Blitz, anglické roky* (2003); *Tajomné srdce hodiniiek* (2005).

8.1.1 Canetti Elias: Zaslepení

Román patrí k najvýznamnejším dielam autora. Bol vydaný v roku 1935 a následne bol preložený do viacerých jazykov. Už v roku 1937 vyšiel aj v českom preklade.

Ide o dielo, ktoré odhaľuje absolútny úpadok jedinca a spoločnosti prostredníctvom psychoanalýzy jednotlivých postáv. Dej románu sa odohráva vo Viedni. Autor sa snaží cez vnútorný svet, myšlienky a vízie jednotlivých postáv ukázať, kam je až človek schopný zásluhou svojej zaslepenosti, pudovosti a egoistickej snahe zájsť, aby dosiahol svoj osobný cieľ. Akoby sa jedinec prepadol sám v sebe, stratil vlastnú identitu a „vnútorný temný svet“ človeka prerástol človeka samotného. Z jednotlivých osobností sa stávajú iba „bábky“ naháňajúce sa za chimérou. Ilúzia cieľa prevyšuje cieľ samotný (napr. Keine - knihy pre neho predstavujú byť symbolom vzdelania, poznania a kultivácie ducha, teda prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa, ale stávajú sa samotným cieľom).

Ústrednou postavou je Peter Keine, filológ, majiteľ rozsiahlej súkromnej knižnice. Sám seba považuje za humanistu vysoko povzneseného nad akúkoľvek bezvýznamnosť bežného života. Uzatvára sa do vlastného sveta, akéhosi mikrokozmu, v ktorom nič okrem jeho kníh nemá skutočnú hodnotu. Celé svoje žitie a snaženie podriaďuje knihám, ich zbieraniu, ošetrovaniu, evidovaniu a ochrane. Akákoľvek iná ľudská bytosť pre neho nemá význam. Je ochotný začať o niekom uvažovať, respektíve zahrnúť ho do oblasti svojho

⁸⁶ Michl, J.B.: *Laureatus laureata*. Třebíč: Arca JiMfa s.r.o., 1995. s. 267.

⁸⁷ Sodomka, L. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 446.

záujmu iba v tom prípade, ak sa stane pokračovateľom jeho diela, teda ochrancom kníh a jeho knižnice. Knihy, ktoré majú byť nástrojom nášho vzdelania a pochopenia, sa tak v prípade Keina stávajú barikádou medzi ním a okolitým svetom. Namiesto toho, aby mu svet otvárali, stávajú sa jeho väzením. Keine sa uzatvára do sveta ticha a vlastných myšlienok, takmer úplne ignoruje okolitý svet, stráca kontakt s realitou. V závere diela prepadá absolútnemu šialenstvu, keď v snahe zabrániť komukoľvek, aby znesvätil jeho knihy, sa spolu s nimi upaľuje.

Ďalšou postavou je Tereza, žena chamtivá a nevzdelaná, ktorá pracuje u Keina ako slúžka a po čase sa stáva jeho manželkou. Nejde tu ale o zväzok uzatvorený z lásky, ide skôr o akýsi omyl, ktorého obeťami sa stávajú obaja zúčastnení. Tereza si vo svojej túžbe po chlapovi a finančnom zabezpečení berie Keina, pretože predpokladá, že jej túto túžbu naplní. Naopak Keine si berie Terezu, lebo dúfa, že ona by sa mohla (nakolko u neho pracovala a celkom presvedčivo „zahrala“ rolu ženy bažiackej po vzdelaní s patričnou úctou ku knihám) o jeho milované knihy postarať, ak by to on sám už nezvládal. Samozrejme, je len otázka času, kedy si obaja svoj omyl uvedomia, čo následne vedie medzi nimi k vzájomnej otvorenej nenávisti, kdesi hlboko vo vnútri kalkulujúcej aj s možnou vraždou.

Tretou postavou, ktorá vystupuje v diele, je domovník Pfaff. Je to bývalý policajt, dosť odporný človek, zákerný, hrubý, s temnou minulosťou (trýznenie manželky a dcéry, sexuálne zneužívanie dcéry...). Ten sa síce tvári ako človek spriaznený s Keinom, to mu ale nebráni v čase, keď Keina jeho manželka Tereza vyhodí z domu, nast'ahovať sa k Tereze a žiť s ňou ako muž so ženou. Je to človek bez akýchkoľvek morálnych škrupúl, bez základných etických a mravných zásad, vyžívajúci sa v hrubosti a manipulácii s ľuďmi.

Štvrtou postavou je Fischerle – trpaslík s hrbom, ktorý patrí k spodine vtedajšej spoločnosti. Podlieha utkvelej predstave, že je vynikajúcim šachistom svetového formátu a jeho túžbou je dostať sa do Ameriky. Preto sa doslova „nalepí“ na Keina, podporuje ho v jeho chorých predstavách (vraj nosí svoju knižnicu vo vlastnej hlave, preto sa s ním „podelí“ a bude nosiť polovicu z kníh v hlave on, aby toho Keine nemal veľa...). Svojím podlízavým správaním sa snaží získať od Keina peniaze na cestu do Ameriky.

Na konci románu sa v deji objavuje v niekoľkých epizódach aj Keineho brat Georg – psychiater pôsobiaci v Paríži. Ten prichádza na základe telegramu, ktorý poslal Fischerle. Je zhrozený stavom v ktorom sa brat nachádza. Má snahu ako tak urovnať veci (snaží sa dostať Terezu a Pfaffa zo života Petra Keina, samozrejme za určitú protihodnotu), ale v podstate sa aj on ukazuje ako človek zaujatý iba vlastným životom a ideálmi. Jeho

snahou je čo najskôr sa vrátiť do svojho sveta, k svojim pacientom, ktorí ho zbožňujú, a nezaoberať sa touto „nepříjemnou“ záležitosťou, ktorá ho vytrhla z jeho zabehaného stereotypu.

Celý román vyznieva ako chaos až paranoja. Všetky postavy spolu hovoria, ale každý z nich si reč toho druhého vysvetľuje po svojom. Akoby slová šli cez nejaký osobný filter jednotlivcov k poslucháčovi sa nedostáva to, čo mu rečník povedal, ale to, čo poslucháč chcel počuť. Autor to podčiarkuje veľmi zvláštnou výstavbou románu, keď dialógy vlastne nie sú dialógmi, ale monológmi – rečník hovorí, ale nečaká odpoveď. Poslucháč reaguje na počuté, ale akoby vôbec nepočúval to, čo bolo povedané, akoby odpovedal na otázky, ktoré položil sám sebe. Canetti tak vykreslil svet plný ľudí, v ktorom ale každý žije tak akosi iba sám so sebou:

„Ptám se poprvé a naposled: Kdo se hrabal v mém psacím stole?“

„Člověk by si kdoví co mysle!“

„Chci to vědět!“

„Prosím, kradla jsem snad?“

„Žádám vysvětlení!“

„Vysvětlovat umí každý.“

„Co to má znamenat?“

„S lidmi je to už tak.“

„Jak?“

„Dočkej času jak hus klasu.“

„Psací stůl...“

„Vždyť to říkám pořád.“

„Co?“

„Jak si kdo ustele, tak si lehne.“⁸⁸

Samotný názov románu naznačuje omyl, v ktorom jednotlivé postavy žijú. Zaslepení sú všetci protagonisti, jedni peniazmi (Tereza, Pfaff), iní pocitom svojej dôležitosti a výnimočnosti (Keine, Fischerle). Ak si všimneme všetky postavy a pokúsime sa ich nahradiť nejakou ľudskou vlastnosťou, môžeme ich charakterizovať nasledovne: Keine – rozum a vzdelanosť, Tereza – túžba po peniazoch a až živočíšna sexualitu, Pfaff – surovosť a sadizmus, Fischerle – velikášske sny, Georg Keine – ctižiadostivosť. Postavy sú napriek svojej izolovanosti v konečnom dôsledku vzájomne zviazané práve svojou podobnosťou v snahe ovládnuť ostatných, získať nad nimi moc, v sebeckom naháňaní sa za vlastnou

⁸⁸ Canetti, E.: *Zaslepení*. Praha : Odeon, 1984. s. 110. Úvodzovky v citáte sme uviedli tak, ako sú uvedené v originálnom texte.

ilúziou a v sebaklame, v ktorom každý z nich žije. Vlastnosti týchto jednotlivcov sú vlastnosťami (akýmsi „temným ja“) skrývajúcimi sa v každom jednom človeku. Sú „zvieratom“, ktoré každý z nás drží na uzde. Canetti tým naznačuje, že zlo a skazenosť, ktoré pohlcujú spoločnosť, majú korene v našom vnútri, pochádzajú z neschopnosti „skrotiť to zviera“ v nás.

Nový význam toto dielo nadobudlo v súvislosti s rozšírením fašizmu, prostredníctvom ktorého naplno prepuklo šialenstvo ľudstva. Mnohí videli v knihe *Zaslepení* varovanie pred týmto antidemokratickým, totalitným hnutím, ktoré zachvátilo Európu. Fašizmus práve tak ako postavy v románe podľahol vlastnému záujmu na úkor ľudskosti. Páchal zlo v mene vlastného pochybného cieľa, ktorý nadradil nad všetko ostatné, v duchu hesla účel svätí prostriedky.

Jiří Stromšík v doslove k románu hovorí: „...*tento příběh o extrémním samotáři vznikl na pozadí autorových úvah o fenoménu masy a představuje tak i jeho odpověď na základní politické problémy doby, včetně nebezpečí fašizmu. Canettimu se totiž fašizmus – jak vyplývá z eseje *Masa a moc* – jevil jako součást obecnějšího problému moderních mas a jejich mocenských zneužití. Pro pochopení románu je ovšem třeba si uvědomit, že pojmu *masa a moc* používá autor ve velice osobitém smyslu. 'Masou' nerozumí primárně velkou skupinu lidí, nýbrž – zhruba – mimoracionální mentální stav, projevující se jak u skupin, tak u jednotlivců, popř. latentní, převážně destruktivně zaměřenou energii, která se uvolňuje zrušením individuality... Skutečná kultura, hodná toho jména, je pro Canettiho ta, která nezavírá oči ani před nejtemnějšími stránkami člověka a aktivně se s nimi vyrovnává. K tomuto zodpovědnějšímu pojetí kultury jako zápasu o potlačení 'masy v nás' směřuje i kritické zobrazení 'knižního člověka' v *Zaslepení*.“⁸⁹*

8.2 Obdivovaná i zatracovaná Elfriede Jelineková

Elfriede Jelineková⁹⁰ (*20.10.1946) sa narodila po skončení druhej svetovej vojny v štajerskom Mürzzuschlag v Rakúsku, dospievala však vo Viedni. Tam študovala divadelnú vedu a dejiny umenia. Od polovice šesťdesiatych rokov žije striedavo vo Viedni

⁸⁹ Canetti, E.: *Zaslepení*. Praha : Odeon, 1984. s 451-452.

⁹⁰ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 19.

a v Mníchove. Umelecké nadanie a talent sa u nej nespája iba s literárnou tvorbou. Od raného detstva tiež hrá na viacerých hudobných nástrojoch.

Prvé literárne diela začína tvoriť v čase svojho vysokoškolského štúdia. Začala s písaním poézie, ale neskôr prechádza na prózu, pribúdajú romány, divadelné aj rozhlasové hry.

Jej rodinný život nebol jednoduchý. Kvôli psychickej chorobe svojho otca vyrastala v opatere matky, ktorú vnímala ako problematickú a despotickú osobu. Pravdepodobne to môže súvisieť aj s tým, že bola jej jediným dieťaťom a na tú dobu síce vzdelaná, ale aj prehnane ambiciózna matka kládla na mladú Elfriede veľké nároky v snahe realizovať si jej prostredníctvom svoje vlastné nenaplnené ambície. To u mladej autorky nevyhnutne viedlo k vnútornému napätiu a následnému vzdoru voči matke. O jej komplikovanom vzťahu s matkou svedčí aj jej dosť drsné vyjadrenie v rozhovore pre MF DNES, v ktorom na otázku, ako je to žiť bez matky, s ktorou prakticky žila až do jej smrti, odpovedá: „*Je to nádherné, z tohto oslobodenia, môcť žiť bez svojej matky, sa teším každý deň.*“⁹¹

V písaní teda hľadala aj akýsi únik pred komplikovanou realitou svojho vlastného života. Jej tvorba je kontroverzná, kritizuje v nej pomery v rakúskej spoločnosti, konzumný spôsob existencie, borí mýty o idylickom živote a odvážne sa púšťa aj do v tom čase tabuizovaných tém týkajúcich sa spoločenského postavenia žien, sexuality, násilia, ale aj politiky a s ňou súvisiacich problémov. Autorkine uchopenie témy je mnohokrát drsné, nevyhýba sa zobrazeniu krutosti. „*Svoju tvorivú túžbu sama označuje ako zúrivosť kontrolovanú rozumom.*“⁹² V jej dielach rezonuje postavenie ženy, ktorej jedinou sebarealizáciou je založenie si rodiny, rodenie detí a absolútna odovzdanosť mužovi a jeho potrebám (Milenky). Rovnako odhodlane sa ale vyjadruje aj k politickým problémom krajiny, k neschopnosti a neochote Rakúska vyrovnáť sa so svojou fašistickou minulosťou. Jej protestom proti politike Joerga Heidera⁹³ bolo odsťahovanie sa z Viedne do Mníchova, kde prakticky žije dodnes. Pre svoje radikálne názory a pohľad, ktorý predostiera vo svojich dielach, sa častokrát stáva zdrojom škandálov. Ale aj to je cesta, ako vyburcovať u čitateľa emócie, reakciu, zamýšľanie sa.

⁹¹ Slavná spisovateľka Elfriede Jelineková: Dodnes mě těší, že populist Haider mnou opovrhoval. [online]. 21. februára 2010. [cit. 2010-10-30]. Dostupné na internete: <http://zpravy.idnes.cz/slavna-spisovatelka-elfriede-jelinekova-dodnes-me-tes-i-ze-populista-haider-mnou-opovrhoval-g9q-kavarna.asp?c=A100219_092251_kavarna_chu>.

⁹² Jaremková, M.: V Košiciach uvedú Jelinekovej pokračovanie Ibsena. In *Pravda*. ISSN 1335-4051, 2009, roč. 15, str. 34.

⁹³ Podľa informácií uvedených na wikipédii ide o rakúskeho politika známeho svojím populizmom a sympatiami k extrémnym pravicovým silám, vrátane Adolfa Hitlera a jednotiek SS.

Elfriede Jelinekovej bola v roku 2004 udelená Nobelova cena za literatúru s odôvodnením: „...za hudobný vplyv hlasov a kontra hlasov v jej románoch a hrách, ktoré s brilantnou jazykovou naliehavosťou odhaľujú absurditu spoločenského klišé a za ich podmanivú moc.“⁹⁴ Jelineková sa tak stáva v poradí desiatou ocenenou ženou v histórii udeľovania Nobelových cien za literatúru⁹⁵. Pre svoj sociálny hendikep (pocituje úzkosť z ľudí a z cestovania) sa osobne nezúčastnila slávnostnej ceremónie odovzdávania Nobelových cien v Štokholme, ale cenu prevzala vo Viedni od stáleho tajomníka Švédskej akadémie Horaca Engdahla.

Vyznamenanie, ktoré jej bola udelené, mnohých zaskočilo práve pre kontroverzný a nekonvenčný spôsob spracovania tém v autorkiných dielach. Presne tak ako jej diela, aj jej ocenenie vyvolalo vlnu emócií. Dokonca aj dlhoročný člen Švédskej akadémie – Knut Anhlund sa netajil svojím nesúhlasom s ocenením tejto „červenej pornografky“, ako býva zavše Elfriede Jelineková nazývaná. „Pre vydanie denníka *Svenska Dagbladet* (v preklade *Švédske noviny*) vyhlásil, že výber Jelinekovej 'nenapraviteľne' poznamenal hodnotu Nobelovej literárnej ceny a jej tvorbu označil za jednostranne orientovanú textovú masu, ktorej chýba štruktúra a má dokonca parazitický charakter; keď erotické skúmanie ľudského tela uprednostňuje pred skúmaním osobnosti.“⁹⁶ Elfriede Jelineková sa tak udelením ceny dostala na piedestál i pranier súčasne. Jedni ju oslavovali za jej odvahu vyjadriť sa bez príkras, drsno, odhaľujúc svet a vzťahy v ňom až na samotnú podstatu existencie, druhí ju zatracovali presne za to isté. Ale popravde, čo je účelom literárneho diela? Nie je to práve toto? Vyvolať diskusiu, zamávať našou sebaistotou a prinútiť nás myslieť, klásť otázky a hľadať odpovede?

Elfriede Jelineková sa zaoberala viacerými literárnymi žánrami, v jej tvorbe nájdeme poéziu, prózu aj drámu. Jej prvé literárne kroky boli venované poézii: *Lisine tiene* (1967); *Koniec* (1968). Neskôr sa ale snažila umelecky vyjadriť prostredníctvom prózy: *Sme volavky, baby* (1970); *Michael* (1972); *Milenky* (1975); *Bukolit* (1979); *Pianistka* (1983), *Žiadostivosť. Zábavný román.* (1989); *Deti mŕtvych* (1995); *Chamtivosť* (2000); *Vyvrhelovia*. Z jej dramatických diel : *Čo sa stalo potom, keď Nora opustila manžela alebo Opory spoločnosti* (1979); *Klára S.* (1982); *Burghtheatre* (1983); *Nemoc alebo Moderné*

⁹⁴ "The Nobel Prize in Literature 2004". Elfriede Jelinek. Nobelprize.org. [online]. [cit. 2010-10-30]. Dostupné na internete: <http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2004>.

⁹⁵ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 20.

⁹⁶ (čtk.): Nobelova cena za literatúru so škandálom. In *Pravda*. ISSN 1335-4051, 2005, č. 236/05, s.17.

ženy (1987); *Prezident Večerný vánok* (1992); *Motorest* (1995) *On nie je ako on* (1998); *Smrť a dievča* (2002); *Dielo* (2003).

V slovenskom jazyku zatiaľ vyšla jediná autorkina kniha *Milenky*, ale v českom preklade vyšli aj ďalšie diela autorky: *Vývrhel'ovia*, *Žiadostivosť*, *Zábavný román* a *Pianistka*.

Posledne spomínaný román *Pianistka* filmovo spracoval rakúsky režisér Michael Haneke. Hrali v ňom významné francúzske herecké osobnosti ako Isabell Huppert a Annie Girardot. Svetovú premiéru mal film v máji 2001 v Cannes. Filmová adaptácia románu Elfriede Jelinekovej vyvolala svojou kontroverznosťou a šokujúco drsnými scénami rôzne emócie. U niekoho nadšenie, u iných zhnusenie. Film bol v roku 2001 ocenený na prestížnom Medzinárodnom filmovom festivale v Cannes, kde získal cenu za najlepší ženský a mužský herecký výkon, ako aj Veľkú cenu poroty.

9 ŠVAJČIARSKO

Čo sa týka Švajčiarska, ide o krajinu, ktorá má medzi laureátmi Nobelovej ceny za literatúru doposiaľ dvoch zástupcov. Jedným z nich je Carl Spitteler, ktorý bol ocenený v roku 1919, a druhým je Herman Hesse, ktorý získal toto ocenenie v roku 1946.

V prípade Hermana Hesseho sme sa museli vysporiadať s otázkou, kam tohto autora začleniť. Je pravdou, že sa narodil v Nemecku a žil tu približne do roku 1912, ale pretože sa potom presťahoval do Švajčiarska, kde prežil väčšinu života, prijal švajčiarske občianstvo a aj Nobelovu cenu dostal ako švajčiarsky občan, zaradili sme ho do kapitoly venovanej Švajčiarsku. V materiáloch, ktoré sme mali možnosť študovať, tiež neprevláda jednoznačný názor, čo sa týka jeho zaradenia. V niektorých dielach je priradovaný k nemeckým autorom, v iných k švajčiarskym, resp. nemecko-švajčiarskym. Keďže je ale Hesse v publikácii Kronika Nobelových cien od Sodomku, najvýznamnejšej publikácii, z ktorej sme čerpali informácie o laureátoch, zaradený k švajčiarskym autorom, aj my sme sa ho rozhodli zaradiť do kapitoly venovanej laureátom z tejto krajiny. Upozorňujeme ale na možnosť stretnúť sa v niektorých publikáciách s jeho zatriedením k nemeckým autorom.

9.1 Carl Spitteler zobrazujúci históriu cez „znovuvzkriesenie“ eposu

Autor, celým menom Carl Friedrich Georg Spitteler,⁹⁷ sa narodil (*24.4.1845 - †29.12.1924) v mestečku Liestal, ale svoje detstvo prežil v Berne, kde jeho otec pracoval ako štátny úradník. Písaniu sa začal venovať už počas strednej školy. Po skončení štúdia práva sa živil ako učiteľ (ako súkromný učiteľ pôsobil aj v Rusku a Fínsku) a tiež novinár, neskôr sa venoval už iba literárnej činnosti.

Okrem písania poézie sa venoval aj próze a dráme a galériu jeho tvorby dopĺňa aj niekoľko esejí. V začiatkoch svojho literárneho snaženia publikoval pod pseudonymom Carl Felix Tandem. Spitteler bol ovplyvnený filozofiou Nietzscheho a Schopenhauera.⁹⁸ Tento vplyv sa prejavil aj v jeho tvorbe, kde sa prelínajú prvky mytológie, antických

⁹⁷ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 21.

⁹⁸ Filozof, ktorý za podstatu sveta pokladal vôľu. Na jeho učenie nadviazal Nietzsche, ktorý sa opieral o Darwinovu teóriu vývoja, za najvyššiu hodnotu pokladal život, ktorý sa realizuje od vôle k životu až po vôľu k moci. Na vôľu ale nanahliada ako na podstatu (Schopenhauer), ale ako na individuálnu pozitívnu hodnotu jednotlivca.

a biblických motívov, vykreslenie zápasu o ľudské bytie, boj jednotlivca verzus nepriateľské okolie. Vplyv antickej kultúry sa prejavil v jeho snahe oživiť epos ako literárny žáner.

V roku 1919 je Carlovi Spittelerovi udelená Nobelova cena za literatúru „...ako zvláštne ocenenie eposu *Olympská jar*.“⁹⁹ Ako sa uvádza na oficiálnej internetovej stránke Nobelovej ceny, toto ocenenie dostal za rok 1919 až v roku 1920.¹⁰⁰ Akoby bola v jeho prípade Švédska akadémia váhavejšia. Možno to vycítiť aj z prezentácie udelenia tejto ceny, ktorá odznela v Štokholme dňa 10.12.1920: „*O jeho diele naozaj možno povedať, že jeho význam sa prejavil až v posledných rokoch a že všetky pochybnosti, ktoré sa stavali do cesty úplnému ohodnoteniu, bolo treba starostlivo zvážiť, kým jeho prednosti, ktoré nie sú bezprostredne zjavné, mohli byť v plnej miere odhalené nielen ako ozdoby poetickej formy, ale predovšetkým ako umelecké a harmonické prejavy vynikajúceho génia so vzácnou originalitou a vzácnym idealizmom.*

To neznamená, že by sme zastávali názor, že tento epos (Olympská jar) predstavuje plod skôr tvrdošijného zápasu s temným myslením než žiarivú liberálnu inšpiráciu. Pôvodná priepasť medzi básnikovým umením a jeho ocenením medzi kritikmi a čitateľmi neukazuje v tomto prípade na omyl žiadneho z oboch hľadísk, ale dokazuje skôr hĺbku a bohatý zmysel tohto diela, ktoré vyžaduje dôkladné kritické zhodnotenie, aby sa otvorilo vo svojej plnej hodnote.“¹⁰¹

Ako sme už spomenuli, v jeho tvorbe nájdeme básne, prózu aj dramatické diela. Básne: *Prometheus a Epimétheus* (1880-1881); *Extramundana* (1883); *Motýle* (1889); *Balady* (1896); *Zvonkové piesne* (1906); *Olympská jar*¹⁰² (1910); *Prométheus mučeník* (1881). Divadelné komediálne hry: *Parlamentár* (1889); *Ctižiadostivec* (1892). Z jeho prozaických diel: *Gustav* (1892); *Literárne paralely* (1892); *Vychádzky po Fínsku* (1892); *Fínska rozprávka* (1893); *Úsmevné pravdy* (1898); *Poručík Konrád* (1899); *Predstava* (1906); *Dievčatá nepriatelia* (1907); *Moje príhody z najútlejšej mladosti* (1914), *Reč o Gottfriedovi Kellerovi* (1919).

⁹⁹ Sodomka, L. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 442.

¹⁰⁰ "The Nobel Prize in Literature 1919". Carl Spitteler. Nobelprize.org. [online]. [cit. 2010-10-01]. Dostupné na internete: http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1919/.

¹⁰¹ Michl, J.B.: *Laureatus laureata*. Třebíč: Arca JiMfa s.r.o., 1995. s. 70-71.

¹⁰² Epos *Olympská jar* má štyri časti: *Predohra*, *Nevesta Héra*, *Čas sa naplnil*, *Koniec a zmena*.

9.2 Dramatickosť ľudského bytia v tvorbe Hermana Hesseho

Autor (*2.7.1877 - †9.8.1962) sa narodil v rodine misionárov a vydavateľov náboženskej literatúry. Jeho otec pracoval v misii v Indii ako lekár, jeho matka sa narodila v rodine misionára pôsobiaceho v Indii. Herman Hesse¹⁰³ tak vyrastal v rodine a prostredí, ktorým nebolo cudzie vnímať iné kultúry ako prirodzenú súčasť života. Vzhľadom na pomery, v ktorých žil, bolo asi prirodzené, že začal študovať v evanjelickom misionárskom kláštore. Avšak Hesse bol ťažko ovládateľný a nepoddajný. Nedokázal v duchu kláštornej výchovy poprieť svoje vlastné „ja“, tak bol zo seminára pre svoju vzdorovitosť vylúčený. Nepodarilo sa mu pokračovať vo vzdelávaní na gymnáziu, a tak štúdium zanechal a začal pracovať. Najskôr ako mechanik, neskôr sa stal predajcom kníh. Študoval jazyky aj dejiny kultúry, ale vzdelával sa viac-menej ako samouk. Istú dobu žil v Nemecku, no nakoniec sa v roku 1912 odsťahoval do Švajčiarska, kde žil až do konca svojho života.

Hesse bol svojou podstatou humanista, a preto ho obdobie prvej svetovej vojny a jej dôsledky nenechali chladným. S vojnou nesúhlasil a nabádal k mieru, k návratu k duchovným hodnotám, spravodlivosti, láske. Pre tieto svoje humanistické názory bol označovaný vo svojej nacionalisticky orientovanej vlasti za zradcu, stal sa terčom nenávisťi a hanlivej kampane. Samozrejme, že takéto nepochopenie a odmietanie sa ho veľmi dotklo. Toto obdobie bolo pre neho značne zložitú aj v súkromnom živote. Zomrel mu otec, ochorel mu syn a jeho manželstvo sa pre psychickú chorobu jeho ženy rozpadlo. Prežívané udalosti priviedli Hesseho k tomu, že sa podrobil psychoanalytickej terapii, ktorá ho zaujala natoľko, že sa psychoanalýzou začal sám zaoberať v úsilí pochopiť príčiny ľudského správania. Začal si všímať rozpory vo vlastnom vnútri, analyzoval nesúlad medzi ideálmi a skutočnosťou, s ktorou je jedinec konfrontovaný. Tento jeho záujem vyvrcholil v diele *Demian* (pôvodne bol publikovaný pod pseudonymom Emil Sinclair), ktoré ho preslávilo a bol veľmi dobre prijaté najmä mladou generáciou. „...*Milovali jeho skepsu voči civilizácii, motív úteku z usporiadanej spoločnosti... V jeho knihách sa začína veľký príbeh dvadsiateho storočia, ktorým je rozpad tradičného sveta.*“¹⁰⁴

Rodinnú pohodu našiel až v treťom manželstve s historičkou umenia Ninon Dolbinovou, ktorá mu nebola iba životnou partnerkou, ale poskytovala mu oporu

¹⁰³ Viď obrazové prílohy - obr. č. 22.

¹⁰⁴ Puková, A.: Herman Hesse bol spisovateľom na úteku. In *Sme*. [online]. 2002, roč. 10, č. 184. [cit. 2010.11.2]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <<http://dennik.sme.sk/c/625568/hermann-hesse-bol-spisovatelom-na-uteku.html>>.

a primerané partnerstvo aj v intelektuálnej rovine. Počas druhej svetovej vojny síce verejne nevystupoval proti nacizmu, ale kriticky sa o ňom vyjadroval, dával najavo voči nemu svoj najhlbší odpor a odmietanie. Neveril v možnosť zmeny sveta akoukoľvek silou a násilím. Svoj odpor k myšlienkam nacizmu preukázal tým, že odmietal, aby boli z jeho diel odstránené kritiky antisemitizmu a židovských pogromov, ale aj svojou pomocou židovským utečencom. Aj tento jeho postoj zapríčinil, že ho nacisti ako autora zaradili na čiernu listinu zakázaných autorov.

Vo svojej tvorbe bol viditeľne ovplyvnený svojím humanistickým presvedčením, ale aj záujmom o psychoanalýzu a poznačený tým, že patril ku generácii, ktorej životnou realitou boli obe svetové vojny. Michaela Geisbacherová v článku venovanom Hermanovi Hessemu charakterizuje jeho tvorbu nasledovne: „*Hesseho diela sa vyznačujú silným emotívnym nábojom, ktorý sprevádza dramatický ľudský osud jeho hrdinov. Dramatickosť diela pritom nevyplýva z dramatickosti deja, nejde o situačnú dramatickosť, pretože dej sa nestupňuje v napínavej alebo zábavnej zápletke. Namiesto vonkajšieho deja máme do činenia s dramatickosťou existenciálneho zážitku hlavnej postavy, s jej mučivým prežívaním a hľadaním, so zobrazením ľudského bytia ako drámy jestvovania vo svete...*“¹⁰⁵ V jeho práci nájdeme motívy hľadania seba samého, vyrovnávanie sa s osobnostnou krízou ako aj pokus o opätovné nadviazanie vzťahu s prírodou. Zobrazuje význam jednotlivca v spoločnosti, riešenie sporu a napätia medzi sebou samým a vonkajším svetom, a tiež odpor k vojne. Určitá snaha sebapoznávania a hľadania sa aj prostredníctvom východnej filozofie mala súvis s jeho rodinnými pomermi a tým, že jeho rodičia pôsobili v Indii. Tento motív sa prejavil predovšetkým v jeho diele Siddhártha.

V roku 1946 je jeho literárne snaženie odmenené a Herman Hesse získava Nobelovu cenu za literatúru: „...za oduševnené dielo, ktoré aj keď je smelé a prenikavé, je príkladom klasických humanitných ideálov vysokej štylistickej hodnoty.“¹⁰⁶

Písal poéziu aj prózu. V rámci prozaických diel písal poviedky, eseje, ale aj rozsiahlejšie romány. Z jeho tvorby: *Romantické piesne* (1899); *Hodina po polnoci* (1899); *Spisy a básne z pozostalosti Hermana Lauschera* (1901); *Básne* (1902); *Karl Eugen Eiselein* (1903); *Boccaccio a František z Assisi* (1904); *Peter Camenzind* (1904); *Mramorová píla* (1904); *Obrátenie Cassanovu* (1906); *Pod kolesom* (1906); *Mladosť je*

¹⁰⁵ Geisbacherová, M.: Herman Hesse – filozofujúci literát. In: Dotyky. ISSN 1210-2210, 2004, roč. XVI., č. 2-3, s. 82-86.

¹⁰⁶ Sodomka, Ľ. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 495.

krásna (1907); *Tento svet* (1907); *Gertrúda* (1910); *Otec Matthias* (1910); *Na ceste* (1911); *Robert Aghion* (1911); *Z indie. Zápisky z indickej cesty* (1913); *Panský dvor* (1914); *Ó bratia, preč s tónmi tými* (1914); *Knulp* (1915); *Hudba samotára* (1916); *Umelci a psychoanalýza* (1918); *Bratia Karamazovovi alebo zánik Európy* (1919); *Demian* (1919); *Klein a Wagner* (1919); *Rozprávky* (1919); *Cesta* (1920); *Klingsorovo posledné leto* (1920); *Siddhártha* (1922); *Kúpeľný hosť* (1925); *Cesta do Norimbergu* (1927); *Obrázková kniha* (1926); *Stepný vlk* (1927); *Úvahy* (1928); *Narcis a Goldmund* (1930); *Púť do východných krajín* (1932); *Malý svet* (1933); *Knihy príbehov* (1935); *Hra so sklenenými perlami* (1943); *Stopa zo sna* (1945), *Neskoré prózy* (1951); *Dve idyly* (1952); *Stupne* (1961).

9.2.1 Herman Hesse: Demian

Román *Demian*¹⁰⁷ patrí medzi významné Hesseho diela. Autor ho napísal v komplikovanom období svojho života po prvej svetovej vojne, v čase, keď sa mu rúcal osobný život. V tomto diele je citel'ný vplyv psychoanalýz, s ktorou mal osobnú skúsenosť a o ktorú sa veľmi zaujímal. Príbeh je vyjadrením vnútorného chaosu, ktorý autor (ale nielen on) po prvej svetovej vojne prežíval. Ide o snahu nájsť samého seba na pozadí závažných dejinných udalostí, ktoré prevrátili svet naruby, degradovali základné hodnoty života. „...*Život každého človeka je cestou k sebe samému, je pokusom nájsť cestu, náznakom chodníka. Človek sa nikdy celkom nestane samým sebou, a jednako sa usiluje stať ním, jeden temnejšie, iný jasnejšie, každý, ako vie.*“¹⁰⁸

V románe rozvíja životný príbeh Emila Sinclaira, dospievajúceho chlapca pochádzajúceho zo zámožnej usporiadanej rodiny. Ten si v čase svojho dospievania začína uvedomovať, že vo svete existuje určitý rozpor, vníma jeho dualitu. Tento jeho pocit je vyjadrený istým vnútorným konfliktom, keď si uvedomí, že jeho domov je „svetom svetla“, ktorý je ale v protiklade voči vonkajšiemu svetu. Svoj domov chápe ako svet, do ktorého patrí všetko čisté, nežné, láskavé. V jeho mysli predstavuje mier, ale aj zväzujúce očakávania, že bude v takom živote pokračovať. Naopak vonkajší svet prináša zmätok, nemorálnosť, rozpaky, ale aj „lákavosť toho zakázaného“, určitú voľnosť a nespútanosť. Nevyhnutnú existenciu týchto dvoch svetov vedľa seba si Sinclair uvedomuje, keď sa

¹⁰⁷ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 23.

¹⁰⁸ Hesse, H.: *Demian*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a.s., 1996. s.7.

dostáva do závislosti od staršieho chlapca Kromera, ktorý ho vydiera. Sinclair sa tak dostáva do situácie, ktorú vníma ako pascu. Táto skúsenosť je pre neho traumatizujúca. „*Chvítami som už necítil hrôzu zo zajtrajška, ale predovšetkým strašnú istotu, že moja cesta povedie vždy nadol a do temna.*“¹⁰⁹ K zmene jeho pozície dochádza až príchodom nového žiaka Demiana, ktorý je tak trochu záhadnou postavou a Sinclair je ním od začiatku fascinovaný. Demian pochopí, čo sa deje medzi Kromerom a Sinclairom, a bez Sinclairovho vedomia zasiahne, čím ho oslobodzuje od Kromera. Samozrejme, mladý Emil Sinclair je Demianovi vďačný, ale nevie mu svoju vďačnosť vyjadriť. Priznáva sa so svojím zlyhaním doma, kde nachádza odpustenie a navracia sa do „sveta svetla“ (akoby podobenstvo s biblickým námietom návratu márnotravného syna), ale zároveň si aj nevyhnutne uvedomuje, že jeho život sa posunul a udalosti, ktoré prežil, ho obrali o detskú nevinnosť. Tým sa už navždy vyradil zo sveta čistoty a ani pri najväčšej snahe doň nebude patriť. Dospieva k poznaniu, že nemôže výsostne prislúchať iba jednému svetu, ale že skutočný svet je prienikom dvoch svetov - sveta svetla aj sveta temnoty.

Po čase sa Sinclair zblíži s Demianom, ktorý ho privádza na nové myšlienky, k novým názorom. Mnohokrát ide o názory, ktoré sú pre Sinclaira ťažko akceptovateľné (napr. radikálny výklad biblického príbehu Kaina a Ábela). Popri Demianovi Sinclair akoby dospieval a stával sa samostatným, no zároveň Demian úplne narúša Sinclairove doterajšie videnie sveta: „...*Demianova nová myšlienka zaznela osudovo a hrozilo, že mi sprevracia všetky pojmy, o ktorých som sa domnieval, že sa ich musím navždy držať.*“¹¹⁰

Neskôr sa na istý čas cesty týchto dvoch mladých mužov rozdelia a Sinclair sa dostáva do prostredia internátnej školy. Je to obdobie vyvrcholenia vnútorného zmätku, kedy Sinclair v zúfalej snahe nájsť samého seba balansuje na hranici priepasti. Z chlapca, ktorý pochádza z usporiadanej rodiny, sa stáva „vymetač“ barov a opilec, známy medzi svojimi spolužiakmi ako neslušný, cynický, všetkým opovrhujúci roztopašník. Ale toto rozpoloženie nie je jeho podstatou, on sám vnútorne trpí stavom, v ktorom sa nachádza: „*V skrytosti srdca som cítil bázeň a úctu k všetkému, z čoho som sa posmieval, a s plačúcim vnútrom som kľačal na kolenách pred svojou dušou, minulosťou, pred svojou matkou, pred Bohom.*“¹¹¹ Sinclair akoby patril k stratenej generácii, ktorá bola okradnutá o všetky ideály a zmysel života. Hľadá niečo, čoho by sa mohol zachytiť, čo by dalo jeho

¹⁰⁹ Hesse, H.: *Demian*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a.s., 1996. s.17.

¹¹⁰ Hesse, H.: *Demian*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a.s., 1996. s.53.

¹¹¹ Hesse, H.: *Demian*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a.s., 1996. s.65.

životu nový smer. Tým „niečím“ je pre neho láska - láska k neznámej žene (pomenuje si ju Beatrice), ktorú náhodne stretne v parku. Toto osudové stretnutie je pre neho podnetom na zmenu, dospieva k poznaniu nevyhnutnosti dať svoj život do poriadku. Opätovne má pre neho význam snívanie, túžba po „svete svetla“. Neskôr si uvedomí, že Beatrice mu vlastne pripomína jeho priateľa Demiana, nachádza podobnosť v ich črtách. Spolu so spomienkou na Demiana sa mu čoraz intenzívnejšie vynárajú aj témy ich spoločných rozhovorov o tom, že svet sa delí na dve polovice, na tú dovolenú, jasnú - „polovicu Boha“, ale aj tú zamlčovanú, temnú - „polovicu diabla“. Obe tvoria svet, a preto ich musíme akceptovať ako rovnocenné časti jedného sveta. Sinclair sa kontaktuje s Pistoriom - organistom z kostolíka, s ktorým vo vzájomných rozhovoroch rozvíja tému existencie dvoch svetov v jednom svete. Počas svojich diskusií sa dostávajú k Bohu Abraxasovi, ktorý ako najvyššia bytosť v sebe obsahuje postavu boha aj démona. Pistorius na istý čas nahrádza v živote Sinclaira jeho priateľa Demiana, stáva sa mu radcom, priateľom aj učiteľom. Práve on je tým, kto Sinclairovi odhaľuje myšlienky smerujúce k poznaniu, že človek nie je iba individualitou, ale je súčasťou väčšieho celku: *„Kladieme si hranice svojej osobnosti priveľmi úzko. K svojej osobe rátame vždy iba to, čo rozoznávame ako individuálne, to čo sa odkláňa. Ale my pozostávame z celého obsahu sveta, každý z nás, a práve tak ako naše telo nesie v sebe rodokmeňové tabuľky vývoja až po rybu a ešte oveľa ďalej dozadu, tak máme v duši všetko, čo kedy u ľudí v nej žilo... Ak nenávidíme nejakého človeka, tak v jeho obraze nenávidíme niečo, čo sa nachodí v nás samých...“*¹¹²

Po čase Sinclair stretáva opäť Demiana. Počas ich rozhovoru ale dochádza k zreteľnému dejovému zlomu. Demian sa rozpráva so Sinclairom, nejde však iba o nich a ich pohľad na svet, ako to bolo doposiaľ, ale Demian kritizuje pomery v celej Európe a predpovedá príchod nepomenovanej katastrofy. Obdobie, ktoré tu Hesse zachytáva, je obdobím tesne pred vypuknutím prvej svetovej vojny. Toto ovplyvní aj protagonistov príbehu, ktorí akoby došli na ceste k sebaobjavovaniu na koniec a teraz sa už stávajú súčasťou rozsiahleho celku. Ich osud nie je iba ich vlastným osudom, ale osudom celku, do ktorého patria.

Sinclair začne navštevovať Demiana v jeho dome a tu sa stretáva s jeho matkou - pani Evou. Spoznáva v nej ženu, ktorú miloval, a nadobúda presvedčenie, že jeho putovanie na

¹¹² Hesse, H.: *Demian*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a.s., 1996. s. 90-96.

ceste hľadania sa končí: „Myslím, že som celý život bol vždy na ceste - a teraz som došiel domov.“¹¹³ S ňou prežíva aj začiatok konca dovtedajšieho sveta, vypuknutie vojny, ktorá nezadržateľne zmení svet, ktorý doteraz poznali. Obaja, Sinclair aj Demian narukujú do armády a dostávajú sa na bojisko. Zranení sa stretávajú ešte raz v armádnej nemocnici, ale potom, keď sa Sinclair opäť preberie, Demian tam už nie je. Týmto momentom sa završuje sebahľadanie Sinclaira, stáva sa samostatným a nám sa natíska otázka, či bol Demian nakoniec skutočný, či nebol len zobrazením Sinclairovho druhého ja: „... celkom zostúpim do seba, tam, kde v temnom zrkadle driemu obrazy osudu, potom sa mi bude treba už len nakloniť nad jeho čiernu plochu, a uvidím svoj vlastný obraz, ktorý sa mu teraz celkom podobá - jemu, môjmu priateľovi a vodcovi.“¹¹⁴

Dielo je do značnej miery autobiografické (štýl rozprávania v prvej osobe), napísané pod dojemom traumy, ktorú autorovi spôsobila vojna. Je vzburou proti svetu a chaosu ktorý v ňom po vojne nastal. V určitej mystickosti, ktorou na nás dielo pôsobí je cítiť snahy podrobiť seba samého, svoje myslenie analýze. Vzťah Demian - Sinclair nadobúda priam „faustovské“ črty (Demian sa stáva akýmsi vodcom Sinclaira, ponúka mu poznanie, odhalenie pravdy) – v istých momentoch nadobúdame pocit, že Demian hrá úlohu démona pokušiteľa. Hermanovi Hessemu sa podarilo práve týmto nekonvenčným spôsobom osloviť mladú povojnovú generáciu, ktorá mala dojem, že Hesse presne vystihol ich pocity. Chaos hlavných postáv odrážal ich vlastné prežívanie stratenosti v novom a pre nich neznámom zmätenom svete. Vystihoval ich potrebu nájsť seba samých v zmenených spoločenských a sociálnych podmienkach. Tým sa román Demian stal manifestom ich generácie.

¹¹³ Hesse, H.: *Demian*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a.s., 1996. s.119.

¹¹⁴ Hesse, H.: *Demian*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a.s., 1996. s.140.

10 NEMECKO

Nemecko je poslednou krajinou, ktorou sa budeme v našej práci. Zároveň je aj krajinou, ktorá má najpočetnejšie zastúpenie laureátov Nobelovej ceny za literatúru v rámci krajín strednej Európy. Práve táto krajina je považovaná za kolísku kultúry v Európe a často je označovaná za zem básnikov a filozofov.

Do dnešného dňa získalo Nobelovu cenu deväť nemeckých spisovateľov. Prvým z nich bol v roku 1902 Theodor Mommsen, o šesť rokov neskôr ho nasledoval Christoph Eucken, už dva roky po ňom - v roku 1910 Paul Heyes. V roku 1912 cenu získava Robert Hauptmann. Po tomto autorovi nastáva dlhšia odmlka, a to až do roku 1929, kedy sa ďalším oceneným stáva Thomas Mann. V roku 1966 získala ocenenie žena - autorka Nelly Sachsová, v roku 1972 Heinrich Böll. Na ďalšiu cenu si museli nemeckí autori počkať až dvadsaťsedem rokov, aby si v roku 1999 toto prestížne ocenenie odniesol Günter Grass a nakoniec najčerstvejšou a zatiaľ poslednou laureátkou sa stáva opäť žena – Herta Müllerová, ktorá získava cenu v roku 2009.

10.1 Theodor Mommsen – zaujatý Rímom a jeho dejinami

Celým menom Christian Matthias Theodor Mommsen¹¹⁵ (*30.11.1817 - †1.11.1903) pochádzal z protestantskej rodiny. Vyštudoval právo, zaujímal sa o antické nápisy a rímske dejiny, študoval archeológiu. Prelomovým obdobím v jeho živote sa stáva jeho študijný štipendijný pobyt v Taliansku, počas ktorého vyvrcholil jeho záujem o latinské nápisy. Rozhodol sa zhromaždiť a spracovať súbor všetkých latinských epigrafických pamiatok rímskeho impéria.¹¹⁶ Istú dobu pôsobil ako profesor práva na univerzite, ale pre svoje aktívne zapojenie sa do revolúcie v 1848 roku musel na toto miesto rezignovať. Odchádza do Zürichu, kde sa stáva profesorom rímskeho práva. Neskôr sa vracia späť do vlasti a pôsobí na univerzite vo Vratislave, kde vznikajú prvé zväzky jeho diela *Rímske dejiny*. Napriek tomu, že autorsky bol jeho pobyt vo Vratislave plodný, Mommsen tu nie je spokojný, a preto je veľmi potešený, keď je pozvaný do centra vtedajšieho kultúrneho a vedeckého života do Berlína. Tu pôsobí na Berlínskej univerzite ako profesor starovekej

¹¹⁵ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 24.

¹¹⁶ Koluch, A.: Theodor Mommsen. In *Antika*. [online]. 2007. [cit. 2010-11-08]. Dostupné na internete: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=4601>.

histórie a naplno rozvíja aj svoju vedeckú a autorskú činnosť. Dielo Theodora Mommsena vnímame viac ako vedecké, než ako umelecké. Vo svojej tvorbe sa venuje nielen rímskym dejinám, ale aj rímskemu občianskemu a trestnému právu a filozofii, čím komplexne zdokumentoval politický aj spoločenský život Rimanov

Theodor Mommsen nestál bokom od politického diania, ale sa doň aktívne zapájal. Bol poslancom Pruského snemu a v období po zjednotení Nemecka pôsobil v Ríšskom sneme. Jeho ideou bolo zjednotené Nemecko, občianska sloboda a všeobecné volebné právo. Známy je aj jeho antisemitistický postoj, keď verejne vystúpil na obranu Židov. Presadzoval tiež náboženskú toleranciu a vážnosť k židovskej kultúre. Odmietal rasistickú nenávisť ako dávno prekonaný postoj, odsúdený na zánik. Na druhej strane je pravdou, že si svoju povest' pokazil protislovanskými výrokmi v roku 1897, keď v článku určenému Nemcom žijúcim v Rakúsku napísal: „*Buďte tvrdými. Rozum lebka Čechov neprijme, ale ranám aj ona porozumie!*“¹¹⁷ Napriek svojim predchádzajúcim postojom odsudzujúcim rasizmus v tomto prípade zaujal k Slovanom a ich štátoprávnym snahám nenávisť postoj, vychádzajúci z presvedčenia o menejcennosti ich rasy, čím sa ako vedec zdiskreditoval.

V roku 1902 mu bola udelená Nobelova cena za literatúru „*ako najväčšiemu žijúcemu majstrovi umenia historického písania, so zvláštnym zreteľom na jeho monumentálne dielo Rímske dejiny.*“¹¹⁸

Toto ocenenie prinieslo aj diskusiu a námietky, že v jeho prípade nejde o umeleckú literatúru, ale o vedecké dielo. Švédsko ale obhájila svoj výber poukázaním na fakt, že v stanovách k Nobelovej cene je povedané, že sem patria aj spisy, ktoré formou a koncepciou majú literárnu hodnotu.¹¹⁹

Jeho tvorbu, ako sme už spomenuli vyššie, tvoria najmä vedecké práce. Najznámejšími dielami sú *Rímske dejiny I., II. a III.* (1854-1856); *Rímska chronológia od Caesara* (1859); *História rímskej numizmatiky* (1860); *Rímske štátne právo I., II. A III.* (1871-1888); *Provincie od Caesara po Diokleciána* (1885); *Rímske trestné právo* (1889). Pri hľadaní informácií o jeho diele sa nám nepodarilo zistiť žiaden titul preložený do slovenčiny, avšak

¹¹⁷ Tuleškov, O.: Česko německé vztahy II.. [online]. Praha : Křesťanskosociální hnutí, 2001. [cit 2010-11-08]. Dostupné na internete: <<http://www.ksl.wz.cz/029%20Cesko-nemecke%20vztahy%20II.pdf>>.

¹¹⁸ Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 441.

¹¹⁹ Michl, J.B.: *Laureatus laureata*. Třebíč: Arca JiMfa s.r.o., 1995. s. 20.

zistili sme, že výber z jeho rozsiahleho diela Rímske dejiny vyšiel v češtine pod názvom Diktátoři.

10.2 Duchovný aspekt bytia a filozofické východiská v tvorbe Rudolfa Christoha Euckena

Narodil sa v nemeckom meste Aurich (dnešné Dolné Sasko). Ako dieťa stratil otca a vychovávala ho iba matka. Eucken¹²⁰ (*5.1.1846 - † 15.9.1926) študoval filozofiu, klasickú filológiu a históriu na univerzitách v Göttingene a Berlíne. Po skončení svojich štúdií v roku 1871 odchádza do Švajčiarska. Tu pôsobí ako univerzitný profesor v Bazileji a ďalej sa venuje filozofii a pedagogike. V roku 1874 prešiel na univerzitu v Jene, kde zotrval až do roku 1920. Začiatkom XX. storočia prednášal aj v USA.

Jeho prvé práce sú inšpirované Aristotelom a venujú sa dejinám filozofie. Ideou jeho tvorby je chápanie života cez duchovné hodnoty a mravnosť, ktoré majú byť protiváhou upadajúcej modernej civilizácie: „...život má zmysel len vtedy, ak sa duchovný život stal pre človeka cieľom a nielen iba prostriedkom k tvorbe a vychutnávaniu pohodlia.“¹²¹ Tým sa približuje k myšlienke a tradícii idealizmu.

Eucken sa kriticky vyjadroval aj k socializmu, ktorý duchovné hodnoty ztláča do úzadia každodenného života a človeka chápe naturalisticky (príroda je nadradená všetkému, neexistuje duchovný princíp bytia). Veril, že človek je bytosť niekde na hranici prírody a duchovna, že sa v ňom spájajú oba tieto aspekty a celoživotné snaženie človeka by malo smerovať práve k duchovnému životu.

Rudolf Eucken v roku 1908 dostal Nobelovu cenu „so zreteľom na úsilie pri hľadaní pravdy, šírku jeho vízií, srdечnosť a silu, s akou v početných prácach obhajoval a rozvíjal idealistickú filozofiu života.“¹²² Stal sa tak po Mommsenovi druhým autorom v histórii udeľovania Nobelových cien, ktorý nedostal cenu za krásnu literatúru, ale za spisy, ktoré majú literárnu hodnotu. Po udelení ceny sa zvýšila jeho vážnosť vedca a Eucken je pozývaný prednášať na mnohé významné svetové univerzity (Anglicko, USA).

¹²⁰ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 25.

¹²¹ Bober, J.: *Laureáti Nobelovy ceny*. Bratislava: Obzor, 1971. s. 111.

¹²² Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004, s. 441.

Jeho tvorba¹²³: *Metóda Aristotelových bádání* (1872); *Základné pojmy moderného filozofického myslenia* (1878); *Jednota duchovného života* (1888); *Dejiny filozofického názvoslovia* (1879); *Veľký myslitelia a ich pohľady na život* (1890); *Zápas o duchovný obsah života* (1896); *Pravda náboženstva* (1901); *Podstata života a životné názory* (1907); *Filozofia dejín* (1907); *Hlavné prúdy moderného myslenia* (1908); *Zmysel a hodnota života* (1908); *Môžeme byť ešte kresťanmi?* (1911); *Socializmus a jeho utváranie* (1921).

10.3 Lyrik, dramatik a románopisec Paul Heyse

Celým menom Paul Johan Ludwig Heyse¹²⁴ (*15.3.1830 - †2.4.1914) sa narodil v Berlíne v rodine univerzitného profesora. Paulova matka bola Židovka, ktorá bola v príbuzenskom vzťahu s hudobným skladateľom Mendelssohnom. Toto výrazne intelektuálne prostredie, v ktorom malo svoje miesto aj umenie, literatúra a hudba, vytváralo veľmi dobré zázemie pre jeho duševný rozlet a rozvoj jeho literárneho nadania. Vplyv prostredia, ktoré ho obklopovalo, sa prejavil už počas jeho stredoškolských štúdií, kedy sa stáva členom významného literárneho krúžku.

Po ukončení gymnázia pokračoval v štúdiu filológie na univerzitách v Berlíne a v Bonne. Taktiež absolvoval ročný štipendijný pobyt v Taliansku. V roku 1854 sa dokonca stáva dvorným básnikom bavorského kráľa Maximiliána II., u ktorého zotrval až do roku 1867. Táto pozícia mu priniesla solídne finančné zabezpečenie a z toho vyplývajúcu existenčnú nezávislosť, čo mu umožnilo naplno sa venovať písaniu. V jeho tvorbe nájdeme rôzne žánre od lyrickej a epickej poézie, noviel až po romány a divadelné hry. Okrem vlastnej tvorby sa venoval aj prekladom diel Shakespeara, ale aj diel talianskych a španielskych autorov. Spolu so svojím priateľom Emanuelom Geibelom¹²⁵ viedli mníchovský básnický krúžok.

Heyse patril k autorom, ktorí sa snažili zdôrazňovať etické a morálne princípy, slobodu, ľudskú dôstojnosť. Odmietal náboženský dogmatizmus, vyzdvihoval prírodu, majstrovsky prenikol do podstaty ženskej psychiky, ale venoval sa aj nemeckému národnému charakteru.

¹²³ Názvy diel uvádzame tak, ako sú ich preklady uvedené na internetovej stránke slobodnej encyklopédie wikipédia.

¹²⁴ Viď obrazové prílohy - obr. č. 26.

¹²⁵ Nemecký básnik. Práve na jeho príhovor a odporúčenie sa Paul Heyse stáva dvorným básnikom kráľa Maximiliána II.

V roku 1910 sa stáva nositeľom Nobelovej ceny za literatúru – prvým nemeckým autorom oceneným za krásnu literatúru. Zdôvodnenie švédskej akadémie znelo: „...ako hold zvrchovanému umeleckému majstrovstvu, prestúpenému idealizmom, ktoré prejavil počas dlhodobej kariéry ako lyrik, dramatik, románopisec a spisovateľ svetoznámych krátkych príbehov.“¹²⁶ Na prezentácii, ktorá odznela 10.12.1910, bolo o tomto autorovi povedané: „...Šiel svojimi vlastnými cestami; v estetickom ohľade bol v najväčšej miere verný pravde, ale tak, že prostredníctvom vonkajších skutočností odzrkadľoval skutočnosti vnútorné.“¹²⁷

Heyse bol veľmi plodným autorom, ktorý počas svojho života napísal viac ako sto noviel. Medzi najznámejšie patria: *Prameň mladosti* (1850); *Novely* (1855); *Nové novely* (1858, 1862, 1875); *Meranské novely* (1864); *Moralistické novely* (1869); *Rímske novely* (1881); *Trubadúr* (1883); *Kniha priateľstva* (1883,1884); *Vila Falconeri a iné novely* (1888); *Syn otcov* (1898); *Novely od Gardského jazera* (1902). Z jeho dramatickej tvorby uvádzame : *Francesca da Rimini* (1850); *Sabíňanky* (1859); *Ludovít Bavorský* (1862); *Hadrian* (1865); *Maria Maroni* (1865); *Bohyne rozumu* (1870); *Gróf Königsmark* (1876), *Ženy zo Schornodrfu* (1881); *Právo silnejšieho* (1883); *Koniec Dona Juana* (1883); *Svadba na Aventíne* (1886); *Malé drámy* (1889); *Koniec sveta* (1889). Jeho lyrickú a epickú tvorbu predstavujú básne: *Urica* (1851); *Bratia* (1852); *Nevesta z Cypru* (1856); *Salamander* (1879); *Div lásky* (1889); *Kniha skíc* (1877); *Verše z Talianska* (1880). A nakoniec jeho románová tvorba, v ktorej sa venoval najmä morálke, etickým a spoločenským problémom: *Deti sveta* (1873); *Vraji* (1875); *Merlin* (1892); *Nad všetkými vrcholmi* (1895); *Spomienky a vyznania* (1900); *Proti prúdu* (1907); *Zrodenie Venuše* (1909).

10.4 Gerhart Hauptmann veriaci v mierové poslanstvo umenia

Celým menom Gerhart Johann Robert Hauptmann¹²⁸ (*15.11.1862 - †6.6.1946) sa narodil v nemeckom Obersalzbrunne (dnešné Poľsko). V detstve sa venoval štúdiu latinčiny, ale aj hre na husliach. Študoval na gymnázium, neskôr bol poslaný k svojmu strýkovi na dedinu, kde sa mal vzdelávať v oblasti poľnohospodárstva. Gerhard ale

¹²⁶ Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 441.

¹²⁷ Michl, J.B.: *Laureatus laureata*. Třebíč: Arca JiMfa s.r.o., 1995. s. 45.

¹²⁸ Viď obrazové prílohy - obr. č. 27.

neinklinoval k tejto sfére, nijakým spôsobom ho nenadchýnala. Od začiatku mal blízko k umeleckému zameraniu. V roku 1878 sa vracia do Breslau a začína študovať sochárstvo. Neskôr sa venuje štúdiu histórie a v rokoch 1883-1884 sa venuje umeniu v Ríme. Po návrate zo štúdií sa usadzuje v Berlíne a začína literárne tvoriť.

V začiatkoch tvorby bol ovplyvnený romantizmom,¹²⁹ najmä Byronom a jeho tvorbou. Berlínske intelektuálne prostredie malo na Hauptmanna veľký vplyv, postupne sa dostáva spod vplyvu romantizmu a vidieť u neho príklon k naturalizmu – snažil sa zobrazovať život v jeho reálnej podobe. Písal poviedky aj sociálne drámy. Jeho dráma zobrazujúca úpadok rodiny *Pred východom slnka*, v ktorej sa nevyhol drastickým scénam a ktorá sa končí samovraždou nešťastnej ženy, vyvolala vo vtedajšej spoločnosti škandál. Zobrazoval aj sociálne problémy spoločnosti, pričom bol veľmi precízny v autentickom zachytávaní historických skutočností. Pri písaní drámy *Tkáči*, kde hovorí o povstaní sliezskych tkáčov z roku 1844, podrobne študoval nielen históriu, ale aj sliezsky dialekt. Jeho tvorba odrážala tak spoločenský, ako aj jeho osobný život. Po krachu svojho manželstva sa zalúbil do mladej huslistky. Jeho city sa potom objavili v hre o láske. Neskôr ho inšpirovala jeho cesta do Grécka, ktorá sa premietla do románov s témou pohanstva a kresťanstva, skúmajúc, čo nám tieto náboženstvá priniesli.

Počas vojnových rokov a v období nacistického Nemecka sa spisovateľ utiahol do ústrania. Nebol obľúbencom tohto režimu, ale ten aj tak využil jeho postavenie uznávaného a akceptovaného klasika a povolil hrať jeho hry. Avšak pokus zneužiť jeho hru na propagandistické účely nacizmu Hauptmann rezolútne odmietol.¹³⁰

V roku 1912 sa Gerhart Hauptmann stáva ďalším laureátom Nobelovej ceny z Nemecka. „Cena mu bola udelená najmä za jeho plodné, rozmanité a výnimočné výtvary v sfére dramatického umenia.“¹³¹ Svoj postoj k vojne a vojnovému zneužívaniu umenia Hauptmann jasne vyjadril aj v ďakovnom prejave dňa 10.12.1912, ktorý predniesol pri príležitosti udelenia Nobelovej ceny: „A teraz mi dovoľte pripíť na konečnú realizáciu ideálu, ktorý spadá pod túto nadáciu, myslím tým ideál svetového mieru, ktorý zahŕňa

¹²⁹ Ideové a umelecké hnutie. V literatúre sa objavil v polovici XVIII. storočia, charakteristickou črtou je motív túžby po slobode, obrode.

¹³⁰ Snaha zmeniť jeho drámu *Tkáči* tak, aby končila ako propaganda hitlerovského štátu -teda že v hitlerovskom Nemecku sa tkáčom darí dobre.

¹³¹ Sodomka, Ľ. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 459.

*vrcholné ideály umenia a vedy. Pretože umenie a veda slúžiace vojne nie sú ani čisté, ani vrcholné, sú takými iba vtedy, keď ich vytvára mier, a keď ony samé vytvárajú mier.*¹³²

Jeho tvorbu tvoria divadelné hry, poézia aj prozaické diela. Bol plodným autorom, jeho tvorba je pomerne rozsiahla, z tohto dôvodu uvádzame len výber jeho najznámejších titulov. Divadelné hry: *Pred východom slnka* (1889); *Slávnosť zmierenia* (1890); *Osamelé duše* (1891); *Tkáči* (1892); *Bobří kožuch* (1893); *Hanička* (1893); *Potopený zvon* (1896); *Červený kohút* (1901); *Chudák Heinrich* (1902); *Krasy* (1910); *Odyseov lík* (1914); *Pred západom slnka* (1931); *Zlatá harfa* (1933); *Temnota* (1937); *Dcéra katedrály* (1938); *Atreovci* (1940-1948). Básnické dielo zahŕňa: *Milostná jar* (1881); *Promethidenlos* (1885); *Pestrá kniha* (1888); *Pastierske spevy* (1924); *Modrý kvet* (1924); *Morská panna* (1934); *Veľký sen* (1912-1942) a nakoniec jeho prozaická tvorba : *Fašiangy* (1887); *Železničný strážnik Thiel* (1888); *Apoštol* (1890); *Grécka jar* (1909); *Blázon v Kristovi Emanuel Quint* (1910); *Svätý grál* (1912-1914); *Fantom* (1922); *Kniha vášne* (1930); *Dobrodružstvo mojej mladosti* (1937).

10.5 Majster irónie a symboliky - Thomas Mann, prenikajúci do najtajnejších zákutí ľudskej duše

Narodil sa v rodine pomerne zámožného, ale aj prísneho veľkopodnikateľa a senátora. Thomas Mann¹³³ (*6.6.1875 - †12.8.1955) bol vychovávaný ako pokračovateľ otcovej firmy, avšak ten veľmi skoro zomiera, a preto sa jeho firma rozpadla. Rodina sa z Lübecku presťahovala do Mníchova. Po skončení školy sa Thomas stáva úradníkom, ale v snahe naplniť svoje rozhodnutie stať sa žurnalistom sa vzdelával v ekonómii, histórii, umení a literatúre na Mníchovskej univerzite. Istú dobu žil v Taliansku a práve v tomto období mu vyšla jeho literárna prvotina - zbierka poviedok. Po návrate do Nemecka pracuje v satirickom časopise *Simplicissimus*.

Neskôr sa autor oženil s dcérou profesora matematiky. Tento sobáš mnohých prekvapil, lebo sa špekulovalo o jeho homosexuálnej orientácii. Špekulácie podporovali aj motívy v jeho dielach, napr. v románe *Smrť v Benátkach*, kde zachytáva platonickú lásku starnúceho umelca k mladíkovi z Poľska.

¹³² Michl, J.B.: *Laureatus laureata*. Třebíč: Arca JiMfa s.r.o., 1995. s. 51.

¹³³ Viď obrazové prílohy - obr. č. 28.

Prvú svetovú vojnu napriek tomu, že nemusel narukovať, vnímal ako traumu, aj keď ju jednoznačne neodsúdil (hoci neskôr tento postoj označil za chybný)¹³⁴ a zastával sa nemeckého nacionalizmu – *cisárske Nemecko mu bolo blízke*.¹³⁵ Napísal dielo *Úvaha nepolitického človeka*, kde kritizoval vznikajúcu spoločnosť a masovú kultúru. „*Západná demokracia, v ktorej dominuje buržoázia – myslené boli najmä Anglicko a Francúzsko – je podľa neho nepriateľská tak k duchu, ako aj ku kultúre.*“¹³⁶ Neskôr sa ale pridal k myšlienke humanizmu a demokracie.

Sledoval nárast moci nacistov a odsudzoval túto ideológiu ako nepriateľskú a barbarickú. Po nástupe Hitlera k moci preto proti nemu nacisti začali rozsiahlu štvavú kampaň. Mann odišiel do emigrácie do Švajčiarska, kde pracoval ako redaktor časopisu. Určitou kuriozitou týkajúcou sa aj našej krajiny je to, že keď v roku 1936 prišiel o nemecké občianstvo, prijal občianstvo československé, čo mu potom umožnilo odcestovať do USA. Hoci sa stal vyhnancom z vlastnej krajiny aj Európy, stále sa snažil udržať si európsky životný štýl a spoločenské konvencie, ktoré si priniesol z domoviny. V USA prednášal na univerzitách a pokračoval v písaní, tiež aktívne vystupoval proti nacizmu prostredníctvom rozhlasových relácií. Za tieto vystúpenia bol vo svojej krajine ovládanej Hitlerom odsudzovaný, takmer považovaný za zradcu. Svoj odpor a pohrdanie vtedajším vládnym režimom v Nemecku vyjadril aj v liste z mája 1934 svojmu priateľovi: „*Môj odpor k pomerom, ktoré vládnu doma, a vrúcna túžba, aby tamojšiu panujúcu bandu čo možno najskôr akýmkoľvek spôsobom vzal čert, sa ani v najmenšom nezmenili.*“¹³⁷ V tomto období sa vrátil k histórii – vzniklo napríklad dielo *Jozef a jeho bratia*. Po skončení vojny sa vrátil do Európy, ale do Nemecka sa nevrátil (aj keď ho často navštevoval). Usadil sa v neutrálnom Švajčiarsku, kde v roku 1955 zomrel.

Thomas Mann vo svojej tvorbe nastavoval zrkadlo upadajúcej spoločnosti, ktorej závažné politické problémy sa odrážajú na pozadí jeho príbehov. S bravúrnym majstrovstvom vykresľuje postavy, analyzuje ich psychiku, odhaľuje ich „dušu“. Medzi

¹³⁴ Informácia je publikovaná na Wikipédii, slobodnej internetovej encyklopédii v sekcii venovanej Thomasovi Mannovi.

¹³⁵ Sýkorová, D. Svojho analytika Thomasa Manna Nemecko zavrholo. In *Sme*. [online]. 2005, roč. 14, č. 131. [cit. 2010-11-12]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <http://dennik.sme.sk/c/2249026/svojho-analytika-thomasa-manna-nemecko-zavrholo.html>.

¹³⁶ Michnika, A.: Niet pod slnkom ničomnejších svíň: z eseje Adama Michnika Don Quijote a nadávky. In *Sme*. [online]. 1995. [cit. 2010-11-12]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/2114146/niet-pod-slnkom-nicomnejsich-svin.html>.

¹³⁷ Michnika, A.: Niet pod slnkom ničomnejších svíň: z eseje Adama Michnika Don Quijote a nadávky. In *Sme*. [online]. 1995. [cit. 2010-11-12]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/2114146/niet-pod-slnkom-nicomnejsich-svin.html>.

jeho najvýznamnejšie dielo, za ktoré v roku 1929 dostal Nobelovu cenu, patrí generačný román *Buddenbrookovci*. Švédská akadémia vo vyjadrení napísala: „*Predovšetkým za veľký román Buddenbrookovci, ktorý je v priebehu rokov stále viacej oceňovaný ako jedno z klasických diel súčasnej literatúry.*“¹³⁸ Mann sa tak stáva spisovateľom, v hodnotení ktorého zohráva smerodajnú úlohu konkrétne dielo.

Jeho dielo: *Črta* (1893); *Vôľa k šťastiu* (1896); *Sklamanie* (1896); *Smrť* (1897); *Malý pan Friedman* (1897); *Klaun* (1897), *Šatník* (1899); *Meč boží* (1902); *Tristan a ďalšie novely* (1903).

10.6 Irónia osudu: Židovka Nelly Sachsová preslávila Nemecko - krajinu, ktorej nacistický režim zahubil celú jej rodinu

Nelly Sachsová¹³⁹ (*10.12.1891 - †12.5.1970) sa narodila v Berlíne ako Leonie Sachsová v rodine solventného podnikateľa. Vyrastala v kultivovanom a umelecky orientovanom prostredí, vychovávaná súkromnými učiteľmi. Neskôr vyštudovala dievčenskú školu, venovala sa hudbe, tancu a literatúre. Rozhodujúcim človekom v jej literárnej orientácii bola Selma Lagerlöfová – švédka autorka a Nositeľka Nobelovej ceny za literatúru. Po prečítaní diel tejto autorky, ktorá sa stala jej vzorom, s ňou nadviazala mladučká Nelly korešpondenčný styk. Obe ženy si dopisovali mnoho rokov. Nelly Sachsová začala písať svoje prvé diela vo svojich sedemnástich rokoch a uverejňovala ich v časopisoch. Najskôr to boli básne poznačené sentimentálnymi náladami a romantikou, neskôr aj poviedky. Autorka bola vnútorne spätá so svojím židovským pôvodom a tradíciami tohto etnika. Jeho zvyky, viera a existencia sa tak logicky potom premietali aj do jej tvorby.

Tragickým zlomom v jej živote sa rovnako ako aj v živote všetkých Židov v Európe stáva víťazstvo nacizmu v Nemecku. Aj Nelly Sachsovú a jej rodinu postihuje perzekúcia zo strany nacistov. Takmer celá jej rodina (vrátane jej manžela) sa dostáva do koncentračných táborov, odkiaľ sa väčšina z nich už nevrátila. V tejto hraničnej a vypätej životnej situácii sa preukazuje sila priateľstva a veľkosť osobnosti, akou Selma Lagerlöfová bola. Spolu so švédskym princom sa aktívne zasadzovala za odchod Nelly do

¹³⁸ Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004, s. 479.

¹³⁹ Viď obrazové prílohy - obr. č. 29.

Švédsku. Na základe tejto intervencie sa v roku 1940 Nelly a jej matka dostávajú z nacistického pekla a usadzujú sa v Stockholme. Ani toto ale nie je pre Sachsovú a jej matku definitívnym vykúpením, pretože jej priateľka a zároveň aj záchrankyňa Selma Lagerlöfová, v tom istom roku zomiera a jej príchodu do Švédska sa už nedožíva. Situáciu, v ktorej sa tak Nelly s matkou nachádzali, asi najlepšie vystihujú jej vlastné slová: „*Prišli sme sem na smrť uštvané. Mojej matky zmocňovala sa noc čo noc hrôza. Núdzba – choroby, absolútne zúfalstvo. Dodnes neviem, ako som to vôbec prežila. Ale láska k poslednému milovanému človeku, ktorého som mala, dodávala mi odvahu.*“¹⁴⁰ Nelly sa spolu s matkou dostávajú do prostredia, v ktorom nikoho nepoznajú, okrem toho ich trápia aj finančné problémy. Snažia sa zaistiť si existenciu prekladaním švédskych básnikov do nemčiny. Desať rokov po ich príchode do Švédska osudom ťažko skúšanej autorke zomiera matka, ktorá bola pre ňu posledným blízkym človekom, na ktorého mala silnú citovú väzbu. Tragické udalosti prežité počas druhej svetovej vojny, strata blízkych, ktorí zahynuli v koncentračných táboroch, ale aj život v exile a smrť matky vohnali Nelly Sachsovú do akejsi duševnej a citovej izolácie, čo sa na spisovateľke hlboko podpísalo. V jej tvorbe napísanej po vypuknutí druhej svetovej vojny sa odráža bolesť a smútok nad utrpením, ktorým musel prejsť jej národ, veľmi častý je aj motív smrti a holokaustu. V jej básňach by sme ale darmo hľadali znaky nenávisti a túžby po pomste. Vnímame ich skôr ako „vyžalovanie sa“, snahu o vyjadrenie zúfalstva nad tým, čo sa svetu a jej národu stalo. Sachsová sa tak stáva veľkou osobnosťou ohromujúcou svojím zúfalstvom, ale aj nekonečnou a odzbrojujúcou pokorou. Nemecký básnik Hans Magnus Enzensberger ohodnotil jej dielo takto: „*Adorno vyslovil jednu vetu, ktorá patrí k najtvrdším rozsudkom, aké mohli byť vyslovené o našich časoch: Po Osvienčime už nebude možné napísať báseň. Ak chceme žiť ďalej, musíme túto vetu vyvrátiť. Málokto sú toho schopní. Patrí k nim Nelly Sachsová. Vo vnútri jej reči žije čosi záchranného. Keď hovorí, vracia nám sama, vetu po vete, čo sme s hrôzou pokladali za stratené: reč.*“¹⁴¹

Sachsovej tvorba: *Legendy a poviedky* (1921); *V príbytkoch smrti* (1947); *Z vlny a granitu* (1947); *Eliáš* (1951); *Zatmenie hviezd* (1949); *A nik nevie ďalej* (1957); *Ani toto srdce nemá vlasť* (1957); *Útek a premenenie* (1959); *Cesta do bezprašnosti* (1961); *Znamená v piesku* (1962); *Hľadájúca* (1967); *Krajina výkrikov* (1967).

¹⁴⁰ Sachsová, N.: *Hodina v Endore*. Bratislava: Vydavateľstvo zväzu slovenských spisovateľov, 1970. s. 234.

¹⁴¹ Kupec, I.: Doslov: Nelly Sachsová. In *Sachsová, N.: Hodina v Endore*. Bratislava: Vydavateľstvo zväzu slovenských spisovateľov, 1970. s. 231-232.

V slovenskom preklade Ivana Kupca vyšla jej zbierka Cesta do bezprašnosti pod názvom Hodina v Endore.

V roku 1966 bola Nobelova cena za literatúru udelená dvom autorom, pričom jedným z ocenených bola aj Nelly Sachsová: „ ... za vynikajúce lyrické a dramatické dielo, ktoré s dojímavou pôsobivosťou predstavuje osudy Izraela. “¹⁴²

10.6.1 Nelly Sachsová: Hodina v Endore

V slovenskom preklade Ivana Kupca vyšla v roku 1970 v Slovenskom spisovateľovi zbierka básní autorky pod názvom Hodina v Endore. Je to výpoveď autorky o prežitom utrpení. Básne sú poznačené osobnou skúsenosťou z vojny, poníženia, utrpenia a smrti.

Krutosť vojny si my, ktorí sme náš život, vďaka Bohu, prežili v mierových časoch, len ťažko vieme predstaviť. Avšak autorka má osobitý sugestívny spôsob, ako nám tieto udalosti priblížiť:

„Noc detí, predurčených smrti! / A do spánku cesta zarúbaná. / Miesto matiek zaujali / Strašné varovkyne, / Vo svalstve ich rúk nepravá smrť napätá, / Rozsievajú ju do stien a do hrád – / V hniezdach šedivosti sa to všade liahne. / Nie na materinskom mlieku, ale na strachu odkája sa drobizg.“¹⁴³

Jej verše sú obžalobou krutosti, nezmyselného násillia a straty ľudskosti, napriek tomu v nich nie je cítiť nenávisť, sú len akýmsi povzdychom utrápanej duše. Cítiť v nich vieru v Boha, nádej, túžbu po porozumení, po lepšom zajtrajšku:

„Ale deti sa stále ešte hrajú v piesku, / Skúmavo formujú čosi nové z noci, / Pretože ony sú ešte teplé z premenenia. / Anjel prosiacich, / Žehnaj piesku, / Nech rozumie jazyku túžby / Z detskej ruky chce vyrásť čosi nové, / Vždy čosi nové!“¹⁴⁴

Básne sú písané zvláštnym spôsobom pripomínajúcim žalmy z Biblie alebo modlitbu. Inšpirácia „knihou kníh“ je neprehliadnuteľná, v mnohých básňach vidíme

¹⁴² Sodomka, E. – Sodomková, M. – Sodomková, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha: Euromedia Group k.s., 2004. s. 445.

¹⁴³ Sachsová, N.: *Hodina v Endore: Noc Plačúcich detí*. Bratislava: Vydavateľstvo zväzu slovenských spisovateľov, 1970. s. 15.

¹⁴⁴ Sachsová, N.: *Hodina v Endore: Anjel prosiacich*. Bratislava: Vydavateľstvo zväzu slovenských spisovateľov, 1970. s. 49-50.

biblické motívy či biblické postavy. Tak ako aj u Seiferta (rozobraný v kapitole 3.1.2), nejde o básne, v ktorých by sme našli kvetnaté metafory a rýmy. Pôsobia skôr ako výpoveď o čase, udalostiach, ľuďoch a ich osudoch. Autorka ale cíti silnú previazanosť s osudmi židovského národa a aj keď sú jej básne výpoveďou o zlyhaní aj utrpení ľudstva, sú najmä výpoveďou o tragickom osude Izraelitov:

„Tvoj nepriateľ písal / Dymom tvojho tela spáleného / Samotu tvojej smrti / Na čelo nebies!... / Prečo čierna odpoveď nenávisťi / Na tvoje bytie, / Izrael?“¹⁴⁵

Hoc básnickým jazykom, veľmi otvorene hovorí o tom, čo sa dialo v nacistických koncentračných táboroch. Jednou z najznámejších jej básní je báseň *Komíny*:

„Na dômyselne zastrešených príbytkoch smrti, / Keď telo Izraela tiahlo uvoľnené v dyme / Povetrím - / Miesto kominára skláňa sa nad ním / Hviezda sčernetá, / A či to bol lúč slnca?“¹⁴⁶

Ide o drsné, až naturalistické zobrazenie krutosti, opis genocídy, ktorú môžeme považovať za jedno z najväčších zlyhaní ľudskej spoločnosti v dvadsiatom storočí.

Napriek ťažkým témam, ktoré v básňach tejto zbierky rezonujú, nejde u autorky o akési definitívne odsúdenie ľudstva. Aj napriek hrôzam, ktoré prežila, strate blízkych, strate domova a s tým súvisiacej strate základných životných istôt je schopná vyslať k ľuďom pozitívne posolstvo:

„Národy zeme, / nezničte vesmír slov, / nerozsekajte nožmi nenávisťi / hlas, zrodený zároveň s dychom. / Národy zeme, / kiež nik nemyslí smrť, keď hovorí život - / a nikto krv, keď o kolíske hovorí - / Národy zeme, / nechajte slová na ich prameni, / lebo sú to ony, čo môžu / zavrátiť horizonty do pravých nebies / a svojou odvrátenou tvárou, / ako maska, za ktorou vyzívuje noc, / prispieť ku zrodu hviezd.“¹⁴⁷

¹⁴⁵ Sachsová, N.: *Hodina v Endore: Prečo čierna odpoveď nenávisťi*. Bratislava: Vydavateľstvo zväzu slovenských spisovateľov, 1970. s. 71.

¹⁴⁶ Sachsová, N.: *Hodina v Endore: Komíny*. Bratislava: Vydavateľstvo zväzu slovenských spisovateľov, 1970. s. 13.

¹⁴⁷ Sachsová, N.: *Hodina v Endore: Národy zeme*. Bratislava: Vydavateľstvo zväzu slovenských spisovateľov, 1970. s. 107.

10.7 Humanista a pacifista Heinrich Böll

Böll (*21.12.1917 - †16.7.1985) sa narodil v Kolíne nad Rýnom v Nemecku. Jeho rodina sa do Nemecka dostala po úteku z Anglicka, kde boli ako katolíci prenasledovaní. Tento fakt mal istý vplyv aj na výchovu mladého Heinricha¹⁴⁸, ktorý bol vychovávaný k odmietaniu a netolerovaniu násilia. Študoval za kníhkupca. Po skončení školy sa pokúša písať, ale tieto pokusy prerušila druhá svetová vojna, počas ktorej musel narukovať na front. Koncom vojny sa dostal do zajatia a bol internovaný najskôr do Francúzska, neskôr do Belgicka. Po vojne sa vrátil do Kolína, kde na univerzite vyštudoval germanistiku. Krátko si zarábala ako úradník v rodinnej firme, ale od roku 1951 sa venoval už iba literatúre. Stal sa z neho spisovateľ na voľnej nohe. V tomto roku sa stáva členom skupiny Gruppe 47, čo bolo neformálne literárne združenie mladých autorov v Nemecku po druhej svetovej vojne. V súvislosti s našou krajinou je zaujímavé, že v auguste 1968 sa nachádzal v Prahe práve v čase invázie sovietskych vojsk do Československa. Jeho sprievodcom bol vtedy Bohumil Hrabal. O tomto ich vzájomnom stretnutí rozpráva Hrabalova manželka v knihe Proluky. Heinrich Böll okrem svojich spisovateľských aktivít prednášal aj na univerzitách vo Frankfurte a v Izraeli.

V jeho tvorbe sa odrazila jeho pacifistická výchova, kritizoval úpadok spoločnosti a kultúry, ku ktorému došlo stratou morálky a rozpínanosťou zla a násilia počas vojny. Heinrich Böll vo svojej tvorbe čerpal zo svojej osobnej skúsenosti z vojny, ale vyjadroval sa aj k situácii, ktorá nastala v povojnovom Nemecku. Prostredníctvom písania sa snažil vysporiadať sa s dôsledkami vojny a nacizmu. Aňa Ostrihoňová v článku uverejnenom v denníku SME o tomto autorovi hovorí: „*Heinrich Böll, ktorý v roku 1972 dostal Nobelovu cenu za literatúru, sa snažil nielen vyrovnáť s následkami druhej svetovej vojny a nacizmom, ale aj pomenovať kultúrne a spoločenské smerovanie Nemecka po tom, ako sa ocitlo na okraji priepasti.*“¹⁴⁹ Patril medzi autorov zasadzujúcich sa o to, aby Nemecko nepokrytecky čelilo vlastnej minulosti, aby zaplatilo daň za krutosti, ktorých sa dopustilo. Jeho tvorba kriticky mapuje Nemecko po vojne v snahe vyrovnáť sa s traumou doby, ktorá znamenala jednu z najväčších katastrof, s akou bolo ľudstvo za svojej existencie konfrontované. Otvára otázku, ako po tejto dejinnej apokalypse môže ľudská spoločnosť ďalej existovať. Kritike sa nevyhla ani cirkev s jej dogmatickým chápaním kresťanstva,

¹⁴⁸ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 30.

¹⁴⁹ Ostrihoňová, A.: Böllovi ostali z kultúry iba trosky. In: SME, ISSN 1335-440X, 2010, roč. 18, číslo 162, str.19.

za angažovanie sa v politike namiesto toho, aby pomáhala ľuďom. Toto naštrbenie jeho dôvery v cirkev spôsobilo, že sa neskôr od cirkvi napriek svojej katolíckej výchove odvrátil a spolu s manželkou Máriou z cirkvi nakoniec vystúpili.

Jeho tvorba bola ocenená v roku 1972, kedy získal Nobelovu cenu za literatúru: „*Za literárnu tvorbu, ktorá spojením širokej dobovej perspektívy a citlivého umenia charakterizácie prispela k obnove nemeckej literatúry.*“¹⁵⁰ Heinrich Böll sa tak stáva jedným z najvýznamnejších nemeckých spisovateľov humanistického zamerania, ktorého diela boli často prekladané do mnohých jazykov a sprístupňované čitateľom po celom svete.

Jeho tvorba: *Vlak prišiel presne* (1949); *Kde si bol, Adam?* (1951); *A nepovedal jediné slovo* (1953); *Dopis mladým katolíkom* (1958); *Biliard o pol desiatej* (1958); *Klaunove názory* (1963); *Obraz s dámou* (1971); *Stratená česť Kataríny Blumovej, alebo Ako vzniká násilie a kam môže viesť* (1974); *Čo sa malo stať z malého chlapca?* (1981); *Ženy pred krajinou s riekou* (1985); *Posledná vôľa* (1985); *A anjel mlčal* (vyšlo až posmrtno v roku 1992).

Jeho diela sú dostupné pre nášho čitateľa viacmenej iba v českom preklade, slovenský výber jeho poviedok vyšiel v roku 1966 pod názvom *V údolí duniacich kopýt a iné poviedky*.

10.8 Rozporuplný Günter Wilhelm Grass nastavujúci zrkadlo našej temnejšej minulosti

V poradí ôsmy nemecký autor ocenený Nobelovou cenou za literatúru sa narodil v slobodnom meste Gdaňsk v Poľsku ako syn nemeckého otca a kašubskej matky. Práve útokom na toto mesto začala druhá svetová vojna. Mladý Günter (*16.10.1927) narukoval ako člen Hitlerovej mládeže do armády, v bojoch bol ranený a neskôr zajatý Američanmi. Krátku dobu strávil aj v internačnom tábore v Mariánskych Láznach. Po vojne pracoval krátko ako robotník, potom vyštudoval maliarstvo a sochárstvo (svoje umelecké vzdelanie využíva aj vo svojej tvorbe, sám si ilustruje svoje knihy). Ako výtvarník pôsobil v Paríži, nakoniec sa usadil v Berlíne. Práve tu začínajú jeho prvé spisovateľské pokusy. Začal písaním básní, neskôr sa venoval próze.

¹⁵⁰ Michl, J.B.: *Laureatus laureata*. Třebíč: Arca JiMfa s.r.o., 1995. s. 229.

V jeho tvorbe sú rovnako ako u Bölla evidentné snahy vyrovnáť sa s minulosťou, stratou detstva, o ktoré ho olúpila vojna. Pokúša sa vnútorne spracovať osobné zážitky z vojny, zo zajatia, vyrovnáť sa s pôsobením v jednotkách SS, ku ktorým bol počas vojny pridelený. Svoju účasť v jednotkách SS dlho tajil, priznal sa k nej až pri vydaní svojich pamätí (*Pri lúpaní cibule*). Aj Günter Grass¹⁵¹ sa stáva členom zoskupenia Gruppe 47, ktoré sa snažilo prelomiť dlhodobú kultúrnu izolovanosť Nemecka. Jeho členovia sa pokúšali o akúsi renesanciu nemeckej povojnovej literatúry. Grass sa okrem toho aj politicky angažuje, veľmi aktívne vyjadroval svoj nesúhlas s dianím v Československu, podporil Pražskú jar, po invázii sovietskych vojsk do Československa písal protesty a pomáhal emigrantom. Dokonca sa podieľal na založení Literárnej revue, v ktorej boli uverejňované zakázané texty.

V roku 1959 vychádza jeho prvotina – román *Plechový bubienok*, ktorý ho preslávil a zaradil sa k významným dielam európskej povojnovej literatúry. Toto dielo bolo neskôr pretavené aj do filmovej podoby. V románe, ktorý je zaraďovaný k dielam magického realizmu,¹⁵² sa pokúša vrátiť do mesta svojho detstva, pripomenúť si obeť, ale aj klamstvá, ktorým mnohí v tom čase uverili. Román je obžalobou vojny a manipulatívneho zneužívania ľudí, ktoré priniesla. Otvára tieto témy napriek tomu, že ide o časť histórie, na ktorú by mnohí Nemci najradšej zabudli. Do mesta Gdaňsk sa vracia ešte aj v niektorých svojich ďalších dielach (*Mačka a myš; Psie roky*), v ktorých opätovne nastoľuje otázku nacizmu, jeho zločinov a dosahu tohto základného morálneho zlyhania na ľudí počas vojny a po vojne. Grass sa vo svojej tvorbe dotkol aj udalostí prebiehajúcich vo vtedajšom Československu (*Dopisy cez hranice; Československo 1968*), no vyjadruje sa aj k páľčivým problémom svojej súčasnosti – otázke zjednotenia Nemecka po páde Berlínskeho múru (*Širé pole*). Najväčší rozruch asi vyvolali jeho pamäti *Pri lúpaní cibule* (2006), pretože sa krátko pred zverejnením tejto monografie priznal k účasti v ozbrojených jednotkách Waffen-SS (tiež Zbrane SS), ktoré patrili medzi elitu nemeckej armády.¹⁵³ Napriek tomu, že v tom čase mal iba 17 rokov, jeho neskoré priznanie sa mnohí vnímali ako pokrytectvo a boli týmto faktom veľmi pobúrení. Iní ho obvinili z toho, že týmto vyhlásením robí reklamu svojej knihe. Mnohí ho vyzývali na vrátenie ocenení, ktoré počas svojho života získal – vrátane Nobelovej ceny.

¹⁵¹ Viď obrazové prílohy - obr. č. 31.

¹⁵² Literárny smer, v ktorom sa prelína realita s ilúziou, snami, halucináciami. Je tu citel'ný vplyv povestí, mýtov a folklóru.

¹⁵³ Pre svoju krutosť boli po vojne vyhlásené za zločineckú organizáciu.

V roku 1999 sa po Heinrichovi Böllovi stáva ďalším nemeckým nositeľom Nobelovej ceny za literatúru „... za to, že s rozpustilosťou čierneho humoru ukazuje zabúdanú tvár histórie.“

Jeho tvorba zahŕňa tak básnické, ako aj prozaické a dramatické diela: *Plechový bubienok* (1959); *Mačka a myš* (1963); *Psie roky* (1963); *Československo* 1968 (1968); *Dopisy cez hranice* (1968); *Z denníka slimáka* (1972); *Platýs* (1977); *Stretnutie v Telgete* (1979); *Potkanka* (1986); *Žabie lamento* (1992); *Šíre pole* (1995); *Moje storočie* (1999); *Ako rak* (2002) *Pri lúpaní cibule* (2006).

10.9 Prenasledovaná kronikárka totalitného režimu Herta Müllerová

Autorka (*17.8.1953) sa narodila v rumunskom Banáte, v dedinke neďaleko Temešváru, v rodine, ktorá patrila k tamojšej nemeckej menšine. Jej otec počas vojny pôsobil v jednotkách SS, matka bola po vojne odvečená na päť rokov do ruského gulagu. Herta na univerzite vyštudovala rumunskú literatúru a germanistiku. Po ukončení štúdií pracovala ako prekladateľka v stavebnej firme. Zložité obdobie totalitného Rumunska zasiahlo aj Hertu Müllerovú¹⁵⁴, ktorá pre svoje odmietnutie spolupráce s rumunskou tajnou službou Securitate musela v roku 1979 opustiť post prekladateľky. Určitú dobu pracovala ako učiteľka v materskej škole a privyrábala si súkromnými hodinami nemčiny. Bola členkou skupiny, ktorá združovala rumunských a nemeckých autorov žijúcich v Transylvánii usilujúcich sa o slobodu prejavu v komunistickom Rumunsku za vlády Ceausesca.

Jej literárny debut *Doliny (Niederungen)* opisujúci život nemeckej menšiny v malej rumunskej dedinke vyšiel v roku 1982 v Rumunsku v cenzurovanej podobe. Vo svojej vlasti publikovala ešte jednu knihu *Tiesnivé tango* – v ktorej zobrazila život v rumunskej dedine poznačený politickým útlakom a netoleranciou. Krátko po vyjdení poviedok *Doliny* už nemohla v Rumunsku publikovať vôbec a pre svoju kritiku vtedajšej vlády bola pod neustálou kontrolou Ceausescovej tajnej služby. Po dlhé roky musela znášať represie vládneho režimu, šikanovanie, výsluchy, stratu zamestnania a izoláciu od priateľov. Žila v krajine, ktorá vytvárala stiesňujúci pocit perzekúcie, nedôvery v čistotu vzťahov. Stierali sa tu rozdiely medzi tým, čo je skutočné a tým, čo je len hrané, kto je priateľ a kto agent tajnej služby získavajúci pod rúškom priateľstva požadované informácie. Aj to bol dôvod,

¹⁵⁴ Vid' obrazové prílohy - obr. č. 32.

prečo sa napokon spolu s manželom rozhodla v roku 1987 emigrovať do Západného Berlína. Napriek tomu, že v Berlíne žije dodnes, vo svojej tvorbe sa neustále vracia k svojmu domovu a totalite, ktorú tam zažila. Sama o sebe v jednom rozhovore s Marikou Griehsel povedala, že sa cíti ako vydedenec, ktorý nikam nepatrí. V Rumunsku bola stále považovaná za Nemku a naopak, po svojej emigrácii do Nemecka bola považovaná za Rumunku.¹⁵⁵ Ani emigrácia jej však nepriniesla vytúžený pokoj. Neustále musela čeliť pokusom rumunskej tajnej služby zdiskreditovať ju.

Hlavnou témou objavujúcou sa v jej tvorbe je skúsenosť zo života v totalitnom režime. Otvorene vykresľuje skľučujúce pocity vydedenosti a neprívetivosti, ktoré existencia v nedemokratickom zriadení prináša. Touto problematikou je veľmi blízka aj českým a slovenským čitateľom, pretože je to téma, ktorá sa ich bytostne dotýka, vyjadruje aj ich osobnú skúsenosť. Pri písaní zužitkováva vlastné skúsenosti z čias života v Ceausescuovom Rumunsku, kde vládol psychický aj fyzický teror a prenasledovanie politických odporcov režimu.

Prvým dielom, ktoré vyšlo po jej odchode do Nemecka, bol román *Cestujúci na jednej nohe*. V roku 1994 vychádza román s autobiografickými prvkami – *Srniečko*. V ňom zachytáva osudy skupiny priateľov, ktorí podľahli tlaku rumunskej diktatúry.

Jej knihy neboli veľmi prekladané do slovenského či českého jazyka. V češtine zatiaľ vyšiel iba román *Rozhoupaný dech* – zobrazujúci pobyt homosexuálneho mladíka v ruskom pracovnom tábore, kam bol spolu s mnohými nemeckými obyvateľmi Rumunska deportovaný, aby otrockou prácou v neľudských podmienkach odčiniť kolektívnu vinu, splatil vojnový dlh a podieľal sa na obnove vojnou zničenej krajiny. Predlohou hlavnej postavy bol básnik Oskar Pastior, skutočná postava – neskorší Müllerovej priateľ, ktorý bol rovnako ako jej matka odvečený do ruského gulagu.

V češtine vyšla ešte novela *Cestovný pas*, ktorú začala písať ešte počas svojho života v Rumunsku v čase, keď spolu s manželom čakali na vyst'ahovateľské víza. Toto jej životné obdobie je aj ústredným motívom diela. Vykresľuje rodinu mlynára, ktorá čaká na cestovné papiere, aby sa mohla vyst'ahovať. Dostať sa však k papierom znamená obetovať česť aj dôstojnosť. Ten, kto má moc rozhodnúť o tomto vytúženom doklade ju zneužíva, vydiera, trápi ľudí, naťahuje čas. Je tu zachytená bezmocnosť ľudí a pochmúrnosť osudu, ktorému sa nedokážu vzoprieť.

¹⁵⁵ Griehsel, M. – Müller, H.: Herta Müller: Jazyk vše vidí jinak. In *Nadační fond Festival spisovatelů Praha*. [online]. 2010. [cit. 2011-01-20]. Dostupné na internete: <<http://www.pwf.cz/cz/archiv-autoru/herta-muller/2932.html>>.

V roku 2009 sa autorka stáva ďalšou laureátkou Nobelovej ceny za literatúru. Akadémia jej cenu udelila ako autorke „ktorá koncentrovanou poéziou a prózou úprimne vykresľuje krajinu vydedencov.“¹⁵⁶

Jej tvorba: *Doliny* (1982); *Tiesnivé tango* (1984); *Cestovný pas* (1986); *Bosý február* (1987); *Cestujúci na jednej nohe* (1989); *Diabol sedí v zrkadle* (1991); *Už vtedy líška bola lovcom* (1992); *Horúci zemiak je teplá posteľ* (1992); *Srniečko* (1994); *Bledí muži s kávovými šálkami* (2005); *Je to, alebo nie je to lon* (2005), *Rozhoupaný dych* (2009).

¹⁵⁶ "The Nobel Prize in Literature 2009". Herta Müller. Nobelprize.org. [online]. [cit. 2011-01-20]. Dostupné na internete: <http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2009>.

ZÁVER

V našej práci sme sa zaoberali literárnymi autormi žijúcimi alebo pochádzajúcimi z priestoru, ktorý je označovaný za stredoeurópsky, a podarilo sa im za svoju tvorbu získať jedno z najprestížnejších svetových literárnych ocenení – Nobelovu cenu. Kvôli prehľadnosti problematiky sme prvé kapitoly práce venovali zakladateľovi Nobelovej ceny – Alfredovi Nobelovi. V krátkosti sme zhrnuli základné fakty z jeho života, predstavili sme osobu samotného Alfreda Nobela a načrtli sme aj okolnosti, v ktorých vznikla idea udeľovať ocenenie v súčasnosti známe ako Nobelova cena. Veľmi stručne sme objasnili, čo Nobelova cena je, komu a za akých podmienok je udeľovaná a taktiež to, kto má právo navrhovať a rozhodovať o kandidátoch v jednotlivých nomináciách.

V ďalších kapitolách sme sa zaoberali už konkrétnymi faktami týkajúcimi sa priamo témy našej práce. Vysvetlili sme pojem stredoeurópsky a na základe preštudovaných materiálov o literárnych osobnostiach ocenených Nobelovou cenou sme predstavili autorov spĺňajúcich našu požiadavku „stredoeurópskeho pôvodu“. Mnohokrát sme riešili dilemu, kam konkrétneho autora zaradiť, pretože sa narodil a istú dobu žil v jednej krajine a neskôr z rôznych dôvodov odišiel do krajiny inej. Nebolo teda celkom jednoznačné, či ho máme zaradiť podľa jeho pôvodu, alebo podľa krajiny, v ktorej žil, tvoril, poprípade v ktorej existoval, keď mu bola cena udelená. Keďže sme sa museli aj s takýmto komplikovaným stavom vysporiadať, rozhodli sme sa v týchto sporných prípadoch držať všeobecne rešpektovaného názoru, to znamená, že sme zaradili autora tak, ako ho začleňujú autori venujúci sa tejto problematike.

Pri koncipovaní našej práce sme sa ocitli aj pred otázkou, akú štruktúru členenia si zvolit'. My sme sa tak, ako sme to už v úvodných kapitolách vysvetlili, rozhodli pre dva druhy členenia. Základným atribútom je krajina a v rámci nej chronologické hľadisko. Týmto rozhodnutím sme sledovali ozrejmenie nielen toho, ktorí autori v akom časovom slede získali toto ocenenie, ale chceli sme dospieť aj k poznatku, aká je úspešnosť tej-ktorej krajiny v získavaní Nobelovej ceny za literatúru.

Nobelova cena za literatúru bola udelená po prvýkrát v roku 1901. Z toho sedemkrát nebola udelená vôbec, to znamená, že v skutočnosti bola udelená 103-krát. Keďže v štyroch rokoch bola udelená naraz dvom autorom, tak do dnešného dňa bolo ocenených celkovo 107 autorov. Z tohto počtu ju dvadsaťjedenkrát získal autor pochádzajúci zo stredoeurópskeho kultúrneho priestoru, čo predstavuje jednu pätinu zo všetkých laureátov

ocenených v kategórii literatúra. Zaujímavý je ešte aj aspekt pohlavia. Zo 107 ocenených autorov boli jedenásťkrát ocenené ženy, z toho štyrikrát autorky zo strednej Európy.

V rámci stredoeurópskych krajín bolo v počte nositeľov Nobelovej ceny za literatúru najúspešnejšie Nemecko s celkovým počtom deväť laureátov, za ním nasleduje Poľsko s piatimi, potom Švajčiarsko a Rakúsko s dvomi autormi a zostávajúce krajiny – Česko, Maďarsko a Juhoslávia majú doposiaľ medzi laureátmi iba jedného zástupcu.

Ak upriamime pohľad na autorov, ktorým sme sa v našej práci venovali, na základe zistených skutočností a faktov z ich života sme dospeli k poznatku, že v mnohých prípadoch šlo o autorov, ktorí boli vo svojej vlasti perzekvovaní za svoje politické zmýšľanie (odpor voči ideológiám bolševizmu, komunizmu, fašizmu), alebo boli nútení svoju vlasť opustiť pre svoje židovské korene. Práve toto determinovalo aj tematické zameranie ich tvorby, pretože prakticky u všetkých je zobrazovaný vnútorný zápas jednotlivca vystaveného tlaku spoločnosti, nepriaznivým sociálnym okolnostiam a zobrazenie konfliktu jednotlivca verzus spoločnosť. Významnou mierou sa v ich tvorbe odrážajú aj udalosti súvisiace s vojnovými konfliktami či už prvej, alebo druhej svetovej vojny, ktoré znamenali zničenie dovtedy existujúceho a poznaného sveta. Tieto historické epizódy znamenali pre oblasti, ktorých sa dotkli, devastáciu životných hodnôt, nárast sociálneho napätia a nastolenie sveta chaosu. V ňom si bolo treba opätovne nájsť „svoje miesto“, s čím mala najväčší problém najmä vtedajšia mladá generácia. U všetkých vidíme upriamenie pozornosti na základné hodnoty života, ako sú domov a jeho historické východiská, humanizmus, príroda, láska, rodina a harmónia v medziľudských vzťahoch. Práve toto sú styčné body tvorby stredoeurópskych autorov. Tým, že sa stredná Európa stala oblasťou, ktorej sa ničivo dotkli nielen obe svetové vojny, ale aj prítomnosť bolševizmu, komunizmu a fašizmu, stali sa práve tieto dejinné udalosti a ich prežívanie predmetom záujmu literárnych autorov, ktorí sa k nim prostredníctvom svojich diel vyjadrovali. Cez svoje diela sa snažili povedať, že zlo neprichádza z neznáma, ale že pochádza priamo z nás samých. Ak chceme proti zlu bojovať, musíme bojovať proti nášmu temnejšiemu ja, našim veľikášskym snom, pre ktoré sme schopní povýšiť osobné ciele a ideály nad záujem ostatných. Svojimi výnimočnými dielami nám tak podali unikátne svedectvo o dôležitej epoche ľudstva v srdci Európy.

„Žádná diplomacie a žádný spolek národů není tak univerzální jako literatura“

Karel Čapek

LITERATÚRA

Knižné zdroje

- (ček).: Neznositel'ná ľahkosť Imreho Kertésza. In *Slovo*. ISSN 1335-468X, 2002, roč.4, č. 46.
- (čtk).: Nobelova cena za literatúru so škandálom. In *Pravda*. ISSN 1335-4051, 2005, č. 236/05, s.17.
- BOBER, J.: *Laureáti Nobelovy ceny*. Bratislava : Obzor, 1. vyd., 1971. 378 s.
- BORČÁNYI, J.: Pred 10 rokmi zomrel básnik Jaroslav Seifert. In *SME*. ISSN 1335-440X, 1996, roč.4, č. 7, s.8.
- CANETTI, E.: *Zaslepení*. Praha : Odeon, 2. vyd., 1984. 457 s.
- CZESŁAW, M: *Záhrada vied*. Bratislava : Kalligram, spol s r.o., 1. vyd., 2002. 424 s. ISBN 80-7149-458-5.
- GEISBACHEROVÁ, M.: Herman Hesse – filozofujúci literát. In *Dotyky*. ISSN 1210-2210, 2004, roč. XVI., č. 2-3, s. 82-86.
- HESSE, H.: *Demian*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, a.s., 2.vyd., 1996. 140 s. ISBN 80-220-0649-1.
- JAREMKOVÁ, M: V Košiciach uvedú Jelinekovej pokračovanie Ibsena. In *Pravda*. ISSN 1335-4051, 2009, roč. 15, str. 34.
- KATUŠČÁK, D.: *Ako písať záverečné a kvalifikačné práce*. Nitra : Enigma, 4. vyd., 2007, 162 s. ISBN 978-80-89132-45-4.
- KERTÉSZ, I.: *Bezsudovosť*. Bratislava : Slovart, spol. s r.o., 1. vyd., 2000. 210 s. ISBN 80-7145-479-6.
- KUPEC, I.: Doslov: Nelly Sachsová. In *Sachsová, N.: Hodina v Endore*. Bratislava : Vydavateľstvo zväzu slovenských spisovateľov, 1. vyd., 1970. 242 s.
- MICHL, J.B.: *Laureatus laureata*. Třebíč : Arca JiMfa s.r.o., 1. vyd., 1995. 408 s. ISBN 80-85766-32-9.
- OSTIHOŇOVÁ, A.: Jazyky dávajú človeku voľnosť? In *SME*. ISSN 1335-440X, 2010, roč. 18, číslo 167, str.24.
- OSTIHOŇOVÁ, A.: Böllovi ostali z kultúry iba trosky. In: *SME*. ISSN 1335-440X, 2010, roč. 18, číslo 162, str.19.
- POTANČOK, A.: Nobelovu cenu si Imre Kertész zaslúži. In *Hospodárske noviny*. ISSN 1335-4701, 2002, roč. 10, č.200, s. 24.

RICHTER, M.: Lesk a bieda Nobelovej ceny : o kandidátoch a laureátoch najvýznamnejšej literárnej pocty. In *Slovo. Politicko – spoločenský týždenník*. ISSN 1335-468X, 1999, roč. 1, č. 44-45, s.15.

SACHSOVÁ, N.: *Hodina v Endore*. Bratislava: Vydavateľstvo zväzu slovenských spisovateľov, 1. vyd., 1970. 242 s.

SEIFERT, J.: *Býti básníkem*. Praha : Československý spisovatel, 2. vyd., 1984. 109 s.

SIENKIEWICZ, H.: *Pán Wołodyjowski*. Bratislava : Tatran, 2. vyd., 1968. 498 s.

SODOMKA, Ľ. – SODOMKOVÁ, M. – SODOMKOVÁ, M.: *Kronika nobelových cen*. Praha : Euromedia Group k.s., 1. vyd., 2004. 776 s. ISBN 80-242-1058-4.

ŠILHAN, M.: Spisy Iva Andriće v češtině. In *Knižní novinky*. ISSN 1213-7073. 2010, roč. IX, č. 3, s. 8.

ŠTRASSER, J.: Ladislav Chudík - Ján Štrasser : Žijem nadstavený čas. In *Knižná revue*. ISSN 1210-1982, 2009, roč. 19, č. 23, s. 11.

VOZÁR, L.: *Smernica č. 7/2009 o záverečných prácach*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2009.

ZELENKA, M.: *Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1. vyd., 2008. 180 s. ISBN 978-80-8094-371-4.

Internetové zdroje

"Henryk Sienkiewicz - Biography". Nobelprize.org. [online]. [cit. 2010-10-06]. Dostupné na internete: <http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1905/sienkiewicz.html>. (Životopisné údaje Henryka Sienkiewicza)

"Nomination and Selection of Literature Laureates". Nobelprize.org. [online]. [cit. 2010-09-19]. Dostupné na internete: <http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/nomination/>. (Menovanie a výber laureátov za literatúru).

"The Nobel Prize in Literature 1919". Carl Spitteler. Nobelprize.org. [online]. [cit. 2010-10-01]. Dostupné na internete: <http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1919/>. (Nobelova cena za literatúru 1919 pre Carla Spittelera).

"The Nobel Prize in Literature 1984". Jozef Seifert. Nobelprize.org. [online]. [cit. 2010-09-20]. Dostupné na internete: <http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1984/>. (Nobelova cena za literatúru 1984 pre Jozefa Seiferta).

"The Nobel Prize in Literature 2004". Elfriede Jelinek. Nobelprize.org. [online]. [cit. 2010-10-30]. Dostupné na internete: <http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2004/>. (Nobelova cena za literatúru 2004).

"The Nobel Prize in Literature 2009". Herta Müller. Nobelprize.org. [online]. [cit. 2011-01-20]. Dostupné na internete: http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2009. (Nobelova cena za literatúru 2009 pre Hertu Müllerovú).

"Wisława Szymborska - Bibliography." Nobelprize.org. [online]. [cit. 2010-10-24]. Dostupné na internete: http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1996/szymborska-bibl.html. (Životopisné údaje - Wisława Szymborska)

Britannica Concise Encyclopedia; *Wisława Szymborska*. [online]. [cit. 2010-10-16]. Dostupné na internete: <http://www.answers.com/topic/wisława-szymborska>. (Szymborska – život a tvorba).

FRIŠOVÁ M. – PUKOVÁ, A.: Imre Kertész: Teraz som už v bezpečí. In *Sme*. [online]. 2002, roč. 10, č. 235. [cit. 2010-09-20]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/692022/imre-kertesz-teraz-som-uz-v-bezpeci.html>. (Článok v *Sme* z 11.10.2002 venovaný Imre Kertészovi pri príležitosti udelenia Nobelovej ceny).

GRIEHEL, M. – MÜLLER, H.: Herta Müller: Jazyk vše vidí jinak. In *Nadační fond Festival spisovatelů Praha*. [online]. 2010. [cit. 2011-01-20]. Dostupné na internete: <http://www.pwf.cz/cz/archiv-autoru/herta-muller/2932.html>. (Interview Mariky Griehsel s Hertou Müllerovou uskutočnené bezprostredne po udelení Nobelovej ceny – prevzaté z nobelprize.org, preložil Jozef Zlamal).

HATALA, M.: Úvodník. In *Knižná revue*. [online]. 2005, č. 4. [cit. 2010-09-26]. ISSN 1336-247X. Dostupné na internete: <http://www.litcentrum.sk/26375>. (Spomienka M. Hatalu na nositeľa Nobelovej ceny z roku 2004 - J. Seiferta).

HAVELKA, M.: „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. In: *Sociologický časopis*. [online]. 1998, roč. XXXIV, č. 4. [cit. 2010-09-26]. Dostupné na internete: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/18c3eaf752c06e88ff12ae302db527438496a5c8_222_455HAVEL.pdf. (Stat' venovaná okrem iného aj Mannovej kritike západu ako nepriateľa kultúry).

HORÁK, O. Na honění bycha není pozdě. In *Lidové noviny*. [online]. 2009, roč. XXII, číslo 264. [cit. 2010-10-25]. Dostupné na internete: http://www.lidovky.cz/na-honeni-bycha-neni-pozde-09j-/ln_noviny.asp?c=A091112_000032_ln_noviny_sko&klic=234180&mes=091112_0. (O Wislawe Szymborskej a jej tvorbe).

JIČÍNSKA, V.: Elfriede Jelinek: Nobelova cena pre Elfriede Jelinek. In *iLiteratura: spisovatelé-portréty (život a dílo)*. [online]. 2004. [cit. 2010-10-30]. Dostupné na internete: <http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=16311>. (Životopisné údaje a tvorba Elfriede Jelinekovej).

KOLUCH, A.: Theodor Mommsen. In *Antika*. [online]. 2007. [cit. 2010-11-08]. Dostupné na internete: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=4601>. (Theodor Mommsen – životopis a tvorba).

LASTAVICA o.s.: *Nobelova cena za literatúru 1961. Ivo Andrić*. [online]. [cit. 2010-10-25]. Dostupné na internete: <http://www.ivoandric.cz/cs/hlavni/14-hlavnicat/14-nobelova-cena-za-literaturu-1961>. (Stránka venovaná Ivovi Andrićovi – životopis, spisy, Nobelova cena ...).

MICHNIKA, A.: Niet pod slnkom ničomnejších sviň: z eseje Adama Michnika Don Quijote a nadávky . In *Sme*. [online]. 1995. [cit. 2010-11-12]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/2114146/niet-pod-slnkom-nicomnejsich-svin.html>. (Thomas Mann a jeho vzťah k fašistickému Nemecku).

MIŁOSZ, C. Our Common Heritage: On Wislawa Szymborska. In *Poets.org*. [online]. [cit. 2010-10-25]. Dostupné na internete: <http://www.poets.org/viewmedia.php/prmMID/20857>. (Vyjadrenie obdivu a rešpektu Czeslawa Milosza k osobe a tvorbe Wislavy Szymborskej).

MIŁOSZ, C.: Z Poľska sa už nepohnem. In *Sme*. [online]. 2001, roč. 9, č. 152. [cit. 2010-10-22]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/75286/czeslaw-milosz-z-polska-sa-uz-nepohnem.html>. (Článok venovaný Czeslawovi Miloszovi pri príležitosti jeho 90. narodenín).

NÁDAŠI-JÉGÉ, L.: Kritiky. In Zlatý fond denníka SME. [online]. 2009. [cit. 2010-10-16]. Dostupné na internete: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/928/Nadasi-Jege_Kritiky/8. (Recenzia románu Sedliaci od L. Nádaši – Jégeho).

PALAŠČÁK, J.: Premeny lyrického subjektu. In 2. študentská vedecká konferencia, *Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove*. [online]. 4.5.2006. [cit. 2010-10-25]. Dostupné na internete: http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Slancova1/sekcia%20literarnej%20vedy/2svk06_palascak.pdf. (Venované tvorbe Wislavy Szymborskej – rozboru jej básne).

PETRÁNSKY, I.: Správne napätie? Nie je nič ľahšie. In *Sme*. [online]. 2001, roč. 9, č. 105. [cit. 2010-10-19]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <http://dennik.sme.sk/c/46757/spravne-napatie-nie-je-nic-lahsie.html>. (Dôležitosť príbehu pre spisovateľa - citát I.B.Singera).

PORUBÄNOVÁ, S.: Čo číta, čo nedočítal (a). In *Slovo*. [online]. 2004. [cit. 2010-10-19]. ISSN 1336-2984. Dostupné na internete: http://www.noveslovo.sk/c/17290/Co_cita_co_nedocital%28a%29. (Vyjadrenie obdivu sociologičky Sylvie Porubänovej k tvorbe I. B. Singera).

PRISPIEVATELIA WIKIPÉDIA: *Boris Leonidovič Pasternak*. [online]. Wikipédia, Slobodná encyklopédia; [cited 2010 sep 19]. Dostupné na: http://sk.wikipedia.org/w/index.php?title=Boris_Leonidovi%C4%8D_Pasternak&oldid=3170773. (Životopisné údaje - B. L.Pasternak).

PRISPIEVATELIA WIKIPÉDIA: *Elias Canetti*. [online]. Wikipédia, Slobodná encyklopédia; 2010 aug 7. [cited 2010 okt 24]. Dostupné na: http://sk.wikipedia.org/w/index.php?title=Elias_Canetti&oldid=3085324. (Životopisné údaje - Elias Canetti).

PRISPIEVATELIA WIKIPÉDIA: *Holokaust*. [online]. Wikipédia, Slobodná encyklopédia; 2010 sep 29, [cited 2010 okt 17]. Dostupné na: <http://sk.wikipedia.org/w/index.php?title=Holokaust&oldid=3190644>. (Vysvetlenie pojmu holokaust).

PRISPIEVATELIA WIKIPÉDIA: *Imre Kertész*. [online]. Wikipédia, Slobodná encyklopédia; 2010 jún 12, [cited 2010 okt 4]. Dostupné na: http://sk.wikipedia.org/w/index.php?title=Imre_Kert%C3%A9sz&oldid=2986703. (Životopisné údaje I. Kertésza).

PRISPIEVATELIA WIKIPÉDIA: *Jean-Paul Sartre*. [online]. Wikipédia, Slobodná encyklopédia; 2010 sep 18, [cit. 2010-09-19]. Dostupné na: http://sk.wikipedia.org/w/index.php?title=Jean-Paul_Sartre&oldid=3170475. (Životopisné údaje - Jean-Paul Sartre).

PRISPIEVATELIA WIKIPÉDIA: *Rudolf Eucken* [online]. Wikipédia, Slobodná encyklopédia; 2010 nov 4, [cit. 2010-11-9]. Dostupné na: http://sk.wikipedia.org/w/index.php?title=Rudolf_Eucken&oldid=3249677. (Životopisné údaje - Rudolf Eucken).

PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE: *Gerhart Hauptmann* [online]. Wikipedie: Otevřená encyklopedie; 4. 10. 2010, [cit. 2010-11-12]. Dostupné na internete: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Gerhart_Hauptmann&oldid=5918265. (G. Hauptmann - životopisné údaje).

PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE: *Jörg Haider* [online]. Wikipedie: Otevřená encyklopedie; 7. 10. 2010, [cit. 2010-10-30]. Dostupné na: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=J%C3%B6rg_Haider&oldid=5929941. (O Jörgovi Haiderovi).

PŘISPĚVATELÉ WIKIPEDIE: *Thomas Mann* [online]. Wikipedie: Otevřená encyklopedie; 27. 10. 2010, [cit. 2010-11-12]. Dostupné na: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Thomas_Mann&oldid=6008695. (Životopisné údaje – Thomas Mann).

PUKOVÁ, A.: Herman Hesse bol spisovateľom na úteku. In *Sme*. [online]. 2002, roč. 10, č. 184. [cit. 2010.11.2]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <http://dennik.sme.sk/c/625568/hermann-hesse-bol-spisovatelom-na-uteku.html>. (Článok A. Pukovej o východiskách tvorby Hermana Hesseho).

Slavná spisovateľka Elfriede Jelineková: Dodnes mňa teší, že populista Haider mnou opovrhoval. [online]. 21. februára 2010. [cit. 2010-10-30]. Dostupné na internete: http://zpravy.idnes.cz/slavna-spisovatelka-elfriede-jelinekova-dodnes-me-tesi-ze-populista-haider-mnou-opovrhoval-g9q-kavarna.asp?c=A100219_092251_kavarna_chu. (Rozhovor s laureátkou Nobelovej ceny – Elfriede Jelinekovou o jej tvorbe, názoroch, udeľení Nobelovej ceny ...).

SÝKOROVÁ, D. Svojho analytika Thomasa Manna Nemecko zavrholo. In *Sme*. [online]. 2005, roč. 14, č. 131. [cit. 2010-11-12]. ISSN 1335-4418. Dostupné na internete: <http://dennik.sme.sk/c/2249026/svojho-analytika-thomasa-manna-nemecko-zavrholo.html>. (Životné a rodinné peripetie autora).

TULEŠKOV, O.: Česko německé vztahy II.. [online]. Praha : Křesťanskosociální hnutí, 2001. [cit. 2010-11-08]. Dostupné na internete: <http://www.ksl.wz.cz/029%20Cesko-nemecke%20vzta%20hy%20II.pdf>. (Výrok T. Mommsena na adresu Čechov).

ZOZNAM OBRAZOVÝCH PRÍLOH

- Obr. 1 Alfred Nobel – fotografia z roku 1853
- Obr. 2 Portrét Alfreda Nobela z roku 1885
- Obr. 3 Bertha Felicie Sophie von Suttner, rodená Kinski
- Obr. 4 Posledná vôľa Alfreda Nobela
- Obr. 5 Diplom Švédskej akadémie pre Jaroslava Seiferta
- Obr. 6 Jaroslav Seifert
- Obr. 7 Jaroslav Seifert: Býti básníkem
- Obr. 8 Ivo Andrić
- Obr. 9 Imre Kertész
- Obr. 10 Diplom Švédskej akadémie pre Imre Kertésza
- Obr. 11 Henryk Sienkiewicz
- Obr. 12 W.S. Reymont
- Obr. 13 Isaac Bashevis Singer
- Obr. 14 Diplom Švédskej akadémie pre I.B.Singera
- Obr. 15 Czesław Miłosz
- Obr. 16 Wisława Szymborska
- Obr. 17 Diplom Švédskej akadémie pre W. Szymborsku
- Obr. 18 Canetti Elias
- Obr. 19 Elfriede Jelineková
- Obr. 20 Diplom Švédskej akadémie pre E. Jelinekovú
- Obr. 21 Carl Friedrich Georg Spitteler
- Obr. 22 Herman Hesse
- Obr. 23 Herman Hesse : Demian (obálka knihy)
- Obr. 24 Theodor Mommsen
- Obr. 25 Rudolf Christoph Eucken
- Obr. 26 Paul Heyse
- Obr. 27 Gerhart Hauptmann
- Obr. 28 Thomas Mann
- Obr. 29 Nelly Sachsová
- Obr. 30 Heinrich Böll
- Obr. 31 Günter Grass
- Obr. 32 Herta Müllerová